

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST.

EEN BEKNOPT HANDBOEKJE

VOOR

Hulponderwijzers en Kweekelingen en Leerlingen
van Normaal- en Hoogere Burgerscholen,

DOOR

J. H. VAN DALE,

in leven Hoofdonderwijzer te Sluis.

Derde, verbeterde druk.

SCHOONHOVEN,

S. E. VAN NOOTEN.

1874.

PB

192

P.A.

192

2 de drake

192

J. J. Straub

NEDERLANDSCHE
S P R A A K K U N S T.

EEN BEKNOPT HANDBOEKJE

VOOR

Hulponderwijzers en Kweekelingen en Leerlingen
van Normaal- en Hoogere Burgerscholen,

DOOR

J. H. VAN DALE,

in leven Hoofdonderwijzer te Sluis.

DERDE, VERBETERDE DRUK.

SCHOONHOVEN,
S. E. VAN NOOTEN.

1874.

[Faint, illegible handwritten text]

E 205 255 228

VOORBERICHT.

Dit boekske, oorspronkelijk bestemd om de derde druk te zijn van mijn Leerboekje (weinig dagen geleden bij den uitgever dezes verschenen), kreeg onder de bewerking zulk eene uitgebreidheid, hetgeen eerst en vooral bij het afdrukken in het oog viel, dat de heer VAN NOOTEN er te recht bezwaar in vond, het onder den gewonen titel in het licht te geven. Daarom verschijnt het nu, op zijn verlangen, onder een anderen titel, en wij twijfelen er geen oogenblik aan, of 't zal vooral Hulp-onderwijzers en Kweekelingen hoogst welkóm zijn en op Normaal- en Hoogere Burgerscholen met vrucht gebruikt kunnen worden.

Voor al de regels voor de geslachten zijn in dit Handboekje met zorg herzien. Ik vertrouw, dat men er verscheidene nieuwe en daaronder zeer bruikbare vinden zal. Wat de wijzen der werkw. aangaat, heb ik de beschouwingen van mijn vriend TE WINKEL, in den *Taalgids*, tot de mijne gemaakt en getracht die duidelijk en klaar weer te geven.

Verder zal de deskundige onderwijzer zien, dat ik ook in menig ander opzicht het Woordenboek der Nederl. Taal heb geraadpleegd, zoowel als de inleiding tot de *Woordenlijst* der Heeren DE VRIES en TE WINKEL. Hier en daar zal hij, naar wij vertrouwen, wel iets nieuws of oorspronkelijks aantreffen, dat zijne aandacht waardig is. Daarop hopen wij, dat het Handboekje met evenveel belangstelling ontvangen zal worden als het Leerboekje: dat het zich vele en even trouwe vrienden verwerven zal.

Met dezen wensch eindigt het voorbericht van den eersten druk. Dat die wensch vervuld is, daarvan kan deze nieuwe druk getuigen. Dat ik het werkje zorgvuldig herzien heb, zal,

naar ik vertrouwen durf, den gebruiker op menige bladzijde blijken. Het formaat komt nu overeen met dat van mijn Handboek voor de Zinsontleding. Dit kwam ons daarom gewenscht voor, wijl beide werkjes op vele Hoogere Burgerscholen gebruikt worden. Dat ze bij voortduring daar veel nut stichten en overal, waar men er zich van bedienen zal, is mijn vurige wensch.

J. H. VAN DALE.

SLUIS,
12 November 1870.

Zoo schreef mijn onvergetelijke leermeester en vriend bij de uitgave van den tweeden druk. Dat ook nu weder zijn wensch vervuld is, kan deze derde druk getuigen. Had ik mij verleden jaar, kort na zijn overlijden, op verzoek van den heer VAN NOOTEN met de herziening van zijne *Beknopte Nederlandsche Spraakkunst* belast, thans droeg ZEd. mij de taak op om zijn *Beknopt handboekje der Nederlandsche Spraakkunst* te herzien. En ik heb volgaarne die taak aanvaard, vooral ook omdat ik gebruik kon maken van de Aanteekeningen, die de heer VAN DALE in zijn leven nog op dat werkje had gemaakt. Hier en daar zal men nu ook iets anders, zoo ik hoop iets nieuws, aantreffen. Dat daardoor dit boekje weder in waarde zal gewonnen hebben en deze druk bij vernieuwing even gunstig ontvangen worde als de vorige, is nu ook mijn wensch.

Ten slotte breng ik hier openlijk mijnen warmen dank aan mijn hooggeschatten vriend H. Q. JANSSEN, die mij bij het corrigeeren der drukproeven zoo welwillend de behulpzame hand heeft geboden.

J. MANHAVE.

SLUIS,
December 1873.

1. De *spraak* is het vermogen van den mensch om zijne gedachten en gewaarwordingen door hoorbare teekenen, *spraakklanken of woorden* geheeten, aan anderen mede te deelen. Al de spraakklanken, waarvan een volk zich bedient, maken samen de *taal* van dat volk uit.

[*Woordentaal en gebarentaal. Spreek- en schrijftaal. Beschaafde en onbeschaafde, rijke en arme, levende en doode talen of talen der geleerden.*]

[*Stam- of wortelwoorden, afgeleide woorden, middelwoorden, samengestelde woorden.*]

Bastaardwoorden, verouderde woorden (archaïsmen), *gewestelijke woorden* (provincialismen), *wittheemsche woorden* (barbarismen: gallicismen, anglicismen, germanismen enz.), *ontaalkundig gevormde woorden* (neologismen), *pleonasmen*.

Zinverwante woorden (synoniemen), *gelijkluidende woorden* (paroniemen), *gelijkgeschreven woorden* (homóniemen)].

De Nederlandsche taal is de taal, welke thans in het koninkrijk der Nederlanden en in een deel van België algemeen door beschaafde lieden gesproken en geschreven wordt.

Het Nederlandsch, dat waarschijnlijk de lijnrechte afstamming is van de taal der Batavieren, en van die Franken, welke Gallië veroverden, bestaat reeds sedert de 12e eeuw als schrijftaal; maar is eerst in deze eeuw algemeen in gebruik geraakt. Het heeft zich vooral als zoodanig ontwikkeld in de provinciën Zuid-Holland, Noord- en Zuid-Brabant en Vlaanderen. Met den tachtigjarigen oorlog werd Holland de eerste provincie, en kreeg ook de algemeene schrijf- en spreektaal langzamerhand den naam van Hollandsche taal. Het Nederlandsch van de 12e tot op het einde der 15e eeuw heet Middelnederlandsch of Dietsch, d. i.

Duitsch. Van het einde der 15e eeuw tot heden noemt men het Nieuwnederlandsch of bloot Nederlandsch 1).

2. Het Nederlandsch bedient zich van de volgende enkelvoudige letterteekens: **a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y** (ypsilon), **z**. Onder deze komen **c, q, x** en **y** uitsluitend in uitheemsche woorden of eigennamen met verouderde spelling voor, als: *citroen, Cats, consequent, exemplaar, Xantippe, Cyrus, synode, Lydië*.

Nog bedient men zich in dergelijke woorden van de samengestelde letterteekens **ch, ph** en **th**: *chaos, cherub; Philippus, Alphen; Timotheus* 2). **ch** komt ook in Nederlandsche woorden voor: *nacht, recht, nicht, plicht, macht, kracht* enz.

De letters zijn van Phenicischen oorsprong.

Onze eenvoudige letterteekens, behalve de **w**, zijn van de Latijnen overgenomen.

3. De letters worden verdeeld in klinkers en medeklinkers.

1) De geschiedenis van het Nederlandsch klimt op tot het Gothisch, dat voor de gemeenschappelijke spraak der oude Oost- en West-gothen, Vandalen en andere stammen uit den tijd der groote volksverhuizing gehouden wordt. ULFILAS, bisschop der Westgothen, zette in de 4e eeuw de Heilige Schrift (met uitzondering van de boeken der Koningen) in deze taal over ten dienste van zijne stamgenooten, die toen ter tijd aan den Beneden-Donau woonden, in het tegenwoordige Walachije. Het onschatbare handschrift, zilver op purperkleurig perkament (en daarom *codex argenteus*, d. i. het zilveren boek, geheeten), bleef tot de 2e helft der 16e eeuw onbekend. Toen werd het gevonden in een klooster te Werden, aan de Ruhr. Van daar werd het in dezelfde eeuw nog overgebracht naar Praag, van waar het in 1648 door den graaf van Königsmark naar Zweden gezonden werd. Daar berusten de kostbare overblijfselen er van — 177 bladen van de 330, waaruit het oorspronkelijk bestond — sedert 1669 te Upsala. Buiten den bijbel van ULFILAS bestaan er slechts weinig overblijfsels van de Gothische taal. ULFILAS overleed te Konstantinopel in 388, in 70jarigen ouderdom.

2) In plaats van het vroegere *Leyden* schrijft men nu *Leiden*. — *Zutfen* verdient de voorkeur boven *Zutphen*. De oorspronkelijke beteekenis van dit woord is *Zuidveen, Zuidven, Drente* en *Twente* verdienen de voorkeur boven *Drenthe* of *Twenthe*; *Margareta*, boven *Margaretha*.

Er zijn drie soorten van klinkers: *onvolkomene, heldere en toonlooze.*

De onvolkomene klinkers zijn vijf in getal: **a, e, i, o en u**, uitgesproken als in de woorden: *dal, spel, nis, slot, blom en dun.*

De heldere klinkers zijn zeven in getal: **a of aa, e of ee, i of ie, o of oo, u of uu, eu en oe**, uitgesproken als in *va-der, ge-ven, ti-tel, die-nen, bo-de, vu-ren, reu-zen en stoe-len.*

De toonlooze klinkers zijn drie in getal: **e, i en u**, uitgesproken als in de woorden *dadén, zandig, Dokkum.*

Worden *mijn, zijn, een* zonder klemtoon uitgesproken, dan hoort men daarin de toonlooze **e**.

In *dikwijs* en in het achtervoegsel *lijk*: *eerlijk, zindelijk* enz. hoort men eene toonlooze **i** 1).

Bijzonder luidt als *bezonder* of *bizonder*.

Er zijn elf tweeklanken, namelijk: **ai, ei of ij, ui, au, ou, aai, ooi, oei, aau, eeu, ieu.**

De tweeklanken **ai** en **aau** worden tegenwoordig alleen nog gehoord als tusschenwerpsels van pijn.

De eenige drieklank **iaau** komt alleen voor in het tusschenwerpsel **miaauw** en het werkwoord **miaauwen**, dat ook **miauwen** gespeld wordt.

De **ij** is eèn willekeurig aangenomen schrijfteeken voor **ii**.

4. De medeklinkers worden in vier soorten verdeeld: in *halfklinkers, vloeiende letters, sisletters* en *vaste letters.*

De halfklinkers zijn **j** en **w**.

De vloeiende letters zijn de *tongletters* **l** en **r**, en de *neusletters* **m** en **n**.

De sisletters zijn **s** en **z**.

De vaste letters zijn: **b, p, v** en **f**, *lipletters*; **k, g, ch** en **h**, *keelletters*; **d** en **t**, *tandletters*.

5. Eene lettergreep is een spraakgeluid, dat of zelf een geheel woord, of een deel van een woord uitmaakt. Het woord *ei* bestaat uit ééne lettergreep, *eiers* uit twee, *eierkoek* uit drie lettergrepen. Men heeft alzoo éénlettergre-

1) De *ij* van *rijk* in *leerrijk, belangrijk, deugdrijk, lusterrijk; Frankrijk, Oostenrijk; Oostenrijksche* enz., mag niet als eene toonlooze **i** uitgesproken worden, evenmin als de *ij* in *desgelijks, insgelijks, soortgelijke, dergelijke* enz.

pige, tweelettergrepige, drielettergrepige woorden, enz.
 [Opene en geslotene lettergrepen.]

6. De woorden worden verdeeld in de volgende tien soorten, die *rededeelen* heeten: 1. Het zelfstandig naamwoord; 2. het lidwoord; 3. het bijvoeglijk naamwoord; 4. het voornaamwoord; 5. het telwoord; 6. het werkwoord; 7. het bijwoord; 8. het voorzetsel; 9. het voegwoord; 10. het tusschenwerpsel.

Alleen de woorden van de zes eerste soorten kunnen door verandering in vorm de betrekking uitdrukken, waarin zij tot andere woorden staan. Deze verandering in vorm heet *verbuiging*, bij de werkwoorden ook *vervoeging*.

7. De *zelfstandige naamwoorden* zijn namen van werkelijke zelfstandigheden of van hetgeen als eene zelfstandigheid voorgesteld wordt. Men verdeelt ze in drie hoofdsorten: *voorwerpsnamen*, *stofnamen* en *denkbeeldige-zelfstandigheidsnamen*.

De *voorwerpsnamen* en *stofnamen*, kan men *echte*, de *denkbeeldige-zelfstandigheidsnamen* kan men *onechte* zelfst. naamw. noemen.

8. *Voorwerpsnamen* zijn namen van afzonderlijke *voorwerpen*, als: *mensch*, *boom*, *berg* enz.

Voorwerpen zijn stoffelijke dingen, die afgeronde, aan alle zijden begrensde geheelen uitmaken, of ten minste als zoodanig beschouwd worden. *Voorwerpsnamen* kunnen in het meervoud gebezigd worden en het lidwoord van eenheid (*een*, *eene*) voor zich nemen.

Tot de *voorwerpsnamen* rekest men ook de woorden *seconde*, *minuut*, *uur*, *dag*, *week*, *maand*, *jaar*, *eeuw*, *tijdvak* enz., welke eene bepaalde, nauwkeurig begrensde *tijdruimte* beteekenen. Ook rekest men onder de *voorwerpsnamen* de namen van denkbeeldige mann. en vrouw. wezens: *engel*, *duivel*, *god*, *afgod*, *godin*, *muze* of *zangnimf*, *nikker* enz.

De voorwerpsnamen worden onderscheiden in: *soortnamen* of *gemeene namen*: namen, welke aan alle voorwerpen van dezelfde soort gemeen zijn: *man, hond, plant, rivier, stad, staat, gewest, maand, jaar, eeuw, engel, afgod* enz.

Eigennamen: namen, welke slechts aan één voorwerp van dezelfde soort eigen zijn: *Willem, Amsterdam, de Rijn, de Sond, de Etna, de Klaver* (naam eener brouwerij), *de Zeven Provinciën* (naam van het schip van M. A. de RUITER) enz.

Tot de eigennamen behooren de *namen van volken*: *de Franschen, de Denen, de Pruisen*, die *eigen-soortnamen*, en de namen van *bergketenen* en *eilandengroepen*: *de Alpen, de Pyreneën, de Apennijnen, de Hebriden, de Berlenguas*, die *verzamelende eigennamen* heeten.

Stofnamen zijn benamingen van *stoffen*: *water, wijn, melk, goud, zilver, lood* enz.

Stoffen zijn dingen, die niet als afgeronde en begrensde geheel worden beschouwd. *Stofnamen* hebben geen meervoud en nemen het lidwoord van eenheid (*een, eene*) niet voor zich. Komen ze in het meervoud voor, of worden ze door *een, eene*, voorafgegaan, dan zijn ze *voorwerpsnamen* geworden; b. v.: *de wateren van Nederland, de Fransche wijnen, de zouten, dat is een edele wijn* (wijnsoort), enz.

Verzamelwoorden zijn woorden, die (in het enkelvoud) eene veelheid van enkele dingen aanduiden: *troep, kudde, leger, menigte; turf, steen, rogge, gras* enz.

De verzamelwoorden onderscheidt men in *verzamelende voorwerpsnamen* en *verzamelende stofnamen*. De *verz. voorw.* stellen de hoeveelheid als eene eenheid, als een begrensde geheel voor. Zij kunnen dus, evenals de voorwerpsnamen, een meervoud hebben en 't lidwoord van eenheid voor zich nemen. Daartoe behooren o. a. *volk, vergadering, bosch, gebergte, bende, troep, compagnie, bataljon, leger, kudde, kooi* enz.

De *verzamelende eigennamen* behooren natuurlijk tot de *verzamelende voorwerpsnamen*.

De *verzamelende stofnamen* stellen de hoeveelheid als een onbegrensde geheel voor, als eene stof. Zij hebben dus geen meervoud en nemen het lidwoord van eenheid niet voor zich. Daartoe behooren o. a.: *rogge, tarwe, haver, gras, onkruid, hout, steen, turf, visch, haring, zalm* enz.

Sommige van de bovengenoemde woorden komen nu eens voor

als voorwerpsnaam, dan eens als verzamelwoord, dan weder als stofnaam. Bijvoorbeeld: *Hij viel over een steen* (voorwerpsnaam); *Dat is dure steen* (verz. stofnaam); *Het steen* (zuivere stofnaam) is harder dan het hout (zuivere stofnaam); *Het hout* (verzam. stofn.) is tegenwoordig goedkoop; *Bij Haarlem vindt men het eeuwenoude Haarlemmer Hout* (verzamelende voorwerpsn.); *Hij struikelde over een houtje* (voorwerpsn.); *Hij kocht een grooten visch* (voorw.); *Zij aten visch* (verz. stofn.); *Visch* (zuiv. stofn.) is niet zoo voedzaam als vleesch; *Deze landstreek bestaat uit berg* (verz. stofn.) en *bosch* (verz. stofn.); *Hij steeg van den berg* (voorw.) en *verdween in het bosch* (voorw.).

Tot de verzam. voorw. behooren ook de namen der talen: *het Fransch*, *het Engelsch* enz.; de bijvoeglijke naamwoorden in het onzijdig geslacht, als zelfstandige naamwoorden beschouwd: *het ware*, *het goede*, *het schoone* enz.

9. *Denkbeeldige-zelfstandigheidsnamen* of *onechte* zelfstandige naamwoorden zijn namen van onstoffelijke dingen, die als zelfstandigheden voorgesteld worden. Deze dingen zijn niet denkbaar zonder voorwerpen of stoffen, waaraan, of waarin men ze waarneemt, b. v.: *wijsheid*, *grijsheid*, *deugd*, *jeugd*, *geluk*, *druk*, *bloei*, *groei*, *hoogte*, *droogte*, *slavernij*, *bedelarij*, *brand*, *stand*, *val*, *knal*, *loop*, *doop*, *gelach*, *beklag*, *het leven*, *het geven* enz.

10. Verkleinwoorden dienen om uit te drukken, dat iets klein van omvang is, of minder sterk of hevig dan gewoonlijk, als: *Roosje*, *kindeke*, *boekske*, *stoeltje*, *bloempje*, *oogelijn*, *vogelijn*, *maagdelijn*; *luchtje*, *vermaakje*, *regentje* enz.

De verkleiningsuitgang brengt niet zelden het denkbeeld van liefvalligheid, gemeenzaamheid, vertrouwelikheden of toegenegenheid mede: *Wel, Moedertje! hoe gaat het?* — *Mis, Broertje!* — *Hoor eens, Vriendje!* — *Dat zijn mijne gastjes!*

In *mannetjesputter* 1), *wijfjesvink*; 't *Is geen mannetje*, maar een *wijffe*, is de kracht van den verkleiningsuitgang verloren gegaan.

---

1) Daar een *mannetjesputter* grooter is dan een *wijfjesputter*, geeft men in het dagelijksch leven niet zelden den naam van *mannetjesputter* aan iets, dat groot is in zijne soort. Men zegt het voornamelijk van groote manspersonen.

Zoo ook in *vrouwtjesappel* voor *Onze-Vrouweappel*, *Vrouw-tjesdag* voor *Vrouwendag*. Eene *mannetjesnoot* is eene *notemuskaat* of *muskaatnoot* van de grootste soort.

De oorspronkelijke verkleinvormen zijn: *el* en *ken*. Uit *el* en *ijn* is de verkleinende uitgang *lijn* ontstaan. *Ken* is, door versmelting der uitspraak, tot *jen* geworden, waarvoor men nu bijna algemeen *je* schrijft. Om den wille der uitspraak wordt vóór *jen* (*je*) en *ken* (*ke*) vaak eene *s*, *t* of *p* ingevoegd.

Vele woorden op *el* zijn dus oorspronkelijk verkleinwoorden, als: *druppel* of *druppel*, *kruimel*, *kneukel*, *knobbel*, *sprengel*, *eikel*, *bundel*, *ijzel*, *mazel* enz.

a. De zelfst. naamw., welke op *d*, *t*, *f*, *g*, *ch*, *k*, *p*, *s* en *sch* eindigen, nemen den verkleiningsuitgang *je* aan, als: *hoedje*, *bestje* 1), *plantje*, *stoofje*, *boogje*, *lachje*, *kruikje*, *stoepje*, *roosje*, *vischje*. — *Meid* wordt *meisje* of *meiske*, *maagd* wordt *maagdeken*; *pop* (speelpop) wordt *popje* of *poppetje*.

Men schrijve steeds: De gevleugelde insecten veranderen in *popjes*. Deze jonge kanarie is een *popje* (wíjfe).

b. De zelfst. naamw., die eindigen op een *klinker* of *twee-klank*, of op *l*, *n*, *r*, *w*, voorafgegaan door een *helderen* of *toonloozen klinker*, nemen *tje* aan, als: *kooltje*, *graantje*, *var-kentje* 2), *vuurtje*, *leeuwotje*, *kooltje*, *kneutje*, *kraaitje*, *leitje*, *Keetje*, *papaatje*, *Naatje*, *Catootje*, *Kootje*, *spaatje*, *sleetje*, *sneetje*, *burgerluitjes*.

Ga of *gade* heeft *gaaike*; *jongen* heeft *jongetje* of *jongske*.

Van *pa*, *ma*, *moe* en *zus* (verkortingen van *papa*, *mama*, *moeder* en *zuster*) heeft men *paatje*, *maatje*, *moetje*, *zusje*.

Bootje, dat men niet zelden in 't huiselijk leven hoort, is 't verkleinwoord van het tot *boo* verkorte *boterham*.

Van het samengetrokkene *broer*, *leer*, *veer*, *weer* heeft men *broertje*, *leertje*, *veertje*, *weertje*.

Praatvaar en *praatmoer* worden *praatvaartje*, *praatmoertje*.

Vaartje en *moertje* komen, evenals *vaar* en *moer* (samengetrokken uit *vader* en *moeder*), zelden anders dan in spreek-

1) *Bestje*, 't verkleinwoord van *best*, verdient de voorkeur boven 't vroeger meer gebruikelijke *besje*. *Best*, eene verkorting van *bestevader* en *bestemoeder*, gold oudtijds voor beide geslachten, doch werd langzamerhand op vrouwen toegepast, in de bet. van *oude vrouw*.

2) In vele streken hoort men *varkje* of *verkje*, overeenkomende met het oude *verksen* (vercxken), waarvoor men nu *varkske* schrijven zou. Men vergelijke de Hoogduitsche verkleinwoorden *Ferkel* en *Ferklein*, van een overond *Farch*.

woorden voor: *Hij heeft een aardje naar zijn vaartje; Mal moertje, mal kindje.*

Van *moer* (eene verkorting van *moerschroef*: *moederschroef*) heeft men natuurlijk *moertje*.

c. Vele zelfst. n., die op **b**, **g**, **ng**, **l**, **m**, **n** en **r** eindigen, voorafgogaan door een *onvolkomen* klinker, nemen *etje* aan, als: *tobbetje, ruggetje, ringetje, wandelingetje, spelletje, kommetje, pannetje, karretje*. Die, welke op *g* eindigen, kunnen ook den verkleiningsuitgang *je* aannemen: *rugje, brugje, vlagje* enz.

Het verkleinwoord van *krab*, zeker tienpootig schaaldier, is *krabbetje*: *Het roode krabbetje huist in de schelpen der levende mosselen.* 't Verkleinwoord van *krauw* (krau) is *krabje*.

Wordt de *ng* voorafgegaan door eene *toonlooze i*, dan verandert *ng* in *nk*, als: *spierinkje, penninkje, koninkje, harinkje, kettinkje*.

Ook *jong*, een jong geboren dier, heeft *jonkje*.

d. De zelfstandige naamw., die op **m** uitgaan, voorafgegaan door den medeklinker **l** of **r**, door een *helderen* klinker, een *tweeklank*, of eene *toonlooze e*, nemen *pje* aan, als: *raampje, zeempje, riempje, oompje, duimpje, bodempje, bezempje, olmpje, armpje, wormpje, zalmpje* enz.

Bloempje is het verkleinwoord van *bloem*; *bloemetje* (blometje) is het verkleinwoord van *bloeme*. Men vindt ook *bloemeke*.

e. De zelfst. naamw., die den *onvolkomen* klinker van het enkelvoud in het meervoud in een *helderen* klinker veranderen, behouden dien meestal bij de verkleining; b. v.: *pad, paden, paadje; blad, bladen, blaadje; rad, raden, raadje; glas, glazen, glaasje; vat, vaten, vaatje; slot, sloten, slootje; lot, loten, lootje; spit, speten, speetje; schip, schepen, scheepje*; enz.

Men zegt in het enkelvoud: *dalletje, stadje, dakje, dagje, wegje, tredje*; in het meervoud: *dalletjes of daaltjes; stadjes of steedjes; dakjes of daakjes; dagjes of daagjes; wegjes of weegjes; tredjes of treetjes* 1). Zoo ook zegt men in het enkelvoud: *eitje, hoentje, kindje, lammetje, blaadje, kledje, kalfje, spaantje*, en in het meervoud *eitjes of eiertjes; hoentjes of hoendertjes; kindjes of kindertjes; lammetjes of lammertjes; blaadjes of bladertjes, blaartjes; kledjes of kledertjes, kleertjes; kalfjes of kalvertjes; spaantjes of spaandertjes*. De eerste meervouds-

1) *Tredjes* is eigenlijk het meerv. verkleinw. van *tred*, *treetjes* dat van *trede*.

vorm ziet op *elk* voorwerp in het bijzonder; de tweede, op *al* de voorwerpen, als een geheel beschouwd.

f. Het oorspronkelijke achtervoegsel *ken* (*ke*) dient soms nog tot het vormen van verkleinwoorden; als: *beddeken*, *kindeken* of *kindeke*, *manneken* of *manneke*, enz. Achter *g*, *ng*, *k*, *nk*, wordt vóór dezen uitgang eene *s* ingevoegd; b. v.: *mugsken*, *tangskén*, *boekské*, *bankské*. *Ken* wordt gebruikt in deftigen, *ke* in dagelijkschen stijl.

g. In dichtmaat ontmoet men soms nog den uitgang *jen* en *lijn*: *blaadjen*, *plantjen*, *bloemetjen*, *bloempjen*; *bloemelijn*, *oogelijn*, *vogelijn*, *maagdelijn* enz.

h. In plaats van *hemdje*, *maagdje* hoort men *hemdetje*, *maagdetje*. Deze vormen worden in de schrijftaal niet geduld. Ook *maagdje* niet, waarvoor men in proza heeft *maagdeken*, in poëzie *maagdelijn*.

i. Een woord, dat op eene toonlooze *e* eindigt, verliest vóór den uitgang *je* deze *e*: *hoeve* wordt *hoefje*; *oude*, *oudje*; *einde*, *eindje*, *koelte*, *koeltje*. *Made* wordt *maaitje*, en *koude* of *kou* wordt *kouwetje*. Eene enkele maal vindt men *tantetje*, *diktetje*, *achtstetje*.

11. Samengestelde woorden bestaan altijd uit twee leden. Deze leden kunnen zelven weer samengestelde woorden zijn. B. v.: *voorjaar*, *altijd*, *optocht*, *inleg*, *goedkoop*, *kousenwever*, *zijden-kousenwever*, *broodbakker*, *fransch-broodbakker*, *gouden-uurwerkmaker*, *peperkoekbakker*, *woordenboekschrijver*, *peulerwten*, *erwtpeulen*, *pijpkaneel*, *kaneelpijp*, *handvol*, *armvol*; *kwajongen*, *althans*, *nochtans*, *landouw*, *handhaven*, *ellende*, *likdoren*, *hijlikmaker*, *levenswijze 1)*, *aardschgezind*, *hemelsbreed*, *litteeken*, *barnsteen*, *paarlemoer*, *wierook*, *wijwater*, *heimwee*, *hertog*, *kerstfeest*, *kerstlied*, *madeliefje*, *bakboord*, *honigraat* of *honingraat*, *nachtvorst*, *godsvrucht*, *nooddrift*, *zondvloed*, *etmaal*, *etgroen*, *vierschaar*, *ooievaar*, *maarschalk*, *pollepel*, *ooglid*, *noordenvind*, *zuidenvind*, *noorderkanaal*, *zuidzee*, *adelborst*, *meineed*, *deemoed*, *bordpapier*, *postpapier 2)*.

Kennelijke en *verholene* samenstelling.

1) Nevens *levenswijze* vindt men ook *leefwijze*. Aan het eerste wordt, als het meest gebruikelijke, tegenwoordig de voorkeur gegeven.

2) *Kwajongen* staat voor *kwade jongen*,
althans is ontstaan uit *al te hande*,
nochtans " " " nog dan,

12. De samengestelde zelfst. naamw. zijn *eigenlijk* of *oneigenlijk* samengesteld.

landouw is gevormd uit *land* en *ouwe* 1) (welbesproeid veld of weiland),
handhaven „ ontstaan „ *handhave*, gevormd uit de z. n. *hand* en *have*,
ellende „ „ „ *el* (ander) en *land*: de eigenlijke bet. van *ellende* is dus ballingschap.
lisdoren is ontstaan uit *lijk* 2) en *doorn*: doorn in het vleesch.
hylikmaker 3) beteekent *huwelijkmaker*,
litteeken is ontstaan uit *lijkteeken* 4),
barnsteen beteekent *brandsteen*,
paarlemoer „ *moer van de parel*,
wierook „ *gewijde, heilige rook*,
wijwater „ *heilig water*,
heimwee is gevormd uit *wee* en *heim*, woning,
hertog is ontstaan uit *heirtoog*, heerleider, leider van het leger,
kerstfeest en *kerstlied* beteekenen *Christusfeest*, *Christuslied*,
madeliefje beteekent *madebloempje*, *weidebloempje*,
bakboord „ *rugboord*,

1) Dit *ouwe* is hetzelfde als het *uwe*, dat men in *de Betuwe* en *de Veluwe* ontmoet.

Men wachte zich voor de wanspelling *landsouw*, welke men nu en dan ontmoet. Zeldzamer is *lands-ouwe*, dat men een paar maal bij onzen gevierden volksdichter HEIJZE aantreft, als in zijn *Nederland en de Zee* en *Op den Kneuterdyk*, 11 Nov. 1813. In het eerste luidt het:

Uit zee hebt Gij uw grond gewrocht,
 O Nederland — en wat onze oogen
 In uw lands-ouw bewondren mogen;
 Uw rijkdom hebt Ge in zee gezocht,
 En uit haar diepe, wilde golven
 De reinste parels opgedolven.

Reeds ten wille der welluidendheid voelde de Schr. behoefte, de *s* in te schuiven. Bovendien dunkt Hem, dat *ouw* (Aue) de vlakke *des* lands — of althans het vlakke land bij uitnemendheid — is. Wanneer Hij dus, bij herhaling, *lands-ouwen*, als in tegenstelling met de *zee*, schreef, dan bedoelde Hij bepaald (als bij verscherpt kenmerk) het *vlakke*, het *holle*, de *beemde* des Lands: alzoo overdrachtelijk *het Holland*, (of wil men) *het Nederland*, in afscheiding van (en verheffing boven) *alle andere berglanden* der Aarde.

2) Dit *lijk* of *lic* komt voor in de verholene samenstelling *lichaam*: *lic-haam*. *Haam* komt van het oude *hemen* dat *bedekken* beteekent. Dit *hemen* leeft nog in *hemd*, *hemel* enz.

3) De verkeerde nitspraak *heiligmaker* heeft onze Vlaamsche naburen verleid om deze soort van koek *zaligmaker* te noemen.

4) Voor *lijkteeken* schreef men oudtijds ook *licteeken*, *litteeken*. De eerste bet. van het woord was *teeken in het algemeen*; nu beteekent het alleen *teeken in het vleesch*. *Lic* of *lijk* komt af van het werkw. *lijken*, *gelijken*. Een *lijkteeken* was een *teeken tot blijk* van de eene of andere belofte of overeenkomst. *Blijk* zelf is uit het werkw. *lijken* ontstaan:

Tot de eigenlijk samengestelde behooren onder andere: *buurman, droomgezicht, koebeest, rundvee, veldheer, huisdeur; landheer, landman, landlied, landhuis; — dageraad, pereboom, nachtegaal, bruidegom, hagedoorn, hageroos* enz.

Tot de oneigenlijk samengestelde behooren onder andere: *mansgewaad, vrouwenkleed, koningsbloed, godsdienst, landsheer, landsman, landslied, landshuis, vorstencroon, zwijnshoofd, ossenkop; afgodendienst, menschenmoorder, die-*

honingraat is gevormd uit *honing* en *raat* 1),
nachtvorst staat voor *nachtvroest*,
godsvrucht " " *godsvrucht*,
nooddruft " " *nooddurft* (dringende behoefte) 2),
zondvloed " " *zandvloed*, groote, sterke vloed,
etmaal " " *edmaal*, d. i. *weder*, *opnieuw maal* 3),
etgroen staat voor *edgroen*, d. i. *weder groen*; groen dat na den hooibouw weder de weiden bedekt,
vierschaar beteekent *vier scharen*, d. i. vier banken,
oosveaar staat voor *oodebaar*, d. i. *schatdrager* 4),
maarschalk bestaat uit *mare* (paard) en *schalk* (knecht),

pollepel beteekent *stoklepel*, 5)
ooglid " *oogdeksel*,
noordewind, *zuidewind* beteekenen *wind uit het noorden*,
wind uit het zuiden,
noorderkanaal beteekent *kanaal in het noorden*,
zuidzee " *zee, die zuidwaarts ligt*,
adelborst " *edel* (adellijk) *jongeling*,
meineed " *onheilige eed*,
deemoed " *dienaarsmoed* (nederigheid van gemoed),
bordpapier " *plankpapier*, papier, dat de borden of planken vervangt, die oudtijds bij het inbinden van lijvige boeken gebezigd werden,
postpapier " *posthoornpapier*, naar den *posthoorn*, oorspronkelijk *jachthoorn*, zeker papiermerk.

1) *Raat*, waarvoor men in sommige streken *ratel* hoort, bet. het *weefsel* (Hoogd. *Wabe*) of *celletje*, dat met honing gevuld is.

2) *Vorst* komt van *vriezen*, *vrucht* bet. *vrees*, *durft* komt van *durven* (*derven*) d. i. *behoeven* (Zie no. 76, Aanm. e).

3) *Maal* bet. hier *tijd*.

4) *Ood* leeft nog in *kleinood*, d. i. *kostbare*, *heerlijke* (*niet* kleine) *schat*. *Baar* komt van het oude *beren* (*baren*), dat o. a. *dragen*, *aanbrengen* beteekent.

5) Dit *pol* ligt nog verscholen in *pallas*, dat ontstaan is uit *polakst*. *Akst* is *bijl*.

renplager, hoedenmaker, bladerkroon, eierstruif, kinderkamer, kalvermarkt, kleedermaker enz.

Een woord kan alleen dan oneigenlijk samengesteld wezen, wanneer het eerste lid den zin heeft van een tweeden naamval, die het tweede lid nader bepaalt. Zoo beteekent b. v.: *gravenkroon*, de kroon eens graven.

Er is onderscheid van beteekenis tusschen *stadbezetting* en *stadsbezetting*, *glasmaker* en *glazenmaker*, *stadverdelger* en *stedenverdelger*, *briefschrijver* en *briefenschrijver*, *laarzetrekker* en *laarzentrekker*, *kaarteblad* en *kaartenblad*, *kurksnijder* en *kurkensnijder*, *afgodstempel* en *afgodentempel*, *uilskop* en *uilekop*, *schaapskop* en *schapekop*, *landlied* en *landslied*, *stadhuis* en *stadshuis*, *landhuis* en *landshuis*, *landheer* en *landsheer*, *geslachtlijst* en *geslachtslijst*, *doodkleed* en *doodskleed*, *doodverf*, *krulbol* en *krullebol*, *hartpijn* en *hartepijn*, *vastdag* en *vastendag*, *mutseband* en *mutsenband*, *mutselint* en *mutselint*, *vinkeslag* en *vinkenslag*, *steltlooper* en *steltenlooper*, *paardekracht* en *paardenkracht*, *paardevoet* en *paardenvoet*, *poppegezicht* en *poppengezicht*, *raapzaad* en *rapenzaad*, *eikebast* en *eikenbast*.

13. Bij de verbuiging der zelfst. naamw. onderscheidt men den eersten, tweeden, derden en vierden naamval.

Den onderwerpsvorm noemt men den eersten naamval; daarom zegt men gewoonlijk, hoewel minder juist, dat het onderwerp van een volzin altijd in den eersten naamv. staat: *De jongen leert. Het kind wordt geprezen.*

De *aangesproken persoon* heeft denzelfden vorm als het onderwerp: *Jongen! leer uwe les! Kinders! let op!*

Sterren, Zon en Maan!

Dient God op Zijn wenken!

(Zie ook n°. 70 en 72).

Naar zijne verschillende beteekenissen wordt de tweede naamval onderscheiden in 2en naamval *van afkomst* en *van bezit*, *van oorzaak*, *van verdeeling*, *van scheiding*, en in *voorwerpelijken*, *onderwerpelijken* en *bijwoordelijken* 2en naamval.

De *tweede naamval van afkomst* en *besit* geeft *afkomst*, *verwantschap*; *besit* of *eigendom* te kennen, als; *de zoon*

des vaders, de heer des huizes; Gods goedheid; Moeders schoot, de arke Nouchs, de psulmen Davids, de derde Januari enz.

De 2e naamval, dien sommige bijvoeglijke naamw. en werkwoorden bij zich eischen, heet de 2e naamval *van oorzaak*: *Hij is des doods schuldig; De grijsaard is des levens zat; Hij is zijns zelfs meester; Het is der moeite niet waard; Heer! Gedenk mijner; Ik schaam mij uwer; Erbarm u zijner; enz.* In plaats van dezen 2en naamv. bezigt men vaak den vierden naamv.: *Het is de moeite niet waard; Hij was zijn leven niet zeker; Ik schaam mij mijne armoede niet; enz.*

Bij werkw. omschrijft men dezen 2en naamv. niet zelden door een voorzetsel: *Mijn God! Mijn God! Erbarm u over mij en over dit arme volk! — Gedenk aan mij!*

De 2e naamv. *van verdeeling* wijst het geheel aan, waarvan een deel is genomen: *eene som gelds, eene bete broods, een dronk waters, een teug wijns, een uur gaans, weinig goeds, veel kwaads, wat lekkers, iets nieuws, iemand onzer, wat al goeds heeft hij gedaan! enz.*

Mist het zelfst. naamw. het teeken van den 2en naamv. (de s), dan staat het in denzelfden naamval als de naam der hoeveelheid: *Ik drink een glas (4e n.) wijn (bijstelling van glas, 4e n.); Dit is een glas (1e n.) roode wijn (bijst., 1e n.); Zij dronken veel wijn (4e n.); Er is weinig bier (1e n.).*

De 2e naamv. *van scheiding* wijst het voorwerp aan, waarvan men scheiden moet: *Hij is dezer wereld overleden; Hij is der wereld afgestorven; Hij werd balling 's lands.*

De *voorwerpelijke* 2e naamv. is de naamv. van het voorwerp, dat eene handeling ondergaat: *de verpleging der zieken, de ineming der stad, de genezing der kranken enz.*

De *onderwerpelijke* 2e naamv. is de naamval van het voorwerp, dat de handeling verricht: *de opgang der zon, de behandeling des geneesheers enz.*

De *bijwoordelijke* 2e naamv. is een bijwoord of bijwoordelijke uitdrukking van tijd of wijze in den 2en naamv.: *daags, des daags of 's daags, 's avonds, des winters, dezer dagen, onverrichter zake, ziender oogen enz.*

De 2e naamval wordt vaak omschreven door het voorzetsel *van*, gevolgd door den vierden naamval, als: *de zoon van den vader, de heer van het huis, de goedheid van God, de arke*

van Noach; de verpleging van de zieken; de behandeling van den geneesheer; enz.

Deze omschrijving verdient vooral dan aanbeveling, als het woord op een sisklank uitgaat. Men schrijft: *van den dans, van den dorst, van den disch*, en niet: *des danses, des dorstes, des disches*. Zoo ook: *van het ei* en niet *des eis*; *van het gebergte* voor *des gebergtes* enz.

De derde naamv. doet [bij overgankelijke of bedrijvende werkw.] het voorwerp kennen, ten welks behoefte of ten welks koste de handeling van het onderwerp geschiedt: *Ik geef den knaap een boek, Ik ontnem den leerling het mes, Hij ontstal zijn heer een zilveren horloge* enz.

Deze naamval wordt ook omschreven door het voorzetsel *aan*, gevolgd door den vierden naamv., als: *Ik geef een boek aan den knaap, Ik ontnem het mes aan den leerling, Hij ontstal een zilveren horloge aan zijn heer* enz.

De derde naamv. doet [bij onovergankelijke of onzijdige w.] het voorwerp kennen, ten welks aanzien de toestand of gesteldheid van het onderwerp bestaat: *De zoon slacht zijn vader, Hij ontmoette mij, Zij kwam mij tegen, Zijn gedrag mishaaagde ons* enz.

Naar zijne verschillende beteekenissen heet de derde naamval 3e naamv. *van bezit, van voor- of nadeel, van nadruk*, of, wanneer hij afhankelijk is van een werkw. of bijv. n., bloot 3e naamval.

De 3e naamv. *van bezit* komt in de plaats van een bezittelijk voornaamw. of een 2en naamv. *van bezit*: *Hij brandt zich de vingers, d. i.: Hij brandt zijne vingers; De vader drukte het zijn zoon diep in het hart; Hij leide hem niets in den weg; Hij snelde hun ter hulp; Hij werpt ze van elkaar, elkanderen (3e n.) uit het oog* enz.

De 3e naamv. *van voor- of nadeel* laat zich steeds door het voorzetsel *voor* omschrijven: *De zaak is mij' nieuw, Zij was mij eene gehoorzame dochter, Dit huis is ons groot genoeg, Het duurt hun te lang* enz.

De 3e naamv. *van nadruk* komt voor in eenige eigenaardige uitdrukkingen, aan de volkstaal ontleend: *Dat was me een leventje! 't Was me een weer als een oordeel; Dat zal je me komen te zien.*

Bijv. naamw., welke eene bepaling in den 3en naamv. bij zich nemen, zijn o. a: *lief, leed, welkom, nuttig, aangenaam, schadelijk, gelijk, dankbaar, noodig, dienstig, gehoorzaam, eigen, vreemd* enz.: *Dat is mij leed, De vrije lucht was den Batavier liever, Zij was mij welkom, Wees uw ouders dankbaar,* enz.

Sommige tusschenwerpsels hebben een [*onafhankelijken* of *zelfstandigen*] 2en of 3en naamval achter zich, b. v.: *Wee onzer! Wee mij! Ach mij!*

De vierde naamval wijst [bij een bedrijvend of overgankelijk werkwoord] het voorwerp aan, dat de werking ondergaat, of het voorwerp, dat uit de werking ontstaat: *Hij bakt brood; Zij bemint haar vader; Hij sloeg den hond; De moeder sneed eene boterham; Het kind verkruimelde zijne boterham,* enz.

In de zinsontleding noemt men het voorwerp, dat door dezen vierden naamval aangewezen wordt, in het bijzonder HET *voorwerp*. Worden de zinnen, waarin zulk een voorwerp voorkomt, uit den bedrijvenden in den lijdenden vorm overgebracht, dan wordt het *voorwerp onderwerp*, de vierde naamval wordt dus *eerste* naamv., en het *onderwerp* vormt met de hulp van een voortzetsel eene *bepaling*: *Brood wordt gebakken door hem, Haar vader wordt bemind door haar,* enz.

Ook *volstrekt onovergankelijke* of *onzijdige* werkwoorden kunnen een voorwerp in den 4en naamval, een rechtstreeksch voorwerp, bij zich krijgen:

1°. Wanneer men het onechte zelfst. naamw., dat de werking van het onzijdig werkwoord uitdrukt, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; b. v.: *Hij gaat zijn gang; Hij sloeg een slag; Hij slaapt den laatsten slaap; Strijdt den goeden strijd des geboofs,* enz.

2°. Wanneer men het zelfst. naamw., dat het voortbrengsel noemt van eene werking, die tot het onderwerp bepaald blijft, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; b. v.: *Zij schreide heete tranen; Hij zweette bloed; Het vriest ijs; Het sneeuwde groote vlokken;* en in overdrachtelijken zin: *God regent weldaden over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.*

3°. Wanneer men het zelfst naamw., dat de strekking uitdrukt van eene handeling, die tot het ond. bepaald blijft, als *bepaling* bij het werkw. voegt; als: *Hij ademt wraak: Hij snuift woede,* enz.

4°. Wanneer men het zelfst. naamw., dat het voorwerp aanwijst, hetwelk door de behandeling van het onderwerp in zekeren toestand geraakt, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; als: *Hij wandelt zich moede*; *Hij staat zich* (3e n.) *de beenen moe*; *Hij ziet zijne oogen blind*; *Hij werkt zich dood*, enz.

5°. Wanneer men het zelfst. naamw., dat de zaak noemt of het voorwerp, dat door de behandeling van het onderwerp ontstaat, als *bepaling* bij het werkwoord voegt; als: *Hij valt zich* (3e n.) *eene breuk* (4e n.); *Hij lacht zich* (3e n.) *een ongeluk* (4e n.), enz.

In den vierden naamval staan de woorden, die eene *ruimte* maat, een *tijdstip* of *tijdruimte* aanduiden: *Het pad is een voet breed*; *Lekker is een vinger lang*; *Het heeft één dag geduurd*; *Hij kwam den twaalfden Maart*.

In den vierden naamval staan ook de woorden, die een *gewicht*, eene *waarde* of een *prijs* te kennen geven, als: *Het weegt een korrel*; *Het is een korrel zwaar*; *Het is een gulden waard*; *Het kost een rijksdaalder*; *Het geldt een schelling*; *Het belooft een stuiver*; *Het bedraagt een halven gulden*; *Het geldt een cent de ons*.

Nog komt deze zoogenaamde *bijwoordelijke* naamval voor in uitdrukkingen als de volgende: *Hij viel op mij aan, den degen in de hand*, d. i.: den degen in de hand hebbende of *met den degen in de hand*.

Hier zit natuur in rouw, den doodstooi om de leden.

TOLLENS. *Nova Zembla.*

Zij zweren FLORIS' zoon, als leidsman, hunner waard,
Den duren eed van trouw, de hand op kruis en zwaard.

Zij stijgen op de sport, den stormhoed om de slapen,
Het pantser aan het lijf, op zijde boog en wapen,
En op den rug, gelijk de schildpad, elk zijn schild.

TOLLENS. *De tocht naar Damiate.*

De vierde naamval staat in plaats van den *eersten* naamv. in volzinnen als de volgende, welke de kracht hebben van de *gebiedende wijs*: *Den moed niet opgegeven!* *Den arbeid aangevangen!* *Het oog op God geslagen!*

„Komt,” roept hij, „makkers, komt! den vijand aangevallen,
Verdreven of vernield, bestreden met ons allen!”

TOLLENS. *Nova Zembla.*

Nu, nu met de armen, forsch gespierd,
 Den vlegel boven 't hoofd gezwierd,
 Dien beurtelings neer doen komen
 Op 't graan; elk kloek, elk even rad
 Omhoog, omlaag, den slag hervat:
 Zoo moet de koorzee stroomen.

C. LOOTS. *Oogstlied van Sint Jacob.*

Zie n°. 84.

14. Het *getal* wijst aan, of er slechts aan één voorwerp, dan of er aan meer voorwerpen van dezelfde soort gedacht wordt. Er zijn dus twee getalvormen: het *enkel*-en het *meervoud*.

Het meervoud wordt gevormd door de uitgangen *n*, *en*, *s*, *ers* of *eren*: als: *hoogte*, *hoogten*; *stoel*, *stoelen*; *perzik*, *perziken*; *peen*, *penen*; *mombakkes*, *mombakkesen*; *dreumes*, *dreumesen*; *lemmet*, *lemmeten*; *eega*, *eegaas*; *tafel*, *tafels*; *hoen*, *hoenders* of *hoenderen*; — *sofa*, *sofa's*; *hobo*, *hobo's*; *cadeau*, *cadeau's*.

15. Sommige zelfst. naamw. vormen hun meervoud onregelmatig
a. Lid, *gelid*, *schip* en *smid* hebben in het meervoud *leden* *gelederen*, *schepen* en *smeden*.

Spit heeft in het meerv. *spitten* en *speten*.

Beteekent *rif* hetzelfde als *reef*, dan is het meervoud *reven*; beteekent het *klip* of *geraamte*, dan is het meervoud *riffen*.

Smid heeft in het meerv. in de spreektaal ook *smids*.

Ledematen zijn de leden van het lichaam.

Lidmaten [gewest. en veroud. ook *ledematen*] zijn de medeleden van een kerkgenootschap.

b. Steden, het meerv. van *stede*, is ook het meerv. van *stad*.

c. De woorden, die op *heid*, vroeger *hede*, eindigen, hebben in het meervoud *heden*: *grootheid*, *grootheden* enz.

d. Sieraad en *kleinood* hebben in 't meerv. *sieraden*, *kleinooden*, en *sieradiën*, *kleinoodiën* 1).

e. Rede en *lende* hebben in 't meerv. *redenen* en *lendenen* of *lenden*.

Rollende (een opgerold stuk rundvleesch, lendegebraad) heeft in 't meerv. alleen *rollenden*.

f. Vloot en *koe* hebben in 't meerv. *vlooiën* en *koeiën*.

1) Den meervoudsvorm *sieradiën* hebben we aan het vroegere *cieragie* te danken; *kleinoodiën* is het meerv. van een veroud. *kleinoodie*, ontstaan uit een Latijnsch *clenodium* (Dr. P. J. COSIJN).

Zoo (hetzelfde als *zooi*, *zode*: kooksel) heeft in 't meerv. *zooien*. Zoo ook is 't meerv. van *rommelzoo* *rommelzooien*.

g. *Vleesch* heeft in 't meerv. *vleezen*.

h. *Raadgevingen*, *gevoelens*, *gedragingen*, *kundigheden*, *leerstellingen* of *leeringen*, *twijfelingen*, *inlagen*, *bedriegerijen*, *doel-einden*, *ererbewijzingen*, *oordeelvellingen*, *zegeningen*, *verdriete-lijkheden*, *verwachtingen*, *aanbiedingen*, *wanordelijkheden*, worden gebruikt als het meervoud van *raad*, *gevoel*, *gedrag*, *kunde*, *leer*, *twijfel*, *inleg*, *bedrog*, *doel*, *eer*, *oordeel*, *zegen*, *verdriet*, *hoop*, *aanbod*, *wanorde*.

i. *Franschman*, *Engelschman*, *Gelderschman* hebben in 't meerv. *Franschen*, *Engelschen*, *Gelderschen*.

Noorman heeft in 't meerv. *Noormannen* of *Noren*. *Noren* is eigenlijk het meerv. van *Noor*, een naam, dien men tegenwoordig wel aan de bewoners van Zweden en Noorwegen geeft: *Die scheepskapitein heeft onder zijne matrozen vijf Noren*.

Landman heeft in 't meerv. *landlieden*. *Ambachtsman*, *koopman* en *timmerman* hebben in 't meerv. *ambachtslieden*, *ambachtslui*, *kooplieden*, *kooplui*, *timmerlieden*, *timmerlui*. Men zegt in 't dagelijksch leven ook *landmans*, *ambachtsmans*, *koopmans*, *timmermans*. *Blindeman*, *dolleman*, *bijleman* en *leeman* hebben in 't meervoud zoowel *mans* als *mannen*.

Beteekent *wildeman* een wild, woest persoon, dan heeft het in 't meerv. *wildemannen*; in de wapenkunde echter is 't meerv. *wildemans*.

Nevens *visscher* bestaat *visscherman*, dat in 't meerv. heeft *visscherlui*. *Varensman* en *veerman* hebben in 't meerv. *varenslieden* en *varenslui*, *veerlieden* en *veerlui*.

Staatsman, *leidsman* en *oorlogsman* hebben in 't meerv. alleen *staatslieden*, *leidslieden* *oorlogslieden*. Men hoort ook *staatsmannen* en *oorlogsmannen*. *Voorman* en *achterman* hebben in 't meerv. alleen *voorlui* en *achterlui*. *Voorlieden* en *achterlieden* zou hier te deftig klinken.

Oranjeman, *drieman*, *tienman*, *honderdman*, *leenman*, *letterman*, *lundweerman*, hebben in 't meerv. *Oranjemannen*, *driemannen*, *tienmannen*, *honderdmannen*, *leenmannen*, *lettermannen*, *landweermannen*. *Meerman* staat tegenover *meermin* of *meerwif*: daarom is 't meervoud natuurlijk *meermannen*.

Muzelman heeft in 't meerv. *Muzelmannen*. Eene enkele maal vindt men *Muzelmanen* 1).

1) MOHAMMED gaf aan zijne volgelingen den naam van *moslim* (*mus-*

Kaaiman (eene soort van grooten krokodil, ook *alligator* geheeten) heeft in 't meerv. *kaaimans* en *kaaimannen*.

j. Men schrijft *Sadduceën* en *Sadduceërs*, *Farizeën* en *Farizeërs*, *Hebreërs* en *Hebreën*.

k. 't Meervoud van *hek*, *baak*, *rok* (spinrokken), *kinnebak*, is *hekken*, *baken*, *rokken*, *kinnebakken*; van *hekken*, *baken*, *rokken*, *kinnebakken*: *hekkens*, *bakens*, *rokkens*, *kinnebakkens*; van *klont*: *klonten*; van *klonter*: *klonters*; van *gebaar* (o): *gebaren*; van *gebaarde* (v): *gebaarden* 1).

l. *Handvol* heeft in 't meerv. *handvollen*. Sommigen schrijven *handenvol*, anderen *handen vol*. Is 't een samengesteld woord, dan schrijve men *handvollen* in 't meerv.; zoo niet, dan *handen vol*. Hetzelfde geldt omtrent *armvol*, *mandvol* en *mondvol*.

m. Het onzijdige *vingerbreed* heeft geen meervoud, evenmin als *handbreed*, *duimbreed*, *haarbreed*, *stroobreed* en dergelijke samenstellingen, die gewoonlijk in oneigenlijken zin gebezigd worden, en waarin aan *breed* de beteekenis van *breedte* gehecht wordt 2).

lim), afgeleid van het Arabische werkwoord *aslama*, dat *zich overgeven zich onderwerpen* (aan den wil Gods) beduidt, en waarvan ook 't woord *islam* (eigenlijk *islaam*) afstamt. In het Perzisch is *mostimân* het meerv. van *mostim*, maar 't is, als *musulmân* uitgesproken, in het Persisch en Turksch beide ook een enkelvoud, en vandaar het Fransche *musulman*, ons *muzelman*.

R. DOZY. *Oosterlingen*.

1) *Hekken* is een provincialisme. — *Gebaarde* is door platte uitspraak ontstaan uit *gebaar*. Wellicht ook heeft het Hoogd. *Geberde* het te ge-reeder ingang doen vinden. 't Verdient geene aanbeveling. Bij dichters treft men 't niet zelden aan, 't geen ons niet verwonderen kan, daar BILDERDIJK het door HUYDECOPER veroordeelde woord vermeldt als algemeen aangenomen.

De bloeddorst dreigt uit iedere gebaarde.

TEN KATE. *Tasso's Jeruzalem verlost.*

2) VAN DER PALM schrijft in zijne vertaling van den 39en psalm, het 6e vers: *Zie, een handbreed hebt Gij mijne dagen gesteld*. In *De Oude Boer aan zijn Zoon* schrijft TOLLENS:

Wees braaf, mijn zoon, in lief en leed,

Wees eerlijk tot aan 't graf,

En wijk geen enkele vingerbreed

Van Gods geboden af.

Hier is *vingerbreed*, ongetwijfeld door de gedachte aan *vingerbreedte*, v. gebruikt. Gewoonlijk komt het woord, evenals de gelijksoortige samenstellingen met *breed*, zóó voor, dat het geslacht niet duidelijk blijkt. Zoo schrijft W, H. WARNSINCK in zijne vertaling van hetzelfde Hoogduitsche stukje van HOLTY:

*

n. *Klaver* heeft als *plantnaam* (stofnaam) geen meervoud, als figuur op een kaartblad (*klaveren*) geen enkelvoud, evenmin als *ruiten*, *schoppen* en *harten*.

o. Het meerv. van *tangens* (raaklijn) is *tangenten*, van *secans* (snijlijn), *secanten*.

16. Sommige woorden hebben tweeërlei meervoud met verschillende beteekenis. Hiertoe behooren: *hemels* en *hemelen*; *beginsels* en *beginselen*; *Heidens* en *Heidenen*; *knechts* en *knechten*; *letters* en *letteren*; *mans* en *mannen*; *middels* en *middelen*; *tafels* en *tafelen*; *vaders* en *vaderen*; *wapens* en *wapenen*; *wortels* en *wortelen*; *bals* en *ballen*; *cents* en *centen*; *stuks* en *stukken*; *getallen* en *getalen* 1); *beenen* en *beenderen*; *kleeden* en *kleederen*; *volken* en *volkeren*; *spellen* en *spelen*; *teekens* en *teekenen*; *ketens* en *ketenen*; *bladen* en *bladeren*; *spanen* en

Blijf trouw en braaf in lief en leed,
Mijn zoon, tot aan uw graf!
Wijk nimmer, zelfs geen vingerbreed
Van Gods geboden af.

In 't volgende vers treffen wij *haarbreed* aan :

't Ergloos kraapje lacht hem tegen,
Daar hij aanlegt met de schicht;
Slechts een haarbreed, God van zegen,
Of hij moordt het lieve wicht.

W. BILDERDIJK, *Willem Tell*.

Duimbreed vinden we in TOLLENS' *De Enkhuizer Schepen* :

Het pakkend ijs beklimt den steven,
En wil geen duimbreed doortocht geven.

In LUTHERS *Een vaste Burg is onze God* (Evang. Gez. 264) luidt het :

Gods woord houdt stand in eenwigheid,
En zal geen duimbreed wijken.

De Hoogleeraar BRILL schrijft ergens *elke voetbreed gronds*. Wij zouden — en de Hoogleeraar DE VRIES kan zich hier zeer goed mee vereenigen — aan alle samenstellingen met *breed* het o. geslacht toekennen, gelijk dit aan *vingerbreed* gegeven wordt in de *Woordenlijst* van de heeren DE VRIES en TR WINKEL.

1) Een paar maal ontmoet men in den bijbel 't meerv. *getalen*, als I Kronieken XII, vs. 23: *En dit zijn de getalen der Hoofden dergenen, die toegerust waren ten heire, die tot David te Hebron kwamen enz.* Hier schrijft de Hoogleeraar VAN DER PALM *getallen*. In Psalm 71 vs. 15 lezen we: *Mijn mond zal Uw gerechtigheid vertellen, den ganschen dag Uw heil, hoewel ik de getalen niet en weet.* In VAN DER PALMS overzetting van dit psalmvers komt het woord niet voor. Waar men Ps. 68

spaanders ; nachtwachts en nachtwachten ; raden en raders ; redens en redenen ; plans en plannen ; studies en studiën ; waters en wateren ; apostelen en apostels (in den scheepsbouw).

Het meervoud van *slot* is in alle beteekenissen *sloten*. In de bet. van *einde* (het slot van een boek b. v.) heeft het geen meervoud. In het algemeen is het meervoud op *en* deffiger, dat op *s* meer alledaagsch.

Vele vreemde woorden op *ie* nemen onverschillig beide uitgangen aan: *provincies, provinciën ; consciënties, consciëntiën ; moties, motiën ; porties, portiën*, enz. Soms bestaat er verschil in beteekenis: *studies* en *studiën*.

Persoonsnamen op *or* nemen òf eene *s* aan, waarbij de *o* min of meer toonloos wordt, òf *en*, waarbij de *o* in een helderen klinker overgaat: *professors, professoren ; procurators, procuratoren ; doctoren ; quaestoren ;* enz.

De woorden, die den dubbelen meervoudsvorm *ers* òf *eren* aannemen, zijn: *blad, rad, goed, gemoed, lam, lied, gelid, kalf, kind, kleed, been, hoen, spaan, rund, volk, ei* en loof. 1)

't Meerv. van *achterkalf* (een sloopsterm) is alleen *achterkalven*, en van *reekalf* (jong van den reebok) alleen *reekalven*.

17. Er is onderscheid tusschen: *drie mud erwten* en *drie mudden erwten* 2); *acht pond koffie* en *acht ponden koffie*; *honderd gulden* en *honderd guldens*; *tien el lint* en *tien ellen lint*; *twee derde* en *twee derden*; *vijf achtste* en *vijf achtsten*.

---

vs. 18 leest: *Gods wagenen zijn tweemaal tien duizend, de duizenden verdubbeld*, daar luidt de berijming:

Gods wagens boven 't luchtig zwerk
Zijn tien- en tienmaal duizend sterk,
Verdubbeld in getalen.

Wellicht staat in *getalen* hier voor in *getale*. De Hoogleraar BRILL kent aan *getalen* de beteekenis toe van *verzamelde menigte*. VAN DER PALM heeft: *Waar de dood zijn offers bij getalen geveld heeft*.

1) In de spreektaal hoort men *venters, linters, dingers, steenders*, als het meervoud van *vent, lint, ding, steen* en *jongers* als het meerv. van *jongen*. *Jongerem* bet. ook *leerlingen*, als: *de jongeren van Jezus*.

2) Eene *samenstellende* eenheid is die, welke dient om met andere eenheden eene *verzamelde* eenheid te vormen. Zoo is *drie mud erwten*, als die op een hoop liggen, eene *verzamelde* eenheid, en zijn ze afgemeten in drie zakken, elk van een mud, dan zijn de *mudden* *samenstellende* eenheden. Er is dus onderscheid in *vorm*, niet in *hoeveelheid*, tusschen *drie mud erwten* en *drie mudden erwten*, evenals tusschen *honderd gulden*, onverschillig in welke munt, en *honderd guldens*, dat is *honderd muutstukken*, elk van een gulden; enz.

18. Vroeger bestond er tusschen het enkel- en meervoud van sommige woorden weinig of in 't geheel geen onderscheid 1). Zoo zegt men dan nu nog *een pak slaag krijgen voor een pak slage(n) krijgen* 2), en even zoo: *onder de voet werpen; op de been brengen; bij de werk zijn; — drie jaar oud of drie jaren oud; zes uur ver of zes uren ver; drie duim lang of drie duimen lang; vier maand oud of vier maanden oud; acht pond zwaar of acht ponden zwaar; zes gulden waard of zes guldens waard; zooveel aam wijn; hoeveel pond tabak, enz.*

Gaat nòch een grondgetal, nòch een der woorden *zooveel* en *hoeveel* vooraf, dan mag het teeken des meervouds niet ontbreken.

Daarom is de volgende versregel uit *De Wraak* van TOLLENS niet onberispelijk:

Mijn roeden groeiden aan tot morgen.

Er is onderscheid tusschen *twee paar wandelaars* en *twee paren wandelaars*, *drie koppel zwanen* en *drie koppels zwanen*. — Men schrijve *achtmaal*, *driemaal* enz., doch *acht malen*, *drie malen* enz.

19. Sommige woorden worden alleen in het meerv. gebruikt. Daartoe behooren onder andere: *ouders*, *voorouders*, *gebroeders*, *gezusters*, *zedes*, *kosten*, *onkosten*, *Pyreneën*, *Alpen*, *hersenen*, *verzenen* (hielen), *lieden*, *zemelen*, *metten*, *boden* (booien) in de bet. van *dienstboden*, enz.

Ouders wordt in de spreektaal vaak in 't enkelvoud gebruikt. Zoo zegt men o. a. spreekwoordelijk:

Al is een ouder nog zoo arm,
Toch dekt hij warm:

1) Zie de verbuiging van *man* en *woord* in het Middelnederlandsch bij n°. 28.

2) De nitdrukking *een pak slaag*, met den klinker van het meerv., bewijst duidelijk dat men met een verkorten pluralis te doen heeft. Dit wordt nader bevestigd door de woorden op eene toonlooze *e*. Men spreekt nooit van *drie roede*, *drie elle*, *drie onse*, *drie mudde*; men kapt den geheelen meervoudsuitgang en daarmede tevens de *e* af en zegt *drie roe*, *el*, *ons*, *mud*. Woorden, die de *e* niet kunnen missen, hebben alleen den vollen meervoudsvorm: *drie secunden*, *drachmen*, *maatjes*; en ofschoon men *drie pas* zegt, hoort men nooit van *drie schrede*, *drie trede*, noch van *drie schree*, *drie tree*. De taal vermijdt dus in zulke gevallen, onmiskenaar opzettelijk, alle vormen die noodzaken bepaaldelijk aan het enkelvoud te denken.

De spreekwijzen *van ouder tot ouder* en *van ouder tot kind* komen bij de beste schrijvers voor 1). TOLLENS schrijft:

Wat baat het u, verlaten weezen!
Geen ouder, die uw wenschen hoort.

en, van KENAU HASSELAAR sprekende:

Zoo ver ontaardde 't nakroost niet,
Of 't kent zijns ouders beeld.

C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA schrijft in zijn treffend *Sjoerd en Aukje*:

Geen ouder, die hun lijden weet,
Treedt immer in die kerk,
Of wijst, gedachtig aan hun leed,
Zijn kroost hun beider zerk.

Kosten (uitgaven) komt nu alleen in de uitdrukking *ten koste* (veel aan iets ten koste leggen, ten koste van zijn leven enz.) in het enk. voor. Ook *onkosten* wordt in de spreektaal in 't enkelvoud gebruikt: 't *Is den onkost niet waard*. Zoo ook hoort men: 't *Is een groote kost*.

Nevens *lieden* had men vroeger ook *luiden*, dat nu gewoonlijk tot het minder deftige *lui* verkort wordt: *steelui*, *burgerlui*, *jongelui* enz.

Zede komt nu en dan, vooral bij dichters, nog voor in de min of meer verouderende bet. van *gewoonte*, *gebruik*: *Dit is hier 's lands zede*; *Van zijn kindsche jaren zal ik maar niet veel verhalen, als zijnde dit het minst merkwaardige voor 't oogmerk*. *Alleen zij u medegedeeld, dat Snobsiaansche* [Snobsia heette de vaderstad van Frans Slingervrij] *zede hem deed bakeren, zoodat hij zich niet kon bewegen* enz. *Die zelfde zede gaf hem beschuitkrumels, in een neteldoeksch lapje gewikkeld, dat doortrokken was van melk en suiker* enz. *Die zelfde zede zette hem slaapmutsjes op en wiesch hem met warm water* enz. J. J. TH. SCHARFF. *Frans Slingervrij*.

Elke boo, naar oude zede,
Kreeg een circulaire mede,
Waar aan 't vorstlijk zegel hing.

TEN KATE. *Het Hof van den Leeuw* (in *De Fabelen van La Fontaine*).

1) Onder anderen in HILDEBRANDS *Camera Obscura*, VAN KOETSVELDS *Fantasia en Waarheid*, LULOFS *Gronden der Ned. Woordstrijdkunde*.

Zoo zoekt en schept
 Wat vleugels rept
 Zich vrij genot en vrede,
 Alleen, gepaard
 Of saamgeschaard,
 Naar eigenen aard en zede.

FRANS DE CORT. *In Oogstmaand gedicht.*

In ons harte, zoo dragen wij
 't Ongeschonden, en groot en vrij,
 Ook in kluisters alomme mede. —
 Broeders, geeft mij hierop de hand!
 Dat is het ware Vaderland:
 Eigene taal en zede!

DEZELFDE. *Het ware Vaderland.*

Waar men vroeger las: *Die met mij het brood at, heeft tegen mij zijn verzen opgeheven* (JOH. XIII: 18), leest men nu algemeen *verzenen* voor het enkelvoudige *verzen*. Het meerv. komt op verscheidene plaatsen in de H. S. voor.

Iemand *de metten* lezen beteekent iemand *berispen*; *korte metten met iets maken* beteekent *weinig omslag met iets maken*. Niet zelden hoort men in deze uitdrukkingen, verkeerdelijk, *wetten* voor het minder bekende *metten*.

20. De zelfstandige naamwoorden hebben drieërlei geslacht. Ze kunnen van het *mannelijk*, of van het *vrouwelijk*, of van het *onzijdig* geslacht zijn.

21. Tot het mannelijk geslacht behooren:

1°. De namen van mannelijke personen, en die van derkbeeldige mannelijke wezens; als: *Willem, man, staatsman, koning, smid, leeruur, afgod, engel, duivel* enz.

Leeraar heeft twee beteekenissen. De gewone is die van *onderwijzer*; iemand, die anderen leert, onderwijst; de tweede komt voor in het spreekwoordelijke: *Leeraars zijn geen kunstenaars* d. i. leerlingen, aanvangers, beginners hebben 't nog niet ver in de kunst gebracht.

2°. De namen van mannelijke dieren, wanneer het wijfje een bijzonderen naam draagt, als: *weer* of *ram*, *stier* of *bul*, *henyst*, *huun*, *bok*, *reebok*, *beer*, *waard*,

woord of woerd 1), *rekel*, *rammelaar*, *hommer* of *hommerd* (mannetjesvisch), *miller* 2), *kater*, *doffer* 3), *gent* of *ganzerik*, *leeuw* of *liebaard*, *beer*, *wolf*, *kameel* of *kemel* enz.

3°. De namen van boomen, als: *beuk*, *eik*, *berk*, *olm*, *mirt*, *hulst*, *populier* of *popel*, *hazelaar*, *rozelaar*, *egeluntier* (wilde rozelaar), *luurier* enz.

Vrouwelijk zijn: *spar*, *linde*, *tamarisk* en *tamarinde*.

4°. De namen der maanden en jaargetijden: *Maart* roert zijn staart; *April* doet wat hij wil.

April heeft ook zijn wintervlagen
En geeft nog wel een witten hoed.

J. DE DECKER.

Een appel in den Mei
Is zoo goed als een ei.

Mei wordt ook wel v. gebruikt; het m. geslacht verdient de voorkeur. Een van TOLLENS' gedichten heeft tot opschrift: *In de Mei*. *Lente* is vrouwelijk.

5°. De namen van bergen, als: *de Etna*, *de Hekla*, *de Karmel*, *de Sion* enz.

6°. De namen van munten, als: *cent*, *stuiver*, *penning*, *schelling*, *gulden*, *rijksdaalder*, (Spaansche) *mat* enz.

Vrouwelijk zijn *guinje* en *pistool*. Als wapentuig is *pistool* tevens onzijdig. Verder is *mijt* 4) v. en oort, *rijksoort*, *groot* en *engels* zijn o.

7°. De namen van werktuigen, die op *er* eindigen, als: *blaker*, *gieter*, *snuiter*, *stamper*, *jager*, *aanjager*, *luchter* (lichter, kandelaar), *boender*, *aker*, *hamer*, *moker* enz.

1) In sommige streken *wertel*.

2) In sommige streken *melker* (mannetjesvisch).

3) Men vindt ook *duiver* (FR. DE COET, *Liederen*, bl. 208). Oudtijds had men *kubber*.

4) Eene *mijt*, oudtijds de kleinste koperen munt, had bijna de waarde van het tiende deel van een Ned. cent. Een *oort* was het vierde gedeelte van een stuiver, of twee duiten en een *rijksoort*, het vierde gedeelte van een rijksdaalder. *Oort* beteekende in het algemeen *het vierde gedeelte* van eene maat of munt. Een *oortgulden* was een *kwartgulden*; enz.

De meeste dezer woorden zijn gevormd van den wortel eens werkwoords.

Verreweg de meeste woorden op *er* zijn mannelijk. Vrouwel. zijn :

Ader, bagger, blaar of bladder, boter, lijst, nater, adder, kaper, keper, klater, ladder, kwelder, lommer, loover, lever, schilfer, veder, luier, zeever, letter, kluister, kneuter, kamer, vesper, pleister, oester, paander, ekster, citer, keker, klaver, en kaland, emer, haver.

8°. De namen van levenlooze voorwerpen, die op *aar* eindigen, als: *lessenaar, evenaar, ramnelaar of ratelaar, kandelaar, beukelaar* (schild), *boezelaar, wassenaar* (was-sende maan), enz.

9°. Alle woorden, welke op *erd* eindigen, als: *mosterd, baaierd* (chaos), *bleekerd* (bleekroode wijn), *opperd* (veilige ligplaats voor schepen), *blafferd* (zeker register), *hopperd* (het bier in den hopketel), *lommerd, lomberd* of *lombard* (bank van leening) 1).

10°. De woorden, welke op *aard* eindigen, als: *most-aard, mutsaard* (takkenbos) 2), *beiaard* (klokkenspel), *pon-jaard, de Banjaard* (eene zandbank), *standaard* of *standerd, tabbaard* of *tabberd* enz.

11°. De namen van dieren en vruchten, welke op *ing* of *ling* eindigen, als: *bonzing* of *bunzing, taling* (de kleinste inheemsche zwemeend), *groenling* (groenvink), *gieteling* (de zwarte lijst), *schierling* (de grauwe of wilde gans), *tak-keling* (een jonge vogel), *haring, wijting* (witte schelvisch), *paling, bokking, spiering, stekeling* of *grondeling* (grondel), *smeerling* (riviergrondel), *houting* (adelvisch); *streaming* en

1) De kooplieden, die het eerst deze banken oprichtten in Europa, waren Lombarden; vandaar haar naam, 'nu bijna algemeen tot *lommerd* verbasterd.

2) In: *Het riekt naar den mutsaard*. 't Woord komt nog voor in *mutserdpaard*, zeker werktuig, waarvan men zich bedient bij het maken van mutserds. Voor *mutsaard* hoort men in sommige streken *muster*.

stroomeling (eene soort van haring in de Bothnische golf); *nebbeling* (aal met een langen spitsen bek, ook *nebaal* geheeten); *nèsteling* (een jonge vogel; ook een klein vischje, dat ook *alvertje* en *moertje* heet); *hesseling* (zek. visch); *pipeling* of *pipping*, *ribbing* of *ribbeling*, *ijzerling*, *kruiling*, *guldeling*, *schijveling* (alle zes appelsoorten), *spadeling* (late vrucht).

12°. De namen van edele of bijzondere steenen, als: *agaat*, *saffier*, *robijn*, *topaas*, *smaragd*, *karbonkel*, *turkoois*, *diamant*, *granaat*; *kei*, *keizel* enz.

13°. De namen van werktuigen, of middelen om de werking te verrichten, welke op *el* eindigen, mits ze van werkwoorden gevormd zijn, als: *beitel*, *klepel*, *sleutel*, *lepel*, *vleugel*, *repel*, *heugel*, *stekel*, *teugel*, *hevel*, *beugel*, *drevel*, *prikkel*, *gordel*, *hangel*, *hengel*; *slegel* of *slagel*, *strijkel*, enz.

Vrouwelijk zijn *schoffel*, *sikkel*, *griffel*.

14°. De oorspronkelijke verkleinwoorden op *el*, die van mann. woorden gevormd zijn, als: *eikel* (van *eik*), *beukel* (van *beuk*), *hoepel* (van *hoep*), *kneukel* of *knokkel* (van *knok*), *knobbel* (van *knop*), *druppel* of *droppel* (van *drup* of *drop*), *stengel* (van *stang*), *keizel* (van *kei*) enz.

15°. De woorden, welke op *em*, *ln* en *rm* eindigen, als: *adem*, *asem*, *brasem*, *wasem*, *alsem*, *balsem*, *bezem*, *boezem*, *deesem*, *droesem*, *arm*, *darm*, *helm*, *halm*, *psalm*, *molsem* of *molm* enz.

Helm is als *grassoort* vrouwelijk.

Scher is mann. in de beteekenis van *bescherming*, onz. als *middel* of *werktuig ter bescherming*: *vuurscher*, *tooncel**scherm*, *regenscherm* (paraplu) enz.

Palm is in de bet. van *palmboom* en *palmtak* mann., in die van *handpalm*, *tiende deel eener Ned. el* en *tuinpalm* vrouw.

Alarm is onzijdig.

16°. De woorden, die op *dom* eindigen en een staat of toestand beduiden, als: *adeldom* (d. i. edeldom), *rijkdom*, *wasdom*, *vrjdom*, *ouderdom*, *weedom* enz.

Beteekent *eigendom* het voorwerp, dat iemand eigen is, eene bezitting, dan is het onzijdig; beteekent het *eigendomsrecht*, dan is het mannelijk: *Dit huis is het eigendom van mijn vader; Deze advocaat heeft eene uitmuntende verhandeling geschreven over den eigendom; Er bestaat twist over den eigendom van dat eigendom.*

17°. De namen der viervoetige dieren, welke voor het manneje en wijfje beiden gelden, als: *aap, haas, dus, olifant, panter, los of lynx* enz.

Vrouwelijk zijn: *kat en muis, rat of rot, hagedis, wezel en marmot.* Als jagersterm is *haas* onzijdig. Ook *fret* heeft dit geslacht.

18°. De diernamen op *ijn, eel* en *oen*, als: *tonijn, hermelijn; makreel, barbeel* (baardvisch); *kalkoen, kapoen, schorpioen, griffoen* of *griffoen* enz.

Sardijn is v., *fluwijn* en *konijn* zijn o.

19°. De diernamen op *er* en *aar*, *erd* en *aard*, als: *vlinder, kever, kikker, salamander, putter, eiber* (ooievaar, oodebaar, eidebaar), *karper, hummer* (een groote zee kreeft), *dogger* (kabeljauw 1), *vijfwouter* of *wiewouter* (uiltje, witje), *saler* (zekere dagvlinder), *otter, ever* (wild zwijn), *bever, murter, scholver, scholverd* of *schollevaar* (waterraaf), *adelaar, koddenaar* (kneu), *lepelaar, buizerd* (muizenvalk), *kropper, kropperd* (kropduif), *luiaard, liebaard, luipard* enz.

Vrouwelijk zijn: *adder, hamster* (zek. knaagdier), *nater* (aspis-slang), *oester, lijster, kneuter* (kneu), *ekster* en *kalander* (korenworm).

20°. De diernamen op *el*, als: *echel* (bloedzuiger), *grondel, krekkel, hommel, subel, kwakkel, kwartel* of *wacitel, pimpel* (pimpelmees), *egel, kreukel* (aliekruik), *kameelpardel, buffel, foedel, rekel, hamel* enz.

Vrouwelijk zijn: *mossel, horzel, wezel* en *merel* of *meerle.* *Tortel* is gemeenslachtig.

21°. De éénlettergeregipe zelfst. naamw., die eene han-

---

1) Aan dit woord heeft de Doggersbank haar naam te danken.

deling of toestand beteekenen, die zich uitwendig vertoont, als: *sprong, slaap, drank, schijn, stand, rit, gang, klank, stoot, lach, houw, slag, loop, zang; droom, kus, schroom, spot* enz.

22°. De namen van vaartuigen, welke op *er* of *aar* eindigen, als: *tweedekker, driedekker, driemaster, kaper, botter, kotter, schooner* of *schoener, boeier, brander, bijlander* of *damlooper; lichter, logger, uitlegger, ever, hoeker, eiker, oostindievaarder* of *oosfinjevaarder, groenlandsvaarder, guineesvaarder, schokker, rinkelaar* enz.

23°. De namen van vruchten, welke op *oen* eindigen, als: *citroen, limoen, meloen, pompoen* enz.

24°. De namen der roofvogels, als: *valk, havik, sperwer, wouw* of *kiekendief* 1), *buizerd* of *muizerd* 2), *arend, secretaris, gier, condor, uil*.

25°. De namen der steltloopers en struisvogels, als: *trap, reiger, ooievaar, adjudant, maraboe, wilster* (goudpluvier), *kievit, tureluur, kempiaan, kraan; dodaars* of *dront, kazuaris* en *struis*.

Vrouwelijk zijn: *snip, pluvier* en *scholekster* om *ekster*.

26°. De namen der vischachtige zoogdieren, als: *walvisch, noordkaper, narwal* (zeeëenhoorn), *dolfijn, grindwal* (witkoppige dolfijn), *potvisch* of *kazlot, bruinvisch, lamentijn; rob* of *zeehond, walros* of *walrus* 3).

27°. De namen van lichaamsdeelen van menschen en dieren, welke op *el* eindigen, als: *knevel, kevel* (het tandelooze tandvleesch) 4), *knobbel, knokkel, kneukel, angel*,

1) Volgens sommigen zou de *wouw* ten onrechte *kiekendief* genoemd worden.

2) Hij voedt zich voornamelijk met *veldmuizen* en andere kleine zoogdieren, met hagedissen, kikvorschen enz.

3) De genoemde dieren behooren tot de orde der walvissen, behalve de twee laatste, welke tot de groep der vinpootige verscheurende behooren. Walros is eene verkorting van walvischros. Kazelot is eene verbastering van het Fransche *cachelot*.

4) In sommige streken *bribbel*, m., ontstaan uit het verouderde *barbel* (*berbel, brebbel*).

enkel, schinkel, schenkel, nugel, navel, snavel, oksel, tepel, gorgel, schedel, vleugel en wraddel (kossem of halskwab van een os).

28°. Vele uitheemsche woorden op *aan, ant, and, ont* en *p hoop*, als: *trepaan* (schedelboor), *meridiaan, orkaan, oceaan, leguaan* (kamdagedis), *ortolaan* (tuinmeerle), *pelikaan, kawaan* (eene soort van schildpad), *foliant, tulband, karkant* (juweelen halsketen), *horizont* of *horizon, electrophoor* (electriciteitsdrager) enz.

Vrouw. zijn: *karavaan, sopraan, saffraan, valeriaan, 'afrikaan* (zekere plant), *consonant* (medeklinker), *pruimedant, proviand, sextant, octant*.

Onz. zijn: *mediaan* (als verkorting van *mediaanpapier*), *orleaan* (eene geelachtig roode verfstof), *orgaan, timpaan* (boekdrukkerswoord), *restant, quadrant* en *ledekant* of *ledikant*.

29°. Alle uitheemsche woorden op *coop*, als: *microscop* (kleinkijker: vergrootglas); *telescop* (spiegelverrekijker); *thermoscop* (thermometer: warmtemeter); *aethrioscop* (zeker zeer gevoelige thermoscoop); *hygroscoop* (vochtigheidsmeter); *baroscoop* (barometer: zwaartemeter, luchtweger); *electroscoop* (electriciteitsmeter); *caleidoscoop* of *myriomorphoscoop* (schoonheidskijker); *stethoscoop* (borsthoortuig); *anemoscoop* (windwijzer); *helioscoop* (zonneglas); *spectroscoop* (kijkertoestel ter bestudeering van het zonnenspectrum of kleurenspectrum); *stereoscop* (een werktuig, waardoor men vlakke beelden *en relief* af verheven ziet), *megascop* (zek. optisch werktuig); *meteoroscoop* (een werktuig om de lengte en breedte van de plaatsen op aarde te bepalen); *nauscoop*. (scheepsverrekijker).

Horoscoop (uuraanwijzer) is m. als wetenschappelijk woord, o. als populair woord: *het horoscoop trekken*. Bij sommige schrijvers vindt men ook *het microscop*, maar dit is niet goed te keuren, omdat het een wetenschappelijk woord is.

22. Tot het vrouwelijk geslacht behooren:

1°. De namen van vrouwelijke personen en van denkbeeldige vrouwelijke wezens, als: *Sophia, vrouw, koningin, zondares, naaister, barones, abdis, godin, godes, zangster, zangeres, engelín, dievegge, kijvegge, kamenier, staatsdame, baker* enz.

Eene *godin* is eigenlijk de vrouw van een god, en eene *godes*, eene vrouw met den rang van een god, eene vrouwelijke godheid.

Deze onderscheiding wordt niet streng in acht genomen. Men schrijft zoowel *de negen zanggodinnen* als *de negen zanggodessen*.

Eene *zangeres* is eene vrouw, die de zangkunst verstaat én beoefent: *De zangers en zangeressen der opera*.

JENNY LIND, *de Zweedsche Nachtegaal*, is eene beroemde zangeres.

Eene *zangster* is eene vrouw, die de dichtkunst verstaat en beoefent. Ook beteekent *zangster* den persoon of het gevoel, dat iemand tot dichten aanspoort, en 't is dan hetzelfde als *zangnimf*, *zangheldin*, *zanggodin*, *Muze*.

In TOLLENS' *Laatste Gedichten* draagt een daarvan *Aan mijne Zangster* en een ander *Mijne Muze* ten opschrift. In zijn meesterstuk *Nova-Zembla* zingt hij:

Zet, Zangster! zet dien tocht op de aangeslagen snaren;
 Volg Neerlands wimpel na langs de ongemeten baren;
 Bezing het waagstuk, maal den uitslag, roer en streef,
 En vall' u 't loon der kunst, een enkele traan, ten deel.

2°. De namen van vrouwelijke dieren, wanneer het mannetje een bijzonderen naam draagt, als: *ooi*, *koe*, *merrie*, *kip* of *hen*, *get*, *hinde*, *zeug*, *eend*, *teef*, *voedster*, *kuit*, 1) *kat*, *duif*, *gans*, *leeuwin*, *berin*, *wolvin*, *kameelin* of *kemelin*.

(Zie n°. 21, 2°).

3°. De letters van het *abc* en de cijfers: *Dat is zoo rond als eene 0*; *Hij zette eene Arabische drie en eene Romeinsche vijf*.

4°. De namen van vaartuigen, welke niet op *er* eindigen, als: *aak*, *bark*, *boot*, *buis*, *jol*, *pink*, *schuit*, *schouw*, *tjalk*, *brik*, *galjoot*, *jonk*, *prauw*, *snauw*, *hoogaars*, *hengst*, *kof*, *kog*, *smak*, *sloep* enz.

Onzijdig zijn: *fregat*, *galjoen* en *jacht*. *Driemast* en *marseiaan* zijn m. terwyl *karveel*, v. en o. is.

5°. De eigennamen der schepen: *Bij den tocht naar Chatham veroverde men o. a. (22 Juni 1667) de Royal Charles*. WILLEM IJSBRANDSZ. BONTEKOE deed zijne rampspoedige reis met de *Nieuw-Hoorn* in 1619. De kapitein-luitenant EEG ontdekte (14 Juli 1825) met de *Pollux* het *Nederlandsch Eiland*.

1) In sommige streken hoort men *kuit*, evenals voor *kuit*, *kiet*.

6°. De namen der noten en intervallen in de muziek: *eene groote tert, eene kleine sext, eene fa-kruis.*

7°. De namen der granen, peul- en boomvruchten, als: *tarwe, weit, spelt, emer* (tweekorrelige tarwe), *rogge, gerst, evene* (zandhaver), *oot* (wilde haver), *gierst, rjst; boon, erwut, keker* (eene soort van grauwe erwut), *linze, wikke, klaver; noot, peer, kwee, pruim, vjg, amandel, dadel, kers, kriek, morel, perzik, abrikoos, oljff, mispel, druif, rozijn of razijn, krent, kalvijn, renet, rabauw, kastanje* enz.

Appel en *eikel* (*aker*) zijn m., gelijk ook de appelnamen op *ling* en de boomvruchtnamen op *oen*. Zie n°. 21, 11° en 23°.

8°. Plantnamen, welke op *ik* eindigen, als: *bolderik* of *bolderd, dolik, dravik, draverik, ganzerik, hederik, herik* of *herk, wederik, mierik* en *murik* (*muur*).

9°. De vreemde namen van muziekinstrumenten, als: *citer, gitaar, bazuin, viool, vedel* of *veel, klarinet, harmonica, cimbaal* of *cimbel, rinkelbel, rinkelbom, hobo, piano.*

Orgel, bekken, klavier, serpent en *spinet* (zeker snarenspeeltuig) zijn o. *Triangel* is m. Zoo ook het verouderde *moezel*, als eene verkorting van *moezelzak*, oudt. ook *muyselzak* (doedelzak).

10°. De woorden, welke op *heid* of *teit* eindigen, als: *waarheid, gezindheid, kindsheid, kindschheid, sociëteit, rareiteit, majesteit, quantiteit, qualiteit, securiteit, soliditeit* enz.

Kindsheid beteekent *kinderteeltijd*; *kindschheid*, den toestand van oude lieden, die aan verzwakking van geestvermogens lijden. Soms geven in beide beteekenissen aan *kindschheid* de voorkeur.

11°. De woorden, welke op *nis* eindigen, als: *gevangen- nis, geheugen- nis* of *heugen- nis, droefenis, beeltenis, verbinten- nis, muizen- nis* 1) (*gepeins, mijmering*), *ontstentenis* (afwezigheid, gemis, mangel) enz.

1) Dit woord komt af van het verouderde werkwoord *muizen*, verwant aan het Engelsche (*to*) *muise*, *peinzen*, *mijmeren*. 't Komt voor in: *Muizenissen in het hoofd hebben* en luidt dan gewoonlijk *muizennesten*. Hoogst zelden komt het woord in 't enkelvoud voor. Wij troffen het aan in M. P. ROSMADÉ's novelle *De Huisvriend*: „Wat babbelde die Reindert daar?” sprak de winkelier een weinig ontstemd; doch hij schudde die muizenis uit het hoofd.

Vonnis, zooveel beteekenende als *gevonnis*, is onzijdig, zoowel als *vullis*, eene verbastering van het v. *vuilnis*.

Getuigenis wordt alleen in deftigen stijl soms vrouw. gebruikt. In het dagelijksch leven is 't immer onzijdig.

„De getuigenis des Heeren is gewis, den slechten 1) wijsheid gevende.” Psalm 19, vs. 8b. In den berijmden psalm is 't woord echter onzijdig gebruikt :

't Is Gods getuigenis,
Dat eeuwig zeker is
En slechten wijsheid leert.

Zoo ook Ps. 119, v. 84.

Gewoonlijk stelt men, dat *getuigenis* v. is in den zin van de daad van *getuigen*, het afleggen van eene verklaring door een *getuige*, en o. in de beteekenis van het *getuigde*, de *afgelegde verklaring*: Ik vorderde van hem de getuigenis, d. i. dat hij getuigen zoude, dat ik onschuldig was. Zij zochten valsche getuigenis tegen Hem, opdat zij Hem dooden mochten. Het getuigenis kwam niet met de waarheid overeen. Ook is er in uwe wet geschreven, dat het getuigenis van twee menschen waarachtig is.

12°. De woorden, welke op *ing* eindigen, mits ze van werkwoorden afgeleid zijn, als: *woning*, *belooning*, *verzoe-ning*, *voldoening*, *nering*, *hanteering* enz.

13°. De woorden, welke op *be* of *de* eindigen, als: *ebbe*, *tobbe*, *ribbe*, *schubbe*; *reede*, *schande*, *schade*, *wonde*, *gewade*, *offerande*, *mudde* enz.

Einde, *gilde*, *getijde* (jaargetijde), *geleide* en *webbe* zijn onzijdig, *vrede* is mannelijk.

Bovenstaande woorden blijven, ook na de afwerping van de laatste letter of lettergreep, vrouwelijk: *eb*, *tob*, *rib*, *schub*, *ree*, *schand*, *scha*, *wond*, *gena*, *offerand* enz. — *Mud* echter is v. en o.

14°. Alle woorden, welke op *te* eindigen, als: *diepte*, *laagte*, *oudte*, *gedaante*, *gestalte*, *gedachte*, *menigte*, *gezindte* enz.

Het Vlaamsch-Belgische *gedacht* voor *gedachte* is onz. — In sommige streken hoort men nog het vroegere *oude* (ouderdom) voor het nieuwere, onwelluidende *oudte*.

1) *Slechten* beteekent hier *eenvoudigen*.

De verzamelwoorden met het voorvoegsel *ge* zijn onzijdig: *gebergte*, *gedierte*, *gevogelte*, *geboomte*, *geraamte* enz.

15°. De woorden, welke op *ij* of *ei*, *ie* of *uw* eindigen, als: *rij*, *brij*, *bakkerij*, *koomenij* 1), *malvezij*, *lei*, *sprei*, *knie*, *derrie*, *genie*, *lelie*, *zenuw*, *schaduw*, *zwaluw* enz.

Rei (koor) is m.: *De dansrei ging den zangrei voor*. *Mei* is m. als maandnaam, en in de beteekenis van *meitak*, groenen tak. Ook *kanarie* en *kolibrie* hebben dit geslacht.

Gewei is onz. Ook *tij*, zoowel als *getij*; *jaargetij*, zoowel als *jaargetijde*, en *medelij* zoowel als *medelijden*. Verder zijn onz. de zelfst. n., met het onscheidbaar voorvoegsel *ge* gevormd van den stam eens werkwoords, als: *gevei*, *geschrei*, *gevrj*, *gemenie*, *geduw*, *gespuw* enz.

Concilie en *evangelie* zijn onz.; alsmede *genie*, in de beteekenis van *vernuft* en *vernuftig mensch*.

Schilderij wordt ook onzijdig gebruikt.

16°. De oorspronkelijke verkleinwoorden op *el*, die van *vrouwelijke* woorden gevormd zijn, als: *greppel* (van *greb*), *kruimel* (van *kruim*), *pukkel* (vroeger *pokkel*) en *peukel* (van *pok*), *trommel* (van *trom*), *sprankel* en *sprenk* (van *sprank*), *stippel* (van *stip*), *mazel* (van het verouderde *maas*: vlek, teeken), enz.

17°. De woorden welke op *iek* en *age* eindigen, als: *republiek*, *muziek*, *kroniek*, *fabriek*, *pakkage*, *lekkage*, *bagage*, *kijvage* enz.

Onzijdig zijn: *koliek*, *fenegriek* (bokshoren: zekere plant 2), *bosschage*, *dierage* en *personage*.

18°. De woorden, welke op eene toonlooze *e* eindigen, of vroeger daarop eindigden, als: *vrees*, *baat*, *reis*, *rust*, *smart*, *hoop*, *hulp*, *eer*, *zorg*, *maat*, *taal*, *spraak*, *heg*,

1) *Koomenij* (kruidenierswinkel) is ontstaan uit *koopmannij*. 't Komt voor in de samenstelling *koomenijswinkel*.

2) Eigenlijk behoort dit woord hier niet. 't Latijnsche *fenum Graecum*, waar 't van afkomt, bet. *Grieksch hooi*. In 't Fransch heet de plant *fenugrec*.

haug, braak, keus, teug, schaal, mand, schuur, mette 1) enz.

Ure is vrouwelijk, *uur* is onzijdig. *De ure* wordt thans nooit absoluut en als tijdmaat gebezigd, maar als tijdstip, en steeds met betrekking tot hetgeen er in voorvalt: *in de ure der benauwdheid; in de ure des doods, in de ure der verzoeking*. Bij *te dezer ure, te dier ure* denkt men niet aan den tijd, hoe laat; en uitdrukkingen als *terzelfder ure* behooren uitsluitend tot den plechtigen bijbel- en kanselstijl.

Gaard, stond en tred zijn mann., *gaarde, stonde en trede* zijn vrouw. *Horloge* is onz. Ook *erf, erve*, in de bet. van eigen grond met zijn toebehooren, of in die van erfdeel, heeft dit geslacht. Het verouderde *erve*, *erfenis*, is vrouwelijk.

19". De woorden, welke op *schap* eindigen, ingeval ze eene gesteldheid, of eene verzameling van personen of zaken te kennen geven, als: *blijdschap, vriendschap, beterschap, gramschap, dronkenschap, eigenschap, ridderschap, priesterschap, manschap* (bemanning), *nalatenschap, koopmanschap, koomenschap* enz.

Onz. zijn: *gezelschap, genootschap, gereedschap*.

Manschappen, dat alleen in het meerv. gebruikt wordt, vooral in de bet. van *krijgslieden*, als: *de manschappen van de wacht*, is v. Ook is *manschap* v. in de bet. van *trouw*: *Hij deed zijn leenheer hulde en manschap*.

Die, welke eene *verzameling van personen* te kennen geven, zijn onzijdig, wanneer zij de *betrekking* of den *staat* van die personen aanduiden. Zoo verschillen *de ridderschap en het ridderschap, de burgerschap en het burgerschap, de buurschap en het buurschap, de maagschap en het maagschap* enz. *Verwantschap en bloedverwantschap* zijn tegenwoordig in beide beteekenissen vrouwelijk.

20". De stofnamen op *ing* en *ling*, als: *zuring, scheerling, winterling* (pijpkruid), *kammeling* (korte uitgekamde wol), *kibbeling* (afval van zoutevisch), *ruiting* (geklonterde melk), *stuiveling* (bevroren turf) enz.

1) *Mette*, het enkelvoud van *metten*, komt hoogst zelden voor (zie n°. 19).

Zoodra het uur der mette sloeg
En 't waslicht op de kronen scheen,
Was in de kerk, des ochtends vroeg,
Het gansch konvent getrouw bijeen.

H. TOLLENS. *Het Klooster te Rijnsburg.*

*

Honig of *honing* is m., en *messing* is, als de naam van een metaal, o.

21°. De namen van heesters, bloemgewassen, kleinere planten en vruchten, als: *hop*, *braam*, *munte* of *mint*, *madelief* of *weidebloem*, *tulp*, *roos*, *narcis*, *hyacint*, *vlier*, *anjelier*, *violier*, *pioen*, *wouw*, *komkommer*, *aar*, *kroot*, *peen*, *raap*, *radijs* enz.

Ui of *ajuin* is m.

22°. De woorden, welke van den wortel eens werkwoords gevormd zijn, met achtervoeging van *st*, als: *kunst*, *gunst*, *vangst*, *verlangst*, *aanwinst*, *opbrengst*, *winst*, *komst*, *woonst* (woning) enz.

Dienst is mannelijk. *Ontvang* is m., *ontvangst* v.; *vond* is m., *vondst*, v.

Behoort de *st* tot den wortel van het werkwoord, dan is het woord dat er op eindigt, mannelijk, als: *dorst*, *kost*, *lust*, *oogst*, *tast*, *troost*, *twist*.

23°. De woorden, welke op *ts* of *ds* eindigen, als: *knots*, *bots*, *rots*, *schots*; *toorts*, *koorts*, *spits*, *sprits*, *splits*, *brits*, *trits*, *plaats*, *kaats*, *schaats*, *taats*, *bluts*, *kluts*, *muts*, *puts*, *guts* (steekbeitel), *scherts*, *terts*, *schets*, *kwets* (zekere blauwe pruim), *klets*, *kartets*, *spiets* of *spies*, *loods* (houten gebouw), *karwats*, *fratsen* 1), *karpoets*, *koets*, *poets* of *pots* enz.

Mannelijk zijn: *flits*, *trots*, *kreits* en *toets*.

Spits is onzijdig in de uitdrukking: *Het spits af bijten*.

Erts is onzijdig als metaalnaam. Ook *kwarts* (n°. 23, 4°).

Sits is onzijdig als stofnaam.

Leis (koppelsnoer) is v., als ontstaan uit *leids*.

Loods voor een persoon, die met de gronden van den mond eener rivier of haven bekend is, is natuurlijk mann.

24°. De eenlettergrepige woorden op *sp*; *rasp*, *gesp*, *hesp*, *wesp*, *kesp* (oplegstuk [timm.], buikstuk [scheepsb.]), *gisp* (dunne roede, smalle riem: zeker strafwerktuig) 2).

Esp is als boomnaam natuurlijk m.

25°. De eenlettergrepige woorden op *rt*: *kaart*, *taart*,

1) Dit woord komt alleen in het meervoud voor.

2) Ook het Middelned. *hasp*: eene hasp garen, was vr.

vaart, part, smart, soort, poort, schort, gort, sport, buurt, beurt, boert en snert.

Mann. zijn natuurlijk *ploert, Bart, Geert* enz., als namen van mann. pers.; *Maart* als maandnaam; *mirt* als boomnaam. *Stort* is onz. als metaalnaam, en *hert*, als de naam van een dier, waarvan mannetje en wijfje een bijzonderen naam dragen. — Onz. zijn verder: *oort* (bl. 28, noot 1), *bort* (eene ziekte, uit overmaat van gal ontstaande), *fort* en *port* (briefport), *hart* en *kwart*, en *part* in de bet. van *deel*. *Hort* is m. (21, 21°); ook *staart* heeft dit geslacht.

26°. De vreemde woorden met de uitgangen *ot, uit, el* of *theek*, als: *kalot, kapot, karot, marot, bergamot, affuit, kajuit, beschuit, citadel, kapel, tabel, schabel, spatel, morel, forel, muskadel, pimpernel, prumel* of *prunel, kornel* (fijne zemelen), *apotheek, bibliotheek, hypotheek, pinakothek, glyptothek* enz.

Onz. zijn *schavot, cachot, model, flanel* en *beschuit* als stofnaam: *Dat beschuit is lekker! Geef er mij nog eene van.*

23. Tot het onzijdige geslacht behooren:

1°. De namen van werelddeelen, landen en plaatsen, als: *het waterrijke Europa, het bergachtige Zwitserland, het trotsche Venetië* enz.

De Betuwe, de Veluwe, de Palts, de Levant, de Oost, de West en *de Krim* zijn vrouwelijk.

Den Helder, den Bosch, den Haag, de Willemstad, de Lemmer, de Klundert en meer soortgelijke plaatsnamen zijn slechts schijnbaar m. of v. Men zegt: *Het fraaie den Haag, het welvarende den Helder*. Gaat een voorzetsel 't lidwoord *het* vooraf, dan valt dit niet zelden weg: *In het welvarende den Haag* of *In den welvarenden Helder*.

2°. De namen van dieren, die de geheele soort aanduiden en waarvan beide het mannetje en het wijfje afzonderlijke namen hebben, als: *schaap, rund, paard* of *ros, hoen, hert, varken* of *zwijn, konijn*.

Hond is m.

3°. De namen van jongen van dieren, als: *welp, lam, kalf, veulen, kieken* of *kuiken, lamprei* (jong konijn) 1) enz.

1) Weleer *lampreel* en *lampruus*.

Ook de woorden *jong*, *kind* en *wicht* kunnen onder dezen regel gebracht worden.

Big is v. In sommige streken luidt dit *viggen* en is dan o.

Hokkeling (een éénjarig kalf) en *pink* (een jong rund) zijn gemeenschlchtig. *Takkeling* en *nesteling* (een jonge vogel) zijn mann. als namen van dieren, die op *ling* eindigen.

4°. De namen van stoffen, waaruit voorwerpen vervaardigd worden, als: *goud*, *silver*, *koper*, *ijzer pinsbek* of *spinsbek* en de overige metalen; *diamant*, *agaat*, *koraal* enz.; *lei*, *arduin*, *albast*, *marmar*, *barnsteen*, *gips*, *pleister*, *krijt*; *bont*, *hermelijn*, *schildpad*, *ivoor* of *elp*, *balein*, *kurk*, *draad*, *doek*, *fluweel*, *fulp*, of *felp*, *linnen*, *lijnwaad*, *moor*, *sajet*, *tijk* enz.

Amber (barnsteen) is m.; v. zijn die namen, welke op eene toonlooze e eindigen: *aarde*, *zijde*, *serge* of *sarge* enz., alsmede *baai*, *kant*, *langet*, *watten*, *wol*, en *saai*, dat ook o. gebruikt wordt. In sommige streken is *sajet* alleen v.

Men onderscheide wel 't geslacht van het woord *als stofnaam* van dat *als voorwerpsnaam*; b. v.: *Het diamant is duur*; *Hij rond een kostbaren diamant*; *Het kurk is goedkoop*; *Werp dien slechten kurk weg*; *Het zeildoek was versleten*; *Zij sloeg een warmen doek om*; *Hij kocht eene snuifdoos van het kostbaarste schildpad*, dat ooit eene schildpad geleverd heeft; *De beddetijk was van dat tijk vervaardigd*; *Het hermelijn komt van den hermelijn en het sabel, van den sabel*.

Koord is onz., ook als voorwerpsnaam. In sommige gevallen wordt het vrouwelijk gebruikt, inz. van *de koord* eens koorde-dansers.

5°. Die verzamelwoorden, welke eene vereeniging van een bepaald getal voorwerpen van dezelfde soort aanduiden, als: *het paar*, *het koppel* 1), *het span*, *het honderd*, *het dozijn*, *het gros* (twaalf dozijn of 144 stuks), *het snees*, *het stijg* (beide een twintigtal), *het schok* (soms een twintig-, gewoonlijk een zestigtal): ROEMER VISSCHER heeft zijne Zinnepoppen in schokken (zestigtallen) verdeeld.

In: *Men verkoopt de noten bij het honderd, het vijf en twintig* enz.,

1) *Koppel* is m. in de beteekenis van *koppelband* zoowel als in die van *hoop*, *menigte*, *kudde*: *De rundertyphus is uitgebroken onder eenen koppel in de gemeente A.* — Zoo spreekt men ook van een *koppel zwanen* in de bet. van eene vlucht, eene menigte zwanen.

zijn *honderd en vijf en twintig* verzamelwoorden; in: *Deze noten kosten 12 cent de honderd [noten], de vijf en twintig [noten], enz., zijn honderd en vijf en twintig* hoofd- of grondgetallen.

Verder de meeste verzamelwoorden, als: *woud, bosch, foreest, hout, duin, heir, leger, ooft, fruit, slag (soort), stel, servies, volk, want, gemeen, gepeupel, geraad* enz.

Vim, eene hoeveelheid van 104 bossen, is v.: *Het dekstroo wordt bij de vim verkocht.*

Als *voorwerpsnaam* is *duin* v.: *Dat is eene hoge duin.*

Nevens *stel*, waar er van porselein sprake is, hoort men in sommige streken het o. *zet* 1).

Geraad leeft nog in *huisraad*, eene verkorting van *huisgeraad*, d. i. *huisgereedschap*, waarom het dan ook onzijdig is. Zoo vindt men ook *drinkgeraad, keukengeraad, tempelgeraad* enz. *Geraad* komt enkele malen voor in het schoone werk *Ons Voorgeslacht* 2) van HOFDIJK.

6°. De verkleinwoorden, als: *mamaatje, Catootje, varkentje, bestje, bloempje, jongetje, oogelijn, boekske, kindken* enz.

De oorspronkelijke verkleinwoorden op *el* zijn m. of v. (Zie n°. 21, 14°, en n°. 22, 16°).

7°. De woorden op *dom*, mits ze een gebied, eene waardigheid, eene verzameling, eene godsdienstige gezindte of hare leerbegrippen uitdrukken, als: *prinsdom, hertogdom, vorstendom, schependom, heiligdom, priesterdom, pausdom, menschdom, christendom, heidendom, jodendom* enz.

8°. De woorden op *schap*, die een gebied, eene waardigheid of eene betrekking te kennen geven, als: *graafschap, landschap, waterschap, heemraadschap, priesterschap, koningschap, burgermeesterschap, bodeschap, kindschap.*

(Zie n°. 22, 19°).

Boodschap, v., is gevormd van *bodeschap*.

Nabuúrschap, v., bet. *den omtrek van samenwonende personen*;

1) Men denke aan het Engelsche *set* in: *a set of China.*

2) Al wat zijn vader heeft behoord, al wat heirgewaad, bezitting in den ruimsten zin, wordt genoemd, is thans het zijne; *geraad* echter, vrouwelijk tooi en sieraad, en andere voorwerpen, die het bijzonder eigendom der moeder hebben uitgemaakt, ook klein vee en pluimgedierte, door hare hand gevoederd, dat alles komt aan de spillezijde, de dochters enz. Deel I, bl. 102. Ook I, bl. 4 en elders.

*n*dbuurschap, o., *de betrekking van nabuur*. *Buurschap*, v., *bet. buurt en omgang met de bureu*; *buurschap*, o., *de betrekking van buur*.

Maatschap, v., *beteekent eene vereeniging*; o., *de betrekking van maat of makker*.

Men zegt *de graafschap*, wanneer men spreekt van het vroegere graafschap Zutfen.

9°. De woorden met het achtervoegsel *sel*, als: *maaksel*, *schepsel*, *zaagsel*, *deksel*, *schijnsel*, *baksel*, *voedsel*, *overblijfsel*, *beletsel*, *omkleedsel*, *verglauassel*, *belegsel* enz.

Stijfsel is v. In sommige streken luidt het *stijssel*.

Leidsel is ontstaan uit *leidzeel*, o.

10°. De verzamelwoorden, welke met voorgevoegd *geop te* eindigen, als: *gesternte*, *gebeente*, *gebloemte*, *geboefte*, *gedarmte*, *geraamte*, *gevogelte* enz.

11°. De zelfstandige naamwoorden, die door middel van een onscheidbaar voorvoegsel van den stam eens werkwoords gevormd zijn, als: *gebed*, *gedraaf*, *geloop*, *beleg*, *behoud*, *bereik*, *onthaal*, *ontzet*, *ontslag*, *verhoor*, *verzoek*, *verdrag* enz.

12°. De zelfst. naamw., die door samenstelling van den stam eens werkwoords met de onscheidbare bijwoorden *mis*, *onder* of *over* gevormd zijn; als: *misbruik*, *onderwijs*, *overleg* enz.

13°. De bijvoeglijke naamw., voornaamw., bijw., voorzetsels, voegw. en tusschenwerpsels, wanneer ze als zelfst. naamw. gebruikt worden: *Het gevoel voor het ware*, *het goede en het schoone* enz.

Ik wil, ik zal, ik moet:

Dat ik verneemt men ieder oogenblik.

In het Heden

Ligt 't Voorleden;

In het Nu,

Wat worden zal.

W. BILDERDIJK.

*Maar weet geens menschen klein verstand,
Wat morgen hem is weggelegd —*

*Één is er, die den tijd omspant ;
Hij schuift den nevel weg, en zegt :
„IK heb het morgen in mijn hand.”*

C. W. VAN DER POT.

*Hou moed, wanneer des levens zorgen
Een aanval doen op hart en geest ;
Vertrouw op God voor 't duistere morgen :
Hij is u gistren trouw geweest.* J. P. HEIJE.

Het kostelijk Genoeg weegt rijkdom op en Staten.

H. K. POOT.

Hij heeft geen tehuis. Er is geen waarom, of er is een daarom. Men wikte het voor en het tegen. Ook over Bethsaïda en Chorazin sprak JEZUS zijn verschrikkelijk wee uit.

Zelfs de persoonsvormen der werkwoorden komen voor als onzijdige zelfst. naamw. Zoo schrijft de eenige BILDERDIJK in *Het waarachtig Goed*, waar hij het Indische pantheïsme te hulp roept om het algemeen geloof aan de onsterfelijkheid van den mensch te bewijzen :

Wat beeft men dan voor 't graf ?

Niets doodt, niets sterft, wat is ; niets legt zijn aanzijn af ;
Het leven vangt niet aan, vergaat, of wordt verloren ;
Geen WAS, geen ZAL heeft plaats, geen NAMAALS of TE VOREN :
Het IS is duurzaam en voor eeuwig. 1)

De zin der twee laatste regels is: Er is geen verleden of geene toekomst.

14°. De zelfstandig naamwoordelijke vorm (de onbepaalde wijs) der werkwoorden: *Makkers! 't is nu zingens tijd. Zij keven tot vechtens toe. Het schreien stond hem nader dan het lachen. Tot weerziens enz.*

15°. Van de vreemde woorden of woorden met vreemde uitgangen :

a. De meeste woorden op eel, als: *bekkeneel, bureel, bordeel, truweel, struweel, houweel, rondeel, tafereel, tooneel, kasteel, kaneel, kardeel, kwarteel, graveel, gareel (ook greel), juweel, kapiteel, kraakel, paneel, perceel, penseel, priëel, plateel (aardewerk), gatenplaatel, kameel (scheepskameel: werktuig om schepen te lichten) enz.*

1) Deze regelen zijn ontleend aan *Bhagavat-gita*, d i. de Goddelijke zang of Godsang: een Sanskritsch gedicht in achttien Zangen, dat het geheele stelsel bevat van het pantheïsme of de Algodenleer der Indiers.

Mannelijk zijn *kanteel*, *karbeel*, *korbeel* en *barbeel*.

In sommige streken gebruikt men *houweel* v.

Karveel is v. en o. Verder zijn v. *kandeel*, als stofn., en *filomeel* (nachtgeaal).

b. Die op *ent* en *ment*, als: *ciment*, *talent*, *piment*, *patent*, *par-kement* of *perkement*, *operment*, *quotiënt*, *testament*, *parlement*, *ser-pent*, *present*, *consent*, *compliment*, *element*, *instrument*, *repentent* enz.

Eenige uitzondering: *tangent* (klavierpennetje), is v.; *president*, *regent*, *proponent*, *recensent*, en dergelijke namen van mann. personen op *ent*; zijn natuurlijk m.

c. De meeste op *et*, als: *banket*, *genet*; *helmet*, *kabinet*, *karpel*, *klinket*, *korset*, *lampet*, *lancet*, *musket*, *pakket*, *pincet*, *quartet*, *quintet*, *salet*, *servet*, *sonnet*, *palet* (eens schilders), *raket* (kaatstuig), *portret*, *brevet*, *signet*, *cachet*, *stamet*, *koket*, *floret* (zijde), *stilet*, *lazaret*, *piket*, *staket*, *sorbet* (een Oostersche drank), *parket*, *toilet*, *oignet*, *kasket* enz.

Vrouwelijk zijn *kornet*, *klarinet* en *trompet*, als vreemde namen van muziekinstrumenten; *renet*, als boomvrucht; *raket*, als plantnaam; *korvet*, als naam van een vaartuig, die niet op *er* eindigt.

Verder *kornet* (als verkorting van kornetmuts), *cabriolet*, *omelet*, *palet* (een kaatstuig), *langet*, *menuet*, *silhouet*, *kadet* (halfstui-versbroodje), *floret* (schermdegen), *marionet*, *pagadet* (zekere soort van duiven), *savonet*, *baret* en *barouchet*.

Nog beteekende *kornet* vroeger *ruiterstandaard*, vervolgens *ruiterbende*. In beide bet. was het woord v.; in de bet. van *standaarddrager* was het natuurlijk m., zoowel als *cadet* (militaire kweekeling).

d. De meeste op *oen*, als: *fatsoen*, *blazoen*, *festoen*, *galjoen*, *garnizoen*, *legioen*, *rantsoen*, *paviljoen*, *vermiljoen*, *plantsoen*, *seizoen*, *amfioen*, *millioen*, *billioen*, *trillioen* enz., *katoen*, *lemoen* of *lamoen* (disselboom), *latoen* (zeker metaal) enz.

Harpoen is m. — Zoo ook *dubloen*, als naam eener Spaansche munt. *Klaroen* is v., als vreemde naam van een muziekinstrument. Van hetzelfde geslacht zijn *kaproen* (eene soort van oude muts) en *pardoen* (scheepswoord: zeker touw).

Katoen is o. als stofnaam, v. als handelswaar.

e. De meeste op *aat*, als: *formaat*, *karaat*, *plakkaat*, *klimaat*, *consulaat*, *plagiaat*, *privaat*, *tractaat*, *mandaat*, *secretariaat*, *vicariaat*, *patronaat*; *rectoraat*, *protectoraat*, *legaat* (erfenis), *muskeljaat* (*muscus*), *resultaat*, *praeparaat*, *quadraat*, *translaat*, *sublumaat*, *certificaat*, *inkarnaat*, *ornaat* enz.

Magistraat is m. in de bet. van *overheidspersoon*; v. in die van de *overheid*. *Dukaat* is m. als muntnaam.

M. zijn verder: *senaat*, *passaat*, *travaat* (zekere stormwind); — als namen van mannelijke personen: *legaat* (afgezant des Pausen), *primaat*, *prelaat*, *potentaat* enz.

Granaat is m. in de bet. van *edelgesteente* en in die van *granaatboom*; v. als *vrucht* en als *bom*, en o. als *stofnaam*.

Notenuskaat is in de bet. van *muskaatnoot* v., als *stofnaam* o. *Muskaat* is in de bet. van *muskaatwijn* m.

f. De meeste op *aal*, als: *arsenaal*, *kanaal*, *hospitaal*, *kapitaal*, *portaal*, *schandaal*, *signaal*, *cabaal*, *kwartaal*, *memoriaal*, *journaal*, *missaal* (misboek), *pedaal*, *oksaal*, *quintaal*, *ovaal*, *beestiaal*, *spinaal* (schoenmakersgaren), *pontificaal* enz.

Vrouwelijk zijn *linaal* (dat echter in sommige streken alleen o. gebruikt wordt), *bokaal*, *vocaal*, *moraal*, *sandaal*, *spiraal* enz.

Oxaal is als de naam van een bijzonderen steen m., als *stofnaam* o.

Koraal is o. als *stofnaam*, v. als *voorwerpsnaam*, wanneer het ook *kraal* luidt. *Beestiaal* (vee) wordt, verkeerdelijk, vaak in 't meervoud gebruikt.

Korperaal, *generaal*, *admiraal* enz. zijn, als namen van mannelijke personen, natuurlijk m.

g. Die op *oor*, als: *kantoor*, *komfoor*, *teljoor*, *trezoor*, *kwispedor* of *kwispeldoor*, *kastoor*, *fermoor*, *lavoer* enz.

M. zijn *pitoor* (roerdomp), *kastoor* (in de bet. van *kastoren hoed*).

h. Die op *ool*, als: *parool*, *kamizool*, *capitool*, *riool*.

Pistool (schietgeweer) is v. en o.; als *muntnaam* alleen v.

i. Die op *uut*, als: *saluut*, *statuut*, *instituut* enz.

V. is *minuut*.

k. Die op *iem*, als: *synoniem*, *homoniem*, *paroniem*.

l. Die op *eem*, als: *probleem*, *stysteem*.

Diadeem is mann.

m. Die op *gram*, als: *anagram*, *chronogram*, *photogram*, *monogram*, *diagram*, *hectogram* en *decagram* enz.

24. De samengestelde zelfst. naamw. volgen het geslacht van het laatste lid der samenstelling. Dus zijn *veldheer*, *korenkooper* mannelijk; *hoofdverdeling*, *legerplaats* vrouwelijk; *vaderland*, *staatsbelang* onzijdig.

Deze regel geldt ook voor namen van bloemen, als voorwerpsnamen beschouwd. Daarom zijn b. v. *leeuwenbek*, *goudenregen*, m., *berenoor*, o. Zijn de namen van bloemen of planten verzamelende stofnamen, dan zijn ze v. of o. Zoo zijn *wolfsklauw*, *slangenwortel*, *eereprijs*, v., om dezelfde reden als *ganzerik*, *dolik*, *dravik*,

zuring en *scheerling* het zijn, in weerwil van het m. geslacht van *klaauw*, *wortel* en *prijs*. *Duivelsbrood* en *drakenbloed* behouden het o. geslacht van de stofnamen *brood* en *bloed*.

Wordt het laatste lid der samenstelling niet in zijne eigenlijke beteekenis genomen, dan heeft het samengestelde zelfst. naamw. een ander geslacht: daarom is *roodvonk* (eene ziekte, en niet eene bijzondere soort van *vonk*, v.) onzijdig. Om dezelfde reden zijn *kwaadgrond*: zekere uitslag op het hoofd, aan de oogleden enz. en *roodgrond* in de bet. van *roodvonk* onz., terwijl *grond* m. is. Zoo denkt men bij het männelijke *haarworm* aan een haarfijnen worm, en bij het vrouwelijke *haarworm* aan zekere huidziekte (schurft).

As is vrouw., de samenstellingen *windas* en *kruias* zijn onz.; *spil* is vr., *achterspil*, *voorspil* en *losspil* zijn wederom onz. Men denkt hier toch niet aan eene *as* of *spil*, maar aan een werktuig, dat zijn naam daaraan dankt, dat het hoofdbestanddeel zulk een voorwerp is. Zoo ook is *slag* m., *vuurslag* daarentegen onz. Er is een hemelsbreed onderscheid tusschen het mannelijke en het onzijdige *hamerslag*: 't eerste is een onecht. zelfst. n., 't andere is een stofnaam. Evenzoo is de stofn. *loodglans* (zwalvelood) onz., in weerwil van 't mann. *glans*.

Maankop is vrouwelijk als plantnaam, onz. in de bet. van slaapmiddel, en alleen mannelijk, wanneer *kop* in zijne eigenlijke bet., die van *kop*, *zaadhuis* of *zaaddoos* van de papaver genomen wordt. *Hutspot* is v. als verzamelende stofnaam, hoewel *pot* als voorwerpsnaam m. is 1). *Oogenblik* is o., omdat het niet een blik der oogen aanduidt, maar de tijdruimte, voor zulk eenen *oogenblik* gevorderd. Zoo ook is *tijdstip* o., evenals *oogenblik*, terwijl *stip* v. is.

In verheven stijl komt *oogenblik* zoowel mannelijk als onzijdig voor :

Niet eeuwig zal die hope kwijnen,
Die naar het uur der ruste smacht;
Die oogenblik zal haast verschijnen,
Hoe lang ook higgend ingewacht.

1) De samenstelling met *pot* doet hier niets af zoolang *pot* niet bepaaldelijk den zin van *bijzondere kost* of *spijs* verkregen heeft en dit is nog niet het geval. Wel zegt men overdrachtelijk, dat men van een *stevigen*, een *Gelderschen pot houdt*, doch dit zijn blijkbaar algemeene uitdrukkingen, waarin *pot* op de wijze van *koken* en *bereiden* ziet, zonder nog direct *spijs* te beteekenen.

In de *Nieuwe Christen Harptonen* enz. van J. J. L. TEN KATE draagt een lied het opschrift: *Het plechtig oogenblik*. Daarin leest men o. a.:

Ook dit oogenblik, Heer!
Is verheven en groot.
't Is uit U en keert weer
In Uw eeuwigen schoot.

Kerkhof is te recht o. Het mann. *kerkhof* zou aan een *kerktuin* doen denken, niet aan *het hof* van de kerk, d. i. de plaats, onmiddellijk om en bij de kerk gelegen, het terrein om de kerk, dat aan de kerk toebehoort, en dat vroeger algemeen tot begraafplaats diende, waardoor *kerkhof* allengs de beteekenis van *begraafplaats* gekregen heeft.

Herberg, *korenberg* en *hooiberg* zijn v. als samenstellingen met het verouderde v. *berge*, dat *bergplaats* beteekende. *Her* in *herberg* is hetzelfde als *heer*, *heir*, d. i. *leger*.

De samengestelde zelfst. naamw. die personen aanduiden, volgen het natuurlijke geslacht van deze personen. Zoo zijn *brekebeen* en *sletvink* m., *sleepdeken*, v., *deugniet*, *brekespel*, *schendbrok*, *schendekeuken*, *sloddervos*, *steiloor*, *slokop*, *zotskap*, m. en v.

Onzijdig zijn:

<i>Misdruk</i> , als verkorting van <i>misdruksel</i> ,			
<i>huisraad</i> , " " "	<i>huisgeraad</i>	(Zie n°. 23, 5°),	
<i>klim</i> , " " "	<i>klimop</i> ,		
<i>wijf</i> , " " "	<i>wijfman</i> .	Man beteekende in het Oudnoordsch <i>slaaft</i> , <i>lijfeygen persoon</i> , 't zij man of vrouw, en was in deze beteekenis onz.	
<i>ondersteek</i> , " " "	<i>ondersteekbekken</i> ,		
<i>faro</i> , " " "	<i>farospel</i> , eig. <i>pharaospel</i> ,	aldus	

geheeten, omdat op eene der kaarten oorspronkelijk de Pharao was afgebeeld, die in de geschiedenis van Jozef voorkomt, en *post*, *mediaan*, *bath* enz., als verkortingen van *post-*, *mediaan-*, *bathpapier*.

Vrouwelijk zijn:

<i>Baker</i> , als verkorting van <i>bakermoeder</i> ,			
<i>spin</i> , " " "	<i>spinnekobbe</i> , <i>spinnekoppe</i> ,		
<i>klok</i> , " " "	<i>klokken</i> ,		
<i>spier</i> , " " "	<i>spierzwaluw</i> (<i>witte zwaluw</i>),		

snuif, als verkorting van *snuiftabak*,
moer, " " " *moerschroef*.
ploeg, " " " *ploegschaaf*,

Mannelijk zijn :

Mol, als verkorting van *molworp*, d. i. *aardewerper*,
grijp, " " " *grijpvogel*,
wissel, " " " *wisselbrief*,
dorpel, hetzelfde als *deurpaal*,
boogaard, " " *boomgaard*,
wingerd, " " *wijngaard*.

Onbruik, *misbak*, *misbruik* en *misdrijf* staan voor *ongebruik*, *misgebak*, *misgebruik* en *misbedrijf*, en zijn daarom onzijdig. *Het vierkant* staat voor *het vierkante*. *School*, v., wordt, verkeerdelijk, eene enkele maal o.; *venster*, o., wordt eene enkele maal v. gebruikt.

25. Sommige woorden hadden vroeger een ander geslacht dan tegenwoordig. *Dood*, *tijd* en *nacht*, thans m., waren vroeger v. Men zegt en schrijft nog: *ter dood brengen*, *tot der dood*, *mettertijd*, *indertijd*, *middernacht*. *Nacht* wordt door de beste Ned. dichters ook nu nog niet zelden v. gebruikt.

Boek was m., *beest* en *feest* waren v. en leven met dit geslacht in sommige streken nog in den mond des volks 1). Nóg schrijft men: *de beest spelen*, *ter feest gaan*.

Oog, *oor* en *hart*, die oorspronkelijk o. zijn, werden later, door den invloed eener aangeklampte toonlooze e, v.; doch worden nu weder alleen o. gebezigd. Men zegt en schrijft echter nog: *ter oore komen*; *uiter ooge*, 2) *uiter herte* (voor: *uit der ooge*, *uit der harte*); *ter harte nemen*, *ter harte gaan*. *Dienst*, vroeger v., is tegenwoordig m. *Loon*, *oproer*, *altaar* en *jammer*, weleer ook m., zijn thans alleen o.

Eene enkele maal komen zij, en voornamelijk *loon*, nog mann. voor :

Wie op den Heer vertrouwt,
 Zijn wetten onderhoudt,
 Vindt daarin grooten loon.

Psalm 19. vs. 6.

1) Men zegt daar *beeste* en *feeste*. De overgang tot het onz. geslacht is, evenals bij *ure*, *figure*, *schole* enz., toe te schrijven aan het wegvallen der sluitende e.

2) In Zuid-Nederland worden *oog* en *oor* in gewestelijke spraak nog vrouwelijk gebruikt, als: *'t Is die ooge*, *deze oore*.

Het denkbeeld trooste ons bij het wee ,
 Dat wij gelaten dragen ,
 Dat eens een dag van heil en vree
 Voor allen op zal dagen;
 Dat rijken loon zal vinden
 De ware deugd, en niet haar schijn ;
 Dat alle menschen vrienden
 En broeders zullen zijn.

FRANS DE CORT.

Sommige woorden hebben tweërlei geslacht, zonder verschil in beteekenis. Daartoe behooren *figuur, fruit, gordijn, hars, idee, katern, mud, maal* (in de bet. van *keer, reis*), *middel* (middellijf), *schurft, sulfer* of *solfer, sop* en *tabernakel*, welke v. en o. zijn. Ook met *raam, terras, kwispedoor* of *kwispeldoor, kraam, lijn, rondas* en *microscop* was dit vroeger het geval. Nu zijn de eerste drie alleen o., de volgende drie alleen v., en *microscop* is m. *Soort* en *schilderij*, v., zijn edeler en deftiger dan *soort* en *schilderij*, o.

Geschied (geschiedenis) is o., *geschiede*, v. 1).

Wie kent niet heel uw treurgeschiede,
 Den omvang van uw naamloos leed?

A. BEELOO. *Naomi.*

Lieve vrouwen! moog' u 't leeren,
 't Voorval, naar een oud geschicht,
 U verhaald in kreupeldicht.

TOLLENS. *De Boetelinge.*

Die dagen, neen, die nacht, die schandnacht is voorbij,
 O dat een stoute hand haar vloekgedachtenisse
 Voor eeuwig uit het boek der jaargeschieden wissche.

BILDERDIJK. *Hollands Verlossing.*

Gedachte is v.; bij Zuidnederlandsche schrijvers vindt men niet zelden *gedacht*, o.

Andere woorden hebben tweërlei geslacht bij verschil van beteekenis.

Punt is v. als *spits* en *leesteeken*, o. als *onderwerp, tijdpunt* en *wiskundty punt*.

1) 't Woord is hetzelfde als het Hoogd. *Geschiede* en komt alleen in de dichtkunst voor, waarin het gebruik van dit woord gewettigd kan worden, omdat *geschiedenis* niet altijd voor dichtmaat geschikt is.

Spits (punt) is v., doch o. in : *het spits afbijten*.

Fortuin is v., als *geluksgodin*, o. als *geluk*, *vermogen*.

Katoen is v. als *handelswaar*, o. als *stofnaam*.

Kwik is in de bet. van *beuzeling*, v. in die van *kwikzilver*,
v. en o.

Trap is v. voor *al de treden*, m. voor *ééne trede*.

Gang is in de bet. van *loop* m., in die van *gaanderij* v.

Hangebast is als galgebok m., in de bet. van *karnemelksspijs*, v. 1).

Sneeuw is in eigenlijken zin v., in de bet. van *blankheid*, o.: *het
sneeuw der kaken*.

Pekel is in eigenlijken zin v., in de bet. van *zee* (pekerveld) o.
het schuimende pekell.

Pit " " " " v., " " " " *merg* en in die van
innerlijke waarde o.: *het pit van het gedicht*.

Poeder, *poeier* is in de bet. van *stof*, o. in die van *fijsge-
stamp geneesmiddel*, v.

Diamant is in eigenlijken zin m. of v., in de bet. van *het schit-
terende* o.: *het diamant der oogen*.

Git is als voorwerpsn. v., als stofn. o., in de bet. van *het git-
zwarte* o.: *het git der oogen*.

Zwam is v. als *plantnaam*, o. als *tonder*.

Brievenpost is in de bet. van *brievenposterij* v., in die van
brievenbode m.

Post is in de bet. van *posterij*, *postkantoor* en *postwagen* v.,
in die van *postbode* m.

Greep is in de bet. van *gripping*, *de daad van grijpen* m., in
die van *handvol*, *handvat* en *mestvork* v.

Tamboer is in de bet. van *trommelslager* m., in die van
trommel, v.

Hof is in de bet. van *tuin* m., in alle andere bet. o. 2)

Verder houde men het volgende in het oog:

Ons (Ned.) is o., *once* (medicinaal), v.

Ketting " m., *keten*, v.

1) Men noemt deze spijs ook *hangop*, *drup-in-'t zak*, *druppezak*.

2) Een gebruik van beiderlei geslacht van dit woord in verschillende betekenissen treft men in het volgende vers van J. DE DECKER aan:

Maar duren is een schoone stad.

't Gaat in *het* hof, als in *den* hof;

De hovelingen en de bloemen.

Te haast ontloken of geklommen,

Die vallen dik weer haast in 't stof.

<i>Baak</i>	is v., <i>baken</i> , o.
<i>Kinnebakken</i>	„ o., <i>kinnebak</i> , v.
<i>Klonter</i>	„ m., <i>klont</i> , v.
<i>Spaander</i>	„ m., <i>spaan</i> , v.
<i>Slib</i>	„ v., <i>slik</i> , <i>slijk</i> , o.
<i>Zadel</i>	„ m., <i>zaal</i> , o.
<i>Slegel</i>	„ m., <i>slegge</i> , <i>slei</i> , v.
<i>Rommel</i>	„ m., <i>rommeling</i> , v.
<i>Bommel</i> (van een vat)	is m., <i>bom</i> , v.

Oorlog heeft alle drie de geslachten. Het v. geslacht zou, daar 't woord zooveel beteekent als *uitlage* (het uitgetrokken zijn), de voorkeur verdienen. 't Gebruik heeft echter voor het m. geslacht beslist. 't Woord komt o. a. onz. voor in de volgende regelen van het 176e der Evang. Gezangen:

Gij, almachtig God! wiens wil
 Tot de stormen spreekt: Weest stil!
 Spreek nu ook op onze bee
 Tot het zwaard: Keer in de schee!
 Spreek nu tot de tweedracht: Wijk!
 Weer het oorlog uit Uw rijk!
 Want de wereld is Uw rijk.

Mensch is m.: *De mensch is van Gods geslachte; Zie den mensch!* Wordt *mensch* o. gebruikt, dan heeft het iets vertrouwelijks, medelijdends of minachtends. 't Wordt dan vooral van vrouwen gebezigd: *Zij* (de Hollandsche Maagd) *keek eerst het blad met een onverschillig gelaat in, maar barstte toen eensklaps in zulk een schaterend lachen uit, dat er eene hoestbui op volgde, waar ik dacht dat het mensch in blijven zou.* (MULDER). *Het arme mensch was doodziek. Dat slechte mensch is uwe achting onwaardig.* — *Stiermensch* (de Minotaurus uit de mythologie) is m. *Jongmensch* heeft het o. geslacht om dezelfde reden als *kind*. *Ommensch*, *manmensch* en *vrouwmensch* zijn o. om het bijdenkbeeld van minachting, dat hun aankleeft, zoowel als *manspersoon* en *vrouwspersoon*, hoewel *persoon* zelf m. en v. is. Om geene andere reden wordt *heerschap*, ja soms *heer* zelfs, o. gebruikt.

Wacht in de bet. van *wachter*, m. Te recht schrijft dus TOLLENS:

Hij hoort en ziet den vromen wacht,
 Die lag te worstlen in een wak.

Mannelijk zijn dus ook *schildwacht*, *torenwacht*, *nachtwacht*, wanneer men één der wachthebbende mann. personen bedoelt. Heeft *wacht* de bet. van *het wachthouden*, *de bewaking*, of wijst het de gezamenlijke wachters aan, dan is het v.: *Zij hielden de nachtwacht bij hunne kudden; Hij zag de wacht optrekken.*

Hiervoren is reeds opgemerkt (zie n°. 23, 4°), dat men het geslacht van sommige woorden als *voorwerpsnaam* wél onderscheiden moet van hun geslacht als *stofnaam*. Zoo zal men, van één *visch*, één *aal*, één *paling* enz. sprekende, zeggen: *Hij is niet gaar*; doch is er van meer dan één *visch*, *aal* of *paling* sprake of van *in mooten gesneden visch*, *aal* of *paling*: *Ik moet van die visch, die aal, die paling niet hebben: zij is niet gaar.* De woorden *visch*, *aal* en *paling* komen in den laatsten yolzin voor als *verzamelende stofnamen* en zijn daarom v., terwijl ze als *voorwerpsnamen* m. zijn. Hetzelfde geldt omtrent *steen*, *turf*, *baars*, *snoek*, *zalm* en meer soortgelijke woorden, welke daarom, evenals *diamant*, *agaat*, *arduin*, *schildpad*, *doek* enz., den naam dragen van *meerslachtige zelfstandige naamw.*: zelfst. naamw., die meer dan één geslacht hebben, en wier verschillend geslacht zijn grond vindt in eene verschillende opvatting. Enkele woorden, welke niet alleen een voorwerp aanduiden, maar tevens eene onbepaalde hoeveelheid van die voorwerpen, zoowel als eene stof, waaruit voorwerpen vervaardigd worden, hebben alle drie de geslachten. Daartoe behooren o. a. *steen* en *turf*: *Hij viel over eenen steen en niet over eenen turf* (voorwerpsnamen, m.); *Hij verkocht mij vrij dure steen en vrij slechte turf* (verzamelende stofnamen, v.); *Het steen is harder dan het kurk* (zuivere stofnamen, o.).

Tot de *meerslachtige* woorden behooren ook de v. namen van vruchten, welke m. worden, als zij moeten dienen om de boomen aan te duiden, welke die vruchten voortbrengen; b. v. *Geef mij eene lekkere abrikoos van dezen jongen abrikoos* (abrikozeboom) en *eene rijpe perzik van dien ouden perzik* (perzikboom). — Voorts behooren hiertoe *burgerschap*, *priesterschap*, *maagschap* (zie n°. 22, 19°). Verder die *zaaknamen*, welke van *personen* gebruikt kunnen worden en dan van geslacht veranderen. Zoo worden *bloed* en *ondeugd* m.; *tamboer*, in de bet. van *trommel* v., wordt, als het den *trommelslager* aanduidt, m. Zoo spreekt men ook van een *eersten* en *tweeden* *viool*, in de bet. van *violspeler*, terwijl *viool* zelve v. is; enz.

26. *Gelijkslachtige* of *zelfslachtige* zelfst. naamw. zijn die namen van dieren, welke hun spraakkunstig geslacht behouden,

onverschillig of zij mannetjes of wijfjes aanduiden. Zoo blijven *olifant*, *panter* en *struis m.*, al spreekt men van de wijfjes; *rat*, *hagedis* en *marmot* blijven v., al spreekt men van de mannetjes; *fret*, *konijn* en *fluwijn* blijven o. voor mannetjes en wijfjes beiden.

Wil men het geslacht vermelden van den zelfslachtigen dier-naam, dan bediene men zich van samenstellingen en spreke b. v. van *den wijfjesolifant* en *den mannetjesolifant*, van *den mannetjesputter* en *den wijfjesputter* (zie bl. 6, de noot), van *den fazantenhaan* en *de fazantenhen* enz. Niet anders handelt men in het dagelijksch leven met de onzijdige namen der jongen van dieren. Zoo spreekt men van een *merrieveulen* en een *hengstveulen*, een *vaarskalf* en een *stierkalf*. Zoo zal men in Vlaamsch-België, waar 't woord *jongers* zoowel kinderen van het vrouwelijk geslacht als van het mann. geslacht aanduidt, spreken van *knechtejongers* en *meisejongers*, met de eerste jongens, jongetjes (knechtken), met de andere meisjes (meisens) bedoelende.

Gemeenslachtige zelfst. naamw. zijn dezulke, die mannelijk zijn, wanneer zij een mannelijken, en vrouwelijk, wanneer zij een vrouwelijken persoon beteekenen. Hiertoe behooren de woorden op *ling*, als: *vreemdeling*, *lieveling*, *tweeling*, enz. 1) Voorts: *getuige*, *bode*, *dienstbode*, *maag*, *namaag*, *gids*, *erfgenaam*, *kameraad*, *persoon*, *wees*, *gade*, *eega* of *eegade*, *gast*, *dikzak*, *brekespel*, *steiloor*, *slokop*, *natuurkundige*, *geschiedkundige*, *aardrijkskundige* enz.

Woorden op *ling*, welke alleen mann. pers. beteekenen, zijn natuurlijk alleen m. Daartoe behooren o. a. *jongeling* en *ouderling*. De bet. van *grijsaard*, die het laatste in het Middelnederlandsch had, is wel in Noord-Nederland, niet in Zuid-Nederland of Vlaamsch-België verouderd.

Van diernamen zijn *hokkeling* (éénjarig kalf), het gewestelijke *jaarling* (éénjarig rund of paard) en *pink* (een jong rund) gemeenslachtig.

Nevens een *bode*, dat alleen in deftigen stijl gebruikt wordt staat het deftige en dichterlijke *bodes*, en het alledaagsche *bodin*: eene vrouw, wier beroep het is, boodschappen te doen van de

1) Vroeger werden ook de woorden op *noot*, *genoot* en *verwant* als: *speelnoot*, *echtgenoot*, *bloedverwant* enz. onder de gemeenslachtige zelfstandige naamw. gerekend. Thans gebruikt men voor het mannelijk geslacht alleen: *noot*, *genoot*, *verwant*, voor het vrouwelijk geslacht *noot*, *genoot* en *verwante*, als *speelnoot*, *echtgenoot* en *bloedverwante*.

eene plaats naar de andere. Vroeger werd *bodin* zoowel in de spreektaal als in den hooger en stijl gebruikt voor *vrouwelijke bode*. Nu beteekent het alleen *boodschaploopster*. Wanneer men dus bij een hedendaagsch schrijver leest: *De duif was de bodinne des vredes ten tijde van den Zondvloed*, is dit in strijd met het gebruik: *bodinne* moet hier door *bode* vervangen worden. Nevens *gemaal* bestaat het gebruikelijke *gemalin*.

Waar zulks mogelijk is, voegt men, ter bevordering der duidelijkheid, aan de gemeenslachtige woorden eene toonlooze *e* toe, om daardoor den vrouwelijken persoon aan te duiden, als: *die leerlinge, deze erfgename* enz.

Scholier is alleen m. Wien het vrouw. *scholiere* niet behagen mocht, schrijve, in overeenstemming met *herbergierster* en *tuinierster, scholierster*. Onzes inziens verdient *schoolleerlinge* de voorkeur.

27. Het *lidwoord* dient om aan te wijzen, dat een zelfstandig naamwoord eene *enkele* zelfstandigheid, of eene *bepaalde* zelfstandigheid beteekent.

Het woordje *een*, dat hetzelfde is als het toonloos uitgesproken telwoord *één*, heet *lidwoord van eenheid*. *De en het* heeten *lidwoorden van bepaaldheid*.

De is uit het bijvoeglijk aanwijzend voornaamw. *die*, en *het* is uit *dat* ontstaan.

Uit *dat* ontstond het verkorte 't; doch ook 't persoonlijk voornaamw. *het* werd tot 't verkort: daaraan is het te danken, dat *het* voor *dat* in de plaats is gekomen.

28. In *des verheug ik mij, des verkiezende, des ondanks, desnoods, deswege, desaangaande, deskundige, desbevoegde, derhalve, dermate, dergelijke* enz. zijn *des* en *der* voornaamw. Het voorn. *des* treft men o. a. aan in de volgende dichtregelen van TOLLENS:

Opdat hij des getroost mocht zijn,
Gedacht hij slechts zijn huwelijkszeggen.

Zegt men: *één mijner vrienden, er is er één*, dan is *één* een bepaald telwoord. Spreekt men in: *een mijner vrienden, er is er een, een* zonder klemtoon uit, dan is 't een onbepaald voornaamwoord.

Soms beteekent *eene* of *eener* dezelfde; als: *Zij zijn van eene of eener waarde*.

29. Verbuiging van het lidwoord van bepaaldheid en het zelfstandig naamwoord 1).

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De koning.	1. De moeder.	1. Het hart of harte.
2. Des konings.	2. Der moeder.	2. Des harten.
3. Den koning.	3. Der moeder, de moeder.	3. Het hart of harte, den harte.
4. Den koning.	4. De moeder.	4. Het harte.

MEERVOUD.

1. De koningen.	1. De moeders.	1. De harten.
2. Der koningen.	2. Der moeders.	2. Der harten.
3. Den koningen.	3. Den moeders.	3. Den harten.
4. De koningen.	4. De moeders.	4. De harten.

In verzen wordt *den* vaak verkort tot *d'*. Voor *de* wordt wel in proza, niet in poëzie, *d'* geschreven. *Der* is samengesmolten met een voorzetsel in *metterdaad* (voor *met der daad*), *uitermate* (voor *uit der mate*) enz.

Niet zelden heeft in lossen stijl de derde naamval meerv. den vorm van den vierden naamv.: *De roovers gaven de boeren het gestolene goed weder*. Zoo ook: *Die kinderen geven hunne ouders veel reden tot tevredenheid*.

Slechts in deftigen stijl en in enkele uitdrukkingen wordt in den 3en naamv. enkelvoudig van het onzijdig geslacht aan *den* de voorkeur gegeven: *Laat ons in den gebede tot God naderen; Zij was uit den huize en geslachte Davids; In den beginne schiep God hemel en aarde; Hij kwam met den lichte; Dit is gedaan op den Huize Doornenburg; Zij doen het om den broode*, enz.

Hewel 't woord *wereld* vrouwelijk is schrijft men in den 2en naamv. enkelv. 's *werelds*, als: 's *werelds loop*; 's *werelds overvloed*; *Ondank is 's werelds loon*.

Wees welkom uit het duister

Van uw verborgenheid, gij Oog der Schepping! Bron
Van 's werelds leven! Straal der Godheid! Schoone Zon!

J. J. L. TEN KATE. *De Schepping*.

1) Alleen om plaats te winnen, zijn de verbuigingen met kleiner letter gedrukt.

Zelfs vindt men eene enkele maal *des werelds*, als:

In uw bezielend licht
Verheldert zich alree des Werelds aangezicht!

J. J. L. T. K. *De Sch.*

Des werelds vlek werd afgewasschen.

W. BILDERDIJK.

Zoo vindt men ook: *vier gulden 's maands, zes stuivers 's weeks*, hoewel *maand* en *week* vrouwelijk zijn 1).

Wij gelooven, dat het zijn nut hebben kan, hier de verbuiging te doen kennen van het lidwoord van bepaaldheid en het zelfstandig naamwoord, zooals die in het Middelnederlandsch geschiedde.

ENKELVOUD.

Sterke verbuiging.

Mannelijk.	Onzijdig.
1. Die man.	1. Dat woert [woord] 2).
2. Des mannes.	2. Des woerdes.
3. Den manne.	3. Den woerde.
4. Den man.	4. Dat woerd.

Zwakke verbuiging.

Mannelijk.	Vrouwelijk.
1. Die grave.	1. Die vrouwe.
2. Des graven.	2. Der vrouwen.
3. Den grave.	3. Der vrouwen.
4. Den grave.	4. Die vrouwe.

MEERVOUD.

Sterke verbuiging.

Mannelijk.	Onzijdig.
1. Die manne, die man.	1. Die woert [woord].
2. Der manne, der man.	2. Der woerde.
3. Den mannen.	3. Den woerden.
4. Die manne, die man.	4. Die woert.

1) Zoo schreef men ook in 't Middelnederlandsch *des zewes baren* voor *de baren der zee*. *Zee, sewe, seeuwe*, eerst mann., werd later vrouwelijk. Van dit *seeuwe* leidt men den eigen-soortnaam *Zeeuw* (Zeelander) af.

2) Men schreef ook *woert* en *woort*, zoo in het enkelv. als in het meerv.

Zwakke verbuiging.

Mannelijk.

1. Die graven.
2. Der graven.
3. Den graven.
4. Die graven.

Vrouwelijk.

1. Die vrouwen.
2. Der vrouwen.
3. Den vrouwen.
4. Die vrouwen.

Verbuiging van het lidwoord van eenheid en het zelfst. naamw.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. Een mensch.
2. Eens menschen.
3. Eenen mensch,
een mensch.
4. Eenen mensch,
een mensch.

Vrouwelijk.

1. Eene echtgenoot.
2. Eener echtgenoot.
3. Eener echtgenoot, eene
echtgenoot.
4. Eene echtgenoot.

Onzijdig.

1. Een huis.
2. Eens huizes.
3. Eenen huize,
een huis.
4. Een huis.

Het woordje *een* neemt den meervoudsvorm niet aan. Men kan *menschen*, *echtgenooten*, *huizen* beschouwen als het meervoud van *een mensch*, *eene echtgenoot*, *een huis*.

Meer en meer wint het gebruik veld om *eenen* te verkorten tot *een'* of *een*. Het weglaten der *e* van *eene* verdient geene aanbeveling.

Alleen ten gevolge eener uitlating staat *een* soms voor een meervoudig zelfst. naamw.; b. v.: *Wat een menschen zijn er hier!* voor: *Wat eene menigte menschen zijn er hier!* Niet zelden luidt dit: *Wat al menschen* — of: *Wat een al menschen zijn er hier*, hetgeen vaak omgezet wordt tot: *Wat zijn er hier een al menschen!*

In uitdrukkingen als: *Blijf hier een acht dagen; Geef me een twintig appels; Wat maken u een arme veertien stuivers? Het kost me een dikke dertig gulden* en soortgelijke heeft het telwoord de beteekenis van een zelfstandig naamwoord: *acht* beteekent hier zooveel als *achtal*, enz.

Een pond of drie, eene el of vier, een gulden of vijf, een dag of zes enz. beteekenen ongeveer *drie pond, vier el, vijf gulden, zes dagen; een dag of wat, een el of wat* enz. beteekenen *eenige weinige dagen, eenige weinige ellen* enz. Zoo ook zegt men: *geef mij een stuk of zes knikkers, een stuk of acht pennen,*

een stuk of wat van die appelen. Een was in deze en soortgelijke uitdrukkingen oorspronkelijk een telwoord. In het Middelnederlandsch had men alleen: *een dag of twee*, d. i. *één dag of twee* (dagen). Later is men tot *drie*, *vier* enz. opgeklommen, waartoe de uitdrukking: *een dag vijf of zes*, *een dag tien of twaalf*, *een jongen drie vier* enz., bet. *vijf* of *zes*, *tien* of *twaalf* dagen, *drie* of *vier jongens*, van zelf aanleiding gaven.

Verbuiging van het zelfst. naamw. zonder lidwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. God.	1. Zuster.	1. Gebed.
2. Gods of Godes.	2. Zusters.	2. Gebeds.
3. God of Gode.	3. Zuster.	3. Gebede of gebed.
4. God.	4. Zuster.	4. Gebed.

ENKELVOUD.

- 1, 3. 4. Willem, Jacobus, Marnix, Louise, Maria, Cato.
2. Willems, Jacobus', Marnix', Louises, Maria's, Cato's.

30. Eindigt de tweede naamval in 't mann. geslacht op *s*, dan heet hij den *sterken*; eindigt hij op *en*, dan heet hij den *zwakken* tweeden naamval 1). Een zwakken tweeden naamval hebben de mannelijke woorden *vorst*, *prins*, *hertog*, *graaf*, *paus*, *heer*, *profeet*, *mensch*, *knaap*, *nar*, *bode*, *getuige*, *bediende*, *wijze*, *brave*, *vrome*, *rijke*, *naaste*, *overste*, *gevangene* enz. Van de onzijdige wordt alleen *harte*, dat vroeger vrouwelijk was, zwak verbogen. De groote dichter I. DA COSTA schreef ergens: *het zweet mijns aangezichten voor: mijns aangezichts*. Eene enkele maal vindt men: *eener vrouwen man*.

Heer, *graaf*, *profeet*, *knaap*, *nar*, *bode* en *hertog* hebben ook den *sterken* tweeden naamval. Er is onderscheid tusschen: *het huis des Heers* en *het huis des Heeren*. *Mijnheer*, als titel gebruikt, heeft in den 2en naamval *Mijnheers*: *Is dit Mijnheers hoed, Mevrouw?*

Hij is een schilder beteekent: *Hij is schilder van beroep*, *hij behoort tot de klasse der schilders*; *Hij is schilder* bet.: *Hij bezit de vereischte hoedanigheden om schilder te zijn*. Zegt men van iemand: *Hij is een dichter*, dan plaatst men hem in

1) Zie hiervoor de verbuiging van *man* en *woord*, *graaf* en *vrouw* in het Middelnederlandsch.

de dichterrij; zegt men: *Hij is dichter*, dan geeft men te kennen, dat hij dichttalent, de gave der dichtkunst bezit.

Komt een hoedanigheid-aanwijzend zelfst. naamw. zonder het lidwoord van eenheid voor, dan wijst het niet zoozeer den persoon aan, als wel de eigenschap, welke die persoon bezit. Zoo schrijft men dan te recht: GORDIUS (de legger van den Gordiaanschen knoop) *was een landbouwer*; doch: GORDIUS *was landbouwer en werd koning*; AMOS *was een herder*; doch: AMOS *was herder en werd profet*. Zoo ook: *Ééns burgemeester, blijft burgemeester*; *Ééns dief, altijd dief*; *Hij was koopman en is koopman gebleven*; *Hij was molenaar, werd later bakker en is bakker gestorven*; *Hij is door en door soldaat*, of: *Hij is soldaat door en door*; *Hij was met hart en ziel onderwijzer*;

*Zal een vrouw haar kind vergeten,
Als haar zuigling schreit van pijn?
Zou ze een ware moeder heeten,
En zoo weinig moeder zijn?*

Bij zelfst. naamw. met ongunstige of verachtelijke beteekenis kan een niet gemist worden: *Hij was een snoeper en werd een dief*; *Hij is een schelm door en door*; DOMITIANUS *was in zijne jeugd een dierenbeul en werd later een menschenmoorder*; enz.

Er is onderscheid tusschen: *Hij spreekt van den Burgemeester en Secretaris*, en: *Hij spreekt van den Burgemeester en den Secretaris*; *Hij ging tot den vriend en raadsman zijner jeugd*, en: *Hij ging tot den vriend en den raadsman zijner jeugd*. Wordt het lidwoord *niet* herhaald, dan is er slechts van één en denzelfden persoon —; wordt het *wel* herhaald, dan is er van twee personen sprake.

Lidwoorden, die denzelfden vorm hebben, behoeven vóór nevensgeschikte zindeelen, ook bij verschil van geslacht en getal, niet herhaald te worden; b. v.: ARNOLD VON WINKELRIED *stierf den heldendood voor het geluk en de vrijheid van zijn vaderland*; doch: *Hij stierf voor de eer en welvaart van zijn vaderland*; *De vader, moeder en grootouders van de bruid waren tegenwoordig*; *Hij kocht een paard, koe, ezel en geit*.

Wanneer men met nadruk of verheffing spreekt, wordt het lidwoord niet zelden herhaald: ELISABETH FRY *was de weldoenster, de beschermster, de vriendin der armen en ellendigen*; *Een kwaad geweten is de getuige, de gevangenis, de rechter, de beul en de straf der zonde*.

Worden twee nevenschikte zindeelen door het verklarende voegwoord of verbonden, dan mag het lidwoord niet herhaald worden: *De bijvoeglijke naamw. of adjectieven duiden eene hoedanigheid of eigenschap van eene zelfstandigheid aan; De boa constructor of reuzenslang bereikt in Afrika niet zelden eene lengte van 12 el.*

Vele titelnamen, vóór eigennamen staande, missen gewoonlijk het lidwoord. Daartoe behooren o. a.: *saar, sultan, paus, bisschop, keizer, koning, kardinaal, hertog, vorst, prins, graaf, baron, kapitein, luitenant, kolonel, majoor, generaal, korporaal, sergeant, tamboer, fourier, jonkheer, keizerin, koningin, gravin, barones, vrouw, jonkvrouw, freule, prinses enz.; als: Saar PETER de Grootte, Paus SIXTUS V, Bisschop ADELBOLD, Keizer KAREL, Prins WILLEM, Kapitein HÉRAUGIÈRE, Generaal CHASSÉ, Koningin VICTORIA, Sergeant JANSSEN, Baron VAN HALL enz.*

JACOBA brak haar tweeden echt
 En koos haar derden man,
 En staaftde haar verloren recht
 Ter straf van Hertog JAN.

TOLLENS. *Albrecht Beiling.*

Samenstellingen daarentegen nemen niet zelden het lidwoord vóór zich: Daartoe behooren o. a.: *paltsgraaf, markgraaf, landgraaf, aartshertog, groothertog, grootvorst, kapitein-ter-zee, luitenant-ter-zee, brigade-generaal, veldmaarschalk, schout-bij-nacht, vice-admiraal, luitenant-kolonel, erfprins, kroonprins, rijksprinses, rijksvorstin enz. Verder: dauphijn, infant, infante, admiraal, vaandrig en meer andere.*

Beroepsnamen en titelnamen die als ambtsnamen beschouwd worden, behouden het lidwoord: *De stadhouder FREDERIK HENDRIK, de landvoogd GESLER, de gouverneur-generaal KOEN, de landvoogdes MARGARETA, de raadpensionaris DE WITT, de landsadvocaat VAN OLDENBARNEVELD, de apostel PAULUS, de evangelist MARCUS, de hoogleeraar BOERHAVE, de stadstimmerman ROCHUS MEEUWISZ., de ossenkooper DE RUITER, de heelmeester TICHELAAR, de veerman KOPPESTOK, de kunstschilder JAN STEEN enz.*

Als titelnamen, waarmede men iemand aanspreekt, niet door een eigennaam gevolgd worden, kunnen zij 't lidwoord missen, b. v.: *Professor heeft dit gezegd; doch daarentegen: DE Hoog-*

leeraar heeft dit gezegd; Meester is uit; doch: DE Onderwijzer is uit; Dokter is bij een zieke geroepen; doch: DE Geneesheer is bij een zieke geroepen; enz.

Opmerking verdient het, dat het woord *held*, dat nòch titel-, nòch ambts-, nòch beroepsnaam is, gevolgd door een eigennaam, geen lidwoord voor zich heeft:

En nu, in al die pracht en praal,
 Voor 't venster neergezeten,
 Wordt zij held JEHU nauw gewaar,
 Of 't woord is: „Vorstenmoordenaar!
 U mag men welkom heeten!”

W. H. WARNSINCK, Bz. *Jezebel*.

Held MICHAËL 1), van edelen toren
 Ontstoken, blaakt van ongeduld
 Om tirannije, zonder schuld,
 Den armen dorping beschoren.

JOH. ANTONIDES VAN DER GOES. *De Teems in brand*.

Houdt Neerland zóó zijn vrijheid vast,
 Als held CHASSÉ zijn eed en last,
 Dan moog 't ook eens in puin verzinken!
 Maar toch zal op zijn laatsten steen,
 Dwars door gesloopte grootheid heen,
 De naam van braaf en moedig blinken.

31. Het *bijvoeglijk naamwoord* duidt eene eigenschap of hoedanigheid van eene zelfstandigheid aan. Het volgt het zelfst. naamw. waarbij het behoort, in geslacht, getal en naamval. Bijvoeglijke naamw. zijn: *goed, slecht, rijk, stout; deelachtig, zwartachtig, krijgshaftig, dankbaar, toornig, ordelijk, ordentelijk, goddeloos, aardsch, Zweedsch, Russisch, Europeesch, Europeaansch, Afrikaansch, vreedzaam, onnoozel, weelderig; zilveren, koperen, linnen, spanen, sneeuwen* 2), *vleezen, lijwaten, schelpen; beleefd, vermaard, gestreng, aartsdom, onrein, wanvoeglijk* enz.

1) MICHIËL ADRIAANZON DE RUITER.

2) Een voorbeeld van sneeuwen vinden we o. s. in VONDELS *Pascha*
Hoe lange zal hij hier getijken ongesteld
Een sneeuwen beeld, dat in den zonneschijn versmill.

En in TOLLENS' *Nova Zembla*:

Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten.

Vormen twee of meer bijv. naamw. een onscheidbaar geheel, dan volgt alleen het laatste bijv. naamw. het zelfst. naamw. in geslacht, getal en naamval, b. v.: *Nederland heeft eene rood, wit en blauwe vlag; Die landman heeft onderscheidene wit en zwarte koeien.*

Slechts enkele bijv. naamw. staan na het zelfst. naamw., waarbij zij behooren. In dat geval worden ze niet verbogen, maar met het zelfst. naamw. verbonden. Zoo zegt men zoowel *Vaderlief, Vadertjef; Moederlief, Moedertjef; Kleinenlief, als Meisjef, enz.*

Bij het doen van den eed luidt het: *Zoo waarlijk helpe mij God almachtig, in plaats van: de almachtige God.*

Verder spreekt men van de *Staten-Generaal* voor de *Generale Staten*. Zoo ook van den *Grootmeester-nationaal*. In de uitdrukking *mijn vader zaliger* bepaalt *zaliger* niet het voorgaande zelfst. naamw. *vader*, maar het verzwegen woord *memorie of gedachtenis*. Volledig luidt de uitdrukking: *mijn vader zaliger memorie of gedachtenis*. Bij Zuidnederlandsche dichters staat ook het verouderde *jent* (lief, bevallig) achter zijn zelfst. naamw.:

En de nachtegaal jent
Zong nooit zoo frisch:
Hij verkondt, dat de lent'
Verrezen is.

G. J. DODD.

Men schrijve: *Hij kent de Fransche, de Engelsche en de Hoogduitsche taal*, en niet: *Hij kent de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.*

Er is onderscheid van beteekenis tusschen *zinloos* (zonder zin, zonder beteekenis) en *zinneloos* (zonder verstand, krankzinnig), *naamloos* (zonder naam) en *nameloos* (onnoemelijk), *baldadig* (boosaardig) en *baldadig* (vermetel), *lieftalig* (bevallig) en *lieftalig* (lief ter tale, liefsprekend), *smaakloos* (zonder smaak), *smakeloos* (in overdrachtelijken zin).

Er is geen onderscheid van beteekenis tusschen *aanbevelenswaardig* en *aanbevelingswaardig*, *bewonderenswaardig* en *bewonderingswaardig*, *vergevensgezind* en *vergevingsgezind*, *mondeling* en *mondeling*, *plotselijk* en *plotseling*, *bros* en *broos*. Bij verlenging met *e* wordt *bros*, *brosse*; *broos*, *broeze*; *grof*, *grove*.

Openbaar is samengesteld uit *open* en *baar*, d. i. *open en bloot* 1).

1) Dit *baar* trest men o. a. aan in de uitdrukking: *de bare zee*. Verder in: *baarblykelyk; barre voets, d. i. bloot voets.*

Oorbaar nuttig, voegzaam) bestaat uit het voorvoegsel *oor*, d. i. *uit*, en den stam *baar*, van het verouderde *beren*. 't Be- teekent woordelijk *het uitgeborene*.

Langzaam is ontstaan uit *lancsaan*. Dit *saan* beteekent *traag*.

Zeldzaam is ontstaan uit *zeltsien*. Dit *sien* beteekent *schoon* 1). Uit *zelt* is het bijwoord *zelden* ontstaan.

Schuin en *schuinsch*, *schalk* en *schalksch* beteekenen het- zelfde: de achtergevoegde *sch* maakt geen verschil van opvatting.

Nevens *Europeesch* en *Europeaansch* vindt men eene enkele maal *Europisch*: BOERHAVE *genoot eene Europeesche vermaard- heid*; *Dat is echt Europeaansch* (zooals een Europeaan doet); *Dat zijn Europese voortbrengselen*; *De Europese vorsten- wereld* (BOSSCHA. *Het leven van Willem II*). *Europisch* ver- dient, als een germanisme, geene aanbeveling.

32. De *stoffelijke* bijv. naamw. duiden de stof aan, waar- van de voorwerpen vervaardigd zijn. Daartoe behooren o. a. *gouden* of *gulden*, *koperen*, *linnen*, *spanen*, *eikenhou- ten*, *mahoniehquten*, *beenen*, *elpenbeenen* of *elpen*, *azuren*, *werken*, *merinossen*, *fulpen* of *felpen*, *fluweelen*, *netel- doeksch*, *lakensch*, *kamerdoeksch*, *duffelsch*, *nankingsch*, *friesch* of *coatingsch* enz.; als: *eene werken deken*, *eene spanen doos*, *eene lakensche jas* enz.

Linnen staat voor *linnen laken*, oudtijds *lijnen laken*. Dit *lijnen* is *gevormd* van *lijn* 2), dat nog voorkomt in *lijnzaad* *lijnwaad* 3), *lijnolie*, *lijnkoek*; men schreef vroeger dan ook *lijnen*. *Garen* staat voor *garenen*. Eene enkele maal vindt men *lakenen* voor *lakensche*, dat door sommigen, doch zonder eeni- gen grond, afgekeurd wordt. *Eikenhout* en soortgelijke worden in het dagelijksch leven vaak tot *eiken* enz. verkort. Zoo spreekt

1) Dit *sien* leeft nog in het gewest. *onzientlijk*, d. i. leelijk. In het Middelnederl. wisselde de bijwoordelijke uitdrukking *te zinen zienste* met *te zinen schoonste* af.

2) *Lijn*, in het H. D. *Lein*, het Fr. *lin*, is *vlas*.

3) Voor *lijnwaad* leest men niet zelden *lijwaad* (o. a. in TOLLENS' *Dirk Willemsz. van Asperen*): een oude bijvorm van *lijnwaad*, waarmede de dagelijksche uitspraak in sommige gewesten overeenstemt. Van dit *lijwaad* vormt men het stoffelijke bijv. n. *lijwaten*, dat men o. a. ook in VAN DER PALMS Bijbelvertaling aantreft. Dit stoff. bijv. n. verdient wellicht de aandacht, daar *lijnwaden* niet in gebruik is.

men van een eiken kabinet, eene grenen doodkist, eene vuren plank, enz. Nevens elpenbeenen vindt men, vooral bij dichters, *elpen*, geene verkorting van het eerste, maar gevormd van 't zelfst. naamw. *elp*, hetzelfde als *elpenbeen*, d. i. ivoor. Zoo leest men van eene *elpen lier*, een *elpen staf*, *elpen tanden* enz.

Dan op haar elpen vorstenstoel
 In al haar praal gezeten,
 Bij 't woest rinkinken van de vreugd,
 Versmoorde zij de stem der deugd
 En de inspraak van 't geweten.

W. H. WARNSINCK, Bz. Jezabel.

Azuur beteekent *hemelsblauw*; *inkarnaat*, vleeschkleurig of rozerood; *purper*, purperkleurig. Toch schrijft men immer *azuren boog*, *azuren baan*, *inkarnaten mond*, *inkarnaten wangen*, *purperen mantel*, *purperen gewaad*, wijl men in deze uitdrukkingen niet zoozeer denkt aan eene kleur, als wel aan eene stof, welke die kleur heeft. Daarom beschouwt men de drie genoemde bijv. naamw. als onverbuigbare, onstoffelijke. Moge men vroeger een verbuigbaar *azuur*, *inkarnaat* en *purper* nevens een onverbuigbaren vorm op en gebezigd hebben, het gebruik heeft de eerste verbuigbare drie nu zoo goed als geheel verdrongen.

Opmerking verdient hier het bijvoegl. naamw. *oranje*, dat men bij BILDERDIJK vindt. In zijne *Opwekking* (in *Hollands Verlossing*) schrijft hij:

Breekt door, Oranjen morgenstralen,
 Door al wat ademt, blij begroet.

En in de *Verheffing van Prins Willem Frederik*:

Neen, daar schittert aan de transen
 Geen bedrieglijk schemerlicht,
 't Zijn Oranjen morgenglansen,
 Die ons blinken in 't gezicht.

33. Men zegt en schrijft *brekende waar* voor *breekbare waar*; *roerend* en *onroerend goed* voer het verouderde *roerlijk* of *be-roerlijk* en *onroerlijk* of *onberoerlijk goed*; *stervende ziel* voor *sterfelijke ziel*, *sterfelijk mensch*.

34. Verbuiging van het bijv. naamw. in den *zwakken* vorm.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De goede man.	1. De goede vrouw.	1. Het goede kind.
2. Des goeden mans.	2. Der goede vrouw.	2. Des goeden kinds.
3. Den goeden man.	3. Der of de goede vrouw.	3. Den goeden kinde of het goede kind.
4. Den goeden man.	4. De goede vrouw.	4. Het goede kind.

MEERVOUD.

1. De goede mannen, vrouwen, kinderen.
2. Der goede mannen, vrouwen, kinderen.
3. Den goeden mannen, vrouwen, kinderen.
4. De goede mannen, vrouwen, kinderen.

35. Voorbeelden van sterke verbuiging zijn :

Mannelijk: een goed vader, een moedig krijgsman; goedsmoeds, alleszins, geenszins; in engen moede, met voorbedachten rade; — *Vrouwelijk*: eenigermate, middelerwijl, zaliger gedachtenis; in aller ijl, in lichter laaie 1), van lieverlede; ter goeder ure; — *Onzijdig*: een schoon paard, eenig gereed geld

1) *Laaie* beteekent *vlam*: daarom is in *lichter laaie vlam* het laatste woord overtollig. In sommige streken hoort men dit verouderde *laaie* nog, b. v. in: *de laaie* (vlam) *slaat tegen het lampeglas*. Daar kent men ook nog 't werkw. *laaien* in de bet. van *vlammen*. *Hij laaide van kwaadheid*, d. i. vlamde, zag in het gelaat vlamvend rood van kwaadheid. En van hier: *hij was laaiende kwaad*.

Laaie komt ook voor als bijv. naamw.:

*'t Zijn kolken louter licht, waaruit een laaie brand
Van vlamvend purper stijgt en borlend diamant.*

TOLLENS. *Nova Zembla.*

*Een zee van vonken stuift naar boven,
Een laaie vuurklomp gloeit en blaakt.*

DEZELFDE. *De Brand.*

Eene enkele maal ontmoet men den vergrootenden trap *laaier*:

*Met haken en met speken
Snel knecht en hopman toe en stoot de mulsaards neer;
Maar andre vliegen aan, al laaier meer en meer.*

DEZ. *Verovering van Damiate.*

elk goed bericht; blootshoofds, veel schoons, iets treurigs, wat bijzonders; van goeden huize, in koelen bloede, in allen gevalle.

Bij *aansprekingen* plaatst men bij mannelijke zelfst. naamw. het bijv. naamw. liefst in den zwakken vorm: *Weledele Heer! Dappere Vorst! Edele Koning! Weledelgestrenge Heer!*

36. Er is onderscheid tusschen: een groot koning en een groote koning; een goed meester en een goede meester; een groot man en een groote man; een sterk looper en een sterke looper; een goed vriend en een goede vriend; een slecht vriend en een slechte vriend; een eenvoudig burger en een eenvoudige burger; menig oud vriend en menig oude vriend; zeker goed jager en zeker goede jager; elk kundig vorst en elk kundige vorst; mijn oud huis en mijn oude huis; het moedig paard en het moedige paard; het vorstelijk huis en het vorstelijke huis; een gemeen soldaat en een gemeene soldaat; een oude soldaat, een oud soldaat en een oudsoldaat; een oude ouderling en een oudouderling; een oud burgemeester, een oude burgemeester en een oudburgemeester; een groote handelaar, een groot handelaar en een groothandelaar.

Staat het bijv. naamw. in den eersten naamval in den sterken vorm, dan moet deze ook in den vierden naamv. behouden worden; b. v.: *Wij noemen WILLEM I te recht een groot vorst; Wij dachten aan menig bekwaam staatsman.* — In den 2en en den 3en naamv. vervalt het verschil tusschen den zwakken en den sterken vorm. Vreest men voor vergissing dan kan men deze naamv. omschrijven; ook kan men in den 3en naamv. het bijv. n. onverbogen laten; b. v.: *Dit is het werk eens grooten konings, of: van een groot koning; Hij gaf een ouden soldaat dezen raad, of: Hij gaf een oud soldaat, aan een oud soldaat dezen raad.*

37. Verbuiging van het bijvoeglijk naamwoord, als een zelfst. naamw. beschouwd.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. De wijze.
2. Des wijzen.
3. Den wijze.
4. Den wijze.

Vrouwelijk.

1. De wijze.
2. Der wijze.
3. Der wijze, de wijze.
4. De wijze.

MEERVOUD.

1. De wijzen.
2. Der wijzen.
3. Den wijzen.
4. De wijzen.

In uitdrukkingen als *Frederik de Wijze*, *Alexander de Groot*e, enz. volgt het bijv. naamw. de zwakke verbuiging: d. i. het wordt verbogen alsof het vóór zijn zelfst. naamw. stond: *Ik spreek van Frederik den Wijzen*, *Ik denk aan Alexander den Grooten*, zooveel beteekenende als: *Ik spreek van den Wijzen Frederik*, *Ik denk aan den Grooten Alexander*. Eerst dan zou het bijv. naamw. de sterke verbuiging volgen, als het vergezeld was van de eene of andere bepaling, b. v. *Ik spreek van Jezus, den Wijze van Nazareth*; *Ik denk aan Frederik, den grooten Wijze*.

In *Hendrik de Vierde*, *Willem de Eerste* en dergelijke uitdrukkingen beteekenen *de Vierde*, *de Eerste*: de vierde, de eerste van dien naam. De ranggetallen blijven hier ware bijvoegl. naamw. en moeten als zoodanig verbogen worden. Men schrijve derhalve: *Ik spreek van Hendrik den Vierden*; *Ik denk aan Willem den Eersten*.

Wordt een bijv. naamw. van het onzijdig geslacht zelfstandig gebruikt, dan laat men in den 3en naamval enkelvoud doorgaans de *n* weg, b. v. *Hij was ten hoogste tevreden*; *Houd het mij ten goede*; *Duid het mij niet ten kwade* enz. Bij dichters vindt men niet zelden, rijmsshalve: *In den hoogen, naar den hoogen, ten hoogen* enz.

*Treft u soms een droevig lot,
't Heil daagt uit den Hoogen!*

Er is onderscheid tusschen *het schoon*, *het nat*, *het zoet* en *het zuur* enz. (sterke vorm) en *het schoone*, *het natte*, *het zoete* en *het zure* enz. (zwakke vorm). In het eerste geval zijn de bijv. naamw. tot ware zelfst. naamw. geworden; in het tweede geval zijn het bijv. naamw., als zelfst. naamw. beschouwd. Zoo spreekt men van *het goddelijk schoon der deugd*, van *natuurschoon*, *kunstschoon*, *schijnschoon*; van *het zilte nat*, van 's le-

vens zoet en zuur; daarentegen van *het gevoel voor het ware, goede en schoone*, d. i. voor alles, dat waar, goed en schoon is; van *de leer van het schoone*, enz.

38. Niet verbogen worden:

a. De stoffelijke bijv. naamw. op *en*: *Hij droeg eene linnen broek en wollen kousen.*

b. De bijv. naamw. (soortgetallen) op *lei* en *hande* 1): *Zij spraken van allerlei spijze en allerhande drank.*

c. De bijv. naamw. op *er*, die van den naam eener plaats ontleend zijn, als: *Amsterdammer schipper, Nürnberger waren, Deventer bier en koek.*

d. De bijv. naamw. *rechter* en *linker* 2): *Hij heeft zijn rechter voet verstuikt.*

Men schrijft ook *rechtervoet, linkerhand* enz.

Voorbeelden van 't bijvoeglijk gebruik van *rechter* en *linker* vindt men o. a. in TOLLENS' *Wilde Jager*.

De rechter ruiters vat het woord,
En maant den graaf tot deernis aan;
De linker, die zijn moedwil spoort,
Hitst weer hem op, om voort te gaan:
De graaf stopt voor den rechter de ooren,
En wil alleen den linker hooren.

In plaats van *linker* vindt men soms *slinker*, dat met voorclamping der *s* van *linker* gevormd is. Eene enkele maal ontmoet men nog het vroeger algemeen voorkomende *slinker*:

Roem, Christen! aan mijn slinker
En rechter zijde is God.

e. Het bijv. n. *eigen*, wanneer het *dezelfde* beteekent: *Op den eigen dag en den eigen tijd kwam hij hier; 't Zijn de eigen lieden van gisteren.*

f. Verder verdient de onverbogen vorm de voorkeur bij de meerlettergrepige bijv. naamw. en deelwoorden op *en*, en in het algemeen daar, waar eene oopenhooping van toonlooze lettergre-

1) *Lei* en *hande* zijn twee verouderde zelfst. naamw. *Lei* beteekent eigenlijk *soort*; *hande*, *aard*.

2) *Rechter* en *linker* zijn de vergrootende trappen van *recht* en *link*.

pen de welluidendheid zou storen, als: *een man met overspannen zenuwen; hij was met verhevener en edeler gevoelens bezield; dit zijn belangrijker voordeelen; de onbezonnen jeugd; Weledelgeboren Heer!* enz.

Niet zeldzaam zijn, vooral bij Zuidnederlandsche dichters, de voorbeelden van verbogen stoffelijke bijv. naamw., als: *goudene lokken, zijdene wieg*. Zeldzamer is *hout voor houten*, dat men in den volgenden versregel uit TOLLENS' *Verovering van Damiate* aantreft:

En stevig staat de romp van 't hout kasteel ineen.

Noch het een, noch het ander verdient navolging, al staat het vast, dat de stoff. bijv. n. van alle tijden door alle naamvallen verbogen werden [gelijk nog in het Hoogduitsch geschiedt]. Dat zulks nu niet meer in het Nederlandsch plaats heeft, is eeniglijk aan de verzwakking der uitgangen in het algemeen toe te schrijven.

39. De bijv. naamw. hebben drie trappen van vergelijking: den *stellenden*, den *vergrootenden* of *vergelijkenden*, en den *overtreffenden* trap.

De vergrootende trap wordt gevormd door *er*, en gaat het bijv. naamw. op een klinker of eene *r* uit, door *der* 1), als: *groot, grooter; ver, verder; zuur, zuurder; na, nader; ree, reede, reeder; goedkoop, goedkooper; enz.*

In dichtmaat vindt men *heldrer, bitterer, zuiverer* enz. voor *helderder, bitterder, zuiverder* enz.

Eene enkele maal vindt men *warer* als den vergrootenden trap van *waar*: *Hoe kon Neerlands Koningin zich treffender en warer uiten, dan in die enkele uitdrukking over de November-steenlegging* enz? (VAN VLOTEN). In het volgende sneldicht van C. HUYGENS treft men den vergrootenden trap *waarder* aan:

1) In het dagelijksch leven hoort men dit *der* ook na bijv. naamw., welke op *l* of *n* eindigen: *snelder, stilder, dunder, kleinder*. Eene enkele maal ontmoet men het bij dichters, om des rijms wille: Zoo vindt men o. a. in VAN LENNEPS navolgingen van Tennyson (De Gravin van Overston):

Treurig werd ze en immer stilder.

Het luidt vreemd, maar gelooft dat geen ding waarder is,
Dan dat men niet en zinkt om dat men zwaarder is.

Spader, de vergrootende trap van het b. n. *spade*, komt hoogst zelden voor. Men vindt het in het volgende sneldicht van C. HUYGENS:

Wat zoeken wij onz' dagen
Haar einde te vertragen,
Alsof er veel te halen waar?
Hoe langer hier, hoe spader daar.

Een merkwaardig gebruik maakt de groote BILDERDIJK ergens van den vergrootenden trap, als hij van den ouden baaiernacht zegt, dat hij was:

Woester woest dan woesteniĳ.

Goedkoop is de vergrootende trap van het bijv. naamw. *goedkoop*; *beter koop* is de vergr. trap van de bijwoordelijke uitdrukking *goe'koop* of *goeden koop*. *Goedkoop* en *goedkoopst* moeten dus als bijv. naamwoorden; *beterkoop* en *bestkoop* als bijwoorden beschouwd en gebruikt worden. Van *duurkoop*, dat uit *dure koop* ontstaan is, heeft men *duurderkoop*.

De dichter JACOB CATS zegt ergens:

Al wat duur is, dient gelaten;
Al wat goedkóóp is, niet gekocht:
Ook dúre koop kan dikmaals baten;
Somtĳds dient góéde koop gelaten.

Schandekoop beteekent *uiterst goedkoop* en heeft geene trappen van vergelijking. *Rouwkoop* is een zelfst. naamw. 't Beteekent *rouw*, *berouw over den koop*: *Hij had rouwkoop*; *Hij zal er rouwkoop van hebben*.

De overtreffende trap wordt gevormd door *st*: *grootst*, *verst*, *naast*, *reedst*, *goedkoopst*, *vrijst*, *wĳst*, *dwaast*, *lost*, *vastst*, *woestst*, *versch*, *frisch* enz.

Eindigt het bijv. n. op *s* of *sch*, dan vervalt de *s* van den uitgang *st*, gelijk uit den overtr. trap van *wĳs*, *los*, *dwaas*, *versch* en *frisch* blijkt.

Wordt de met *e* of *en* verlengde overtreffende trap in lettergrepen gescheiden, dan moeten die van *het* *bijv. naamw. in zijn gewonen vorm* daarbij ongeschonden blijven. Men breke dus af: *groot-ste*, *ver-ste*, *spaad-ste*, *reed-ste*, *goed-koop-ste*, *vrij-ste*, *wijs-te*, *dwaas-te*, *los-te*, *vast-ste*, *woest-ste*, *versch-te*, *frisch-te* enz.

. Naast wordt bij verlenging *naas-te*; *meest*, *mee-ste*; *best* (voor *betst*), *bes-te*; *lest* (voor *letst*), *les-te*.

40. Soms gebruikt men de woorden *meer* en *meest* om den vergelijkenden en den overtreffenden trap aan te duiden; als: *Hij is meer deugdzzaam dan geleerd*; *Zij was mij het meest welkom*. *Meer* en *minder* worden voornamelijk dan gebruikt, wanneer twee hoedanigheden van *hetzelfde* voorwerp met elkander vergeleken worden; b. v.: *Deze knaap is meer vlug, dan vlijtig*; *Gene is minder vlug, dan vlijtig*; *Een lijnvochtig blad is meer lang* [niet langer, zooals men gewoonlijk vindt] *dan breed en overal even breed*. Zoo zegt men ook niet: *Deze tafel is smaller, dan lang*; maar: *Deze tafel is minder breed, dan lang*; daarentegen: *Deze tafel is smaller, dan die*.

Men wachte zich voor uitdrukkingen als de volgende: *Van deze drie schilderstukken is dit het leelijkste*, terwijl men bedoelt *het minst fraaie*; *Dat raadslid is niet slechter dan de andere*, terwijl men zeggen wil: *even goed als de andere, niet minder goed dan de andere*. Gebruikt men de eerste uitdrukking, zoo stempelt men al de schilderstukken tot *leelijke* en al de raadsleden tot *slechte*; bezigt men de tweede zeggwijze, dan kent men aan al de schilderstukken de eigenschap *fraai* toe, en aan al de raadsleden die van *goed*, zij het dan ook in verschillende mate.

De aanwending van *meer* en *meest* verdient afkeuring, wanneer niets tegen het gebruik van den vergrootenden of den overtreffenden trap pleit. Men schrijve dan niet: *Deze dichter is meer eenvoudig en meer natuurlijk dan die*, maar: *eenvoudiger en natuurlijker*. Niet: *Van alle schepselen is de mensch het meest edele*, maar: *het edelste*.

Men schrijve: *Van al de rivieren is deze de diepste*, d. i. de diepste rivier; niet: *het diepst*; doch wel: *Deze rivier is aan haar mond het diepst*. Zoo ook: *Van al die lieden is hij de gelukkigste* en: *Hij was in zijne jeugd het gelukkigst*.

41. Sommige *bijv. naamw. en bijw. vormen* hunne trappen onregelmatig:

Stellende trap.	Vergr. trap.	Overtreff. trap.
<i>goed of wel ,</i>	<i>beter ,</i>	<i>best ;</i>
<i>kwaad ,</i>	<i>erger , kwader ,</i>	<i>ergst ; kwaadst ;</i>
<i>veel , menig ,</i>	<i>meer , meerder ,</i>	<i>meest :</i>
<i>weinig ,</i>	<i>minder , weiniger ,</i>	<i>minst , weinigst ;</i>
<i>vroeg ,</i>	<i>vroeger , eerder ,</i>	<i>vroegst , eerst ;</i>
<i>gaarne , graag ,</i>	<i>liever , grager ,</i>	<i>liefst , graagst ;</i>
<i>vaak , dikwijls , dikmaals ,</i>		
<i>dikwêrf , menigmaal ,</i>	<i>vaker , meermalen ,</i>	<i>vaakst , meest ;</i>
<i>laat .</i>	<i>later ,</i>	<i>laatst , lest .</i>

Best staat voor *betst* , gelijk *lest* staat voor *letst* . *Bet* komt nog voor in *betovergrootvader* , *betweter* , *Betuwe* . *Lest* komt voor in 'de spreekwijze : *Lest heugt best* en in *lestmaals* , *ten leste* , *ten langen leste* . *Lest* is het tegenovergestelde van *eerst* ; *laatst* , van *eerst* en *vroegst* beide . — Vooral dichters maken gaarne gebruik van *lest* .

Eer (d. i. *vroeg*) , oorspronkelijk een stellende trap , heeft de beteekenis van een vergrootenden trap gekregen : *Hij was eer dan ik* .

Hoogst zeldzaam is 't gebruik van *goeder* . Bij TOLLENS komt het enkele malen voor . In *Mijn Vaderland* zingt hij van de Nederlandsche vrouw :

Er leeft er nergens goeder .

In zijne *Echtscheiding* schrijft hij :

„O Rechter"! zoo nokte , zoo snikte het kind ;
 „U wil ik , U neem ik tot hoeder :
 Zijn beiden zoo wreed en vergramd en verblind ,
 Wees gij mij onnoozle dan goeder .”

In *De standvastige Liefde van Alexis en Aline* leest men :

„Daar is geen liever of geen goeder
 Dan ik begeer . . . .
 Ik wil tot schoonzoon” , sprak de moeder ,
 „Een edel heer .”

Men vindt *goeder* ook in het dichtstuk *Aan den Ingang der Kerk* van den Zuidnederlandschen letterkundige A. SNIEDERS , JR.

en in Dr. J. SASSES *Gegijzelde Student*, eene parodie op *De standvastige Liefde van Alexis en Aline*.

Het gebruik van *goeder* verdient geene aanbeveling, al mocht men zelfs aan *goed* de beteekenis van *goedig* willen hechten.

Het *bijv. n.* liever komt o. a. voor in: SIMON, *zoon van JONA*, *hebt gij mij liever dan deze? De vrije lucht was den Batavier liever*. Men vindt het ook in den laatst aangehaalden versregel van TOLLENS. Waar het twijfelachtig zou zijn, of *liever* als *bijv. n.*, dan wel als *bijw.* moet opgevat worden, geve men, ter vermindering van alle dubbelzinnigheid, aan den omschreven vorm van den vergrootenden trap de voorkeur. Zoo zou dan: *Ik heb hem meer lief*, (d. i. *Ik bemin hem meer*) de voorkeur verdienen boven: *Ik heb hem liever*, dat ook beteekenen kan: *Ik geef aan hem de voorkeur*.

Ook in de volgende regelen uit TOLLENS' heerlijk *Honden-trouw* is *liever* een *bijv. n.*

Bezat ik goud- en zilvermijnen,
Ik strooide aan uwen voet mijn schat,
Ofschoon ik u niet liever had,
Al droegt gij paarden en robijnen.

Hemelvonken!

Uwe lonken

Trekken ons naar hooger oord.

Hoe meer, hoe meer uw glansen stijgen,

Hoe liever, liever wij u krijgen,

O! tintelt zoo maar altijd voort.

De Sterren.

Liefhebben is een samengesteld werkwoord geworden 1). Ook *liefkrijgen* zal men wel als zoodanig dienen te beschouwen. Daarom te meer verdient de omschrijving van den vergrootenden trap (*meer lief*) boven dezen trap (*liever*) de voorkeur. Men schrijve dus: *Ik heb u meer liefgehad dan hem*, en niet: *Ik heb u liever gehad dan hem*. Zoo ook: *Zij heeft u meer liefgekregen dan mij*, en niet: *Zij heeft u liever gekregen dan mij*. Dichters kunnen — en zullen ook — hierin echter naar goedvinden handelen.

1) *Woordenl. voor de Spelling der Nederl. Taal enz.* door Dr. M. DE VRIES en Dr. L. A. TE WINKEL.

Het bijwoord *min* heeft in den stellenden trap de kracht van den vergrootenden trap *minder*.

WILLEM VAN HAREN zingt in zijn meesterstuk, den heerlijken lierzang *Het menschelijk Leven*:

Hoe velen is nog min geluk beschoren,
Die de ijzren armoe fel met scherpe tanden bijt,
Die dag en nacht het kermen hooren
Van 't teeder kind, dat honger lijdt.

Min beteekent oorspronkelijk *klein*; later had het de beteekenis van *weinig*; welke o. a. nog in *evenmin* voortleeft 1). In die bet. treft men het in denzelfden lierzang aan:

Helaas! Helaas! hoe vlieden onze dagen!
Hoe spoedt zich ieder uur met onzen luister heen!
Hoe flauwe vreugd, hoe bittere plagen!
Hoe min vermaak, hoe veel geweent!

Nu ziet ge eerst klaar de broosheid aller dingen;
Hoe min het wuft geluk naar breidel hoort en toom.

In *te min* heeft *min* de beteekenis van *gering*:

De dood waar' hem te min geweest:
De schande zij zijn loon!

TOLLENS. *Albrecht Beiling*.

In de bet. van *gering*, *onbeduidend* enz. komt *min* vooral voor in de spreektaal.

De stellende trap van *erg* komt o. a. voor in het spreekwoord: *Die erg denkt, vaart erg in het hart*; verder in: *Hij meent het zoo erg niet* en in de woorden *ergdenkend*, *argwaan*, *arglistig* 2).

42. Staat bij eene vergelijking tusschen de hoedanigheid der voorwerpen het bijv. naamw. in den stellenden trap, dan wordt dit gevolgd door het voegwoord *als*:

1) Er is nochtans een groot verschil in beteekenis tusschen: *Hij bemint mij evenmin als u* en *Hij bemint mij even weinig als u*.

2) Ook in het Middelnederl. *arglist* (malengien, Fr. *malengin*), waarvan *arglistig* is afgeleid.

b. v.: *Jan is zoo groot, als Piet; Hij is even goed, als zij; Die held is zoo goed, als groot; Hij was even wijs, als dapper; Gij waart niet half zoo goed, als hij; Zij waren wel driemaal zoo rijk, als wij; enz.*

Na den vergrootenden trap gebruikt men het woordje *dan*: *Jan is kleiner dan Willem; De vader was mij welkomer, dan de zoon; Het is meer, dan genoeg; Zij was meer vlug, dan vlijtig; Het schijnen andere vruchten, dan die van gisteren; Geen ander dan hij, was er; Die knaap leest anders, dan gij; Er was niemand (anders), dan hij; Wiens schuld is het (anders), dan de zijne; Hij kwam nooit (anders), dan des Zondags; Hij eet niets (anders), dan brood; Zij kwam nergens (anders), dan bij u; Ik zal nimmer komen (anders), dan 's avonds; Zijt gij nog elders (ergens anders) geweest, dan bij uw oom? Wie is een rots, dan God alleen?*

Anders en *elders* zijn tweede naamvallen van de bijvoeglijke woorden *ander* en *elder*. *Ander* en *elder* zijn de vergrootende trappen van *an* en *el*: vandaar dat zij het woordje *dan* achter zich nemen.

De aanwending van *dan* na den vergrootenden trap, hoe algemeen in de schrijftaal ook als regel aangenomen, is eigenlijk slechts op willekeur gegrond. Enkele schrijvers 1) gebruiken dan ook na den vergr. trap het voegwoord *als* en geven dan alleen de voorkeur aan *dan*, wanneer de welluidendheid dit eischt; b. v.: *CESAR was grooter als POMPEJUS*; doch: *WILLEM I was grooter als staatsman, dan als veldheer*; *In de spreektaal is ALS veel algemeener als DAN*.

Heeft *min* de bet. van *minder*, dan wordt het natuurlijk door *dan* gevolgd:

Niet een, die meer dan ik u haat,
Die min dan ik u vreest.

TOLLENS. *Albrecht Beiling.*

Het is waarachtig, Jan!
Gij zijt een eerlijk man.

1) Onder anderen, de heer C. BUSKEN HUET en Mr. J. VAN LENNEP.

Wááráchtig is het; maar
Dat is wat min dan waar.

C. HUIJGENS.

43. De beteekenis der woorden *ledig, vol, blind; vuur-rood, bloedrood, ijskoud, beendroog, gitzwart, pikzwart, fonkelnieuw, spikspeldernieuw, spiksplinternieuw* 1), *sneeuwit, ijzersterk, luchtdicht; almachtig, onmetelijk, overalteenwoordig, ontelbaar, eeuwig; ijzeren, gouden, zilveren, koperen* enz. laat geene vergrooting toe.

Goudener treft men aan in de volgende dichtregelen, ontleend aan *BILDERDIJKS Gezondheid*:

Vergeefs, o Alchymist, uw lichtdauw uitgegoten,
Vergeefs van 't vluchtig vuur het brandende uitgesloten,
Het zuur van 't zure; 't vocht gezuiverd van de lucht;
En 't licht gevestigd in de grondstof die 't ontvlucht!
Ach! lichter zult ge 't slijk met smijdig goud bezwangeren,
Dan 't leven door uw vond vernieuwen of verlangeren;
Eer teelt ge in 't kwikbad uit het glansloos spiesglas goud,
Waar, goudener dan goud, het goud geen proef bij houdt.

Beteekent *vol* ten naastebij *vol*, *ledig* ten naastebij *leeg, volmaakt*, bijna *volmaakt*, zooals alle menschelijk werk slechts zijn kan; worden *blind, stom, doof* enz. in eene oneigenlijke beteekenis genomen, dan kunnen deze woorden een vergrootenden en overtreffenden trap hebben. Niet zelden hoort men dan ook: *Mijn glas is voller dan het uwe; 't Is nog voller dan vol; Deze kan is nog leeger dan die; Dat is het volmaakte werk, dat ik ken; Er bestond de volkomenste overeenstemming; Dit is de volledigste verzameling; Deze ouders zijn nog blinder voor de gebreken hunner kinderen, dan die; enz.*

Men vindt niet zelden bij de beste schrijvers, wanneer er met klem en nadruk gesproken wordt, den overtreffenden trap van *eenig*: *mijn eenigst genoegen, de eenigste uitzondering.*

---

1) De beteekenis dezer woorden is: *Zoo nieuw, dat de spijkers, spelden en splinters nog zichtbaar zijn.* Voor *spiksplinternieuw* hoort men in sommige streken *spiksplinternieuw* met eene epeuthetische t.

't Geluk der liefde alleen, ziedaar het eenigst heil.

Hun God

Te dienen op zijn wenk, is aller hoogst gebod,
Eerste aandrift, eenigste bestemming, eeuwige eere!

In: Hij zag het eerste levenslicht schijnt eerste overtollig.

De overtreffende trap wordt soms door *aller* versterkt, als: *allergrootst*, *allergeduchtst*.

De uitdrukking *allereerste beginselen* verdient afkeuring.

In plaats van *dezelfde*, dat ontstaan is uit *dezelfste*, den overtr. trap van *zelve*, gebruiken dichters niet zelden den overtr. trap van *eigen*, als: *het eigenst vuur*, *de eigenste overzijde*, *het eigenst loon* enz. Men zegt en schrijft ook: *op den eigen dag* en *op het eigen uur* voor *op denzelfden dag* en *op hetzelfde uur*, enz.

Het bijv. naamw. heeft wel drie *graden* of *trappen* van *beteekenis*, doch, eigenlijk, slechts twee *graden* of *trappen* van *vergelijking*. Het bijvoegl. naamw. in zijn gewonen vorm, in zijn eersten trap van *beteekenis*, wordt alleen in tegenoverstelling van den vergrootenden en den overtreffenden trap gezegd in den stellenden trap te staan.

Het bijv. naamw. kan in den overtreffenden trap niet zonder het lidwoord van bepaaldheid voorkomen, dan alleen bij aansprekingen, b. v.: *Liefste Vriend! Beste Vader!* — Afkeuring verdient dus de weglating van het lidwoord in de volgende versregels:

Geloofd zij God met diepst ontzag!

Gij, Jezus! onze roem zijt Gij!

Gij, 's Vaders eer op aarde,

Gij, grootst, daar Gij U diepst verzaakt,

Hebt hier door lijden U volmaakt,

En gaaft der menschheid waarde.

Heerlijk, God! zijn al uw werken,

Maar heerlijkst is uw avondstond.

Alleen *best* komt zonder lidwoord voor: *Dat is beste zijde*, en in de spreektaal: *Hij is niet best*, d. i. *Hij is niet heel braaf*.

Ook als bijwoord kan *best* zonder lidwoord voorkomen: *Gij hebt uw werk best* (d. i. zeer goed) *gemaakt*, wèl te onderschei-

den van het vergelijkende: *Gij hebt uw werk het best gemaakt; Ik reken er hem best toe in staat, wederom wèl te onderscheiden van het betrekkelijke: Ik reken er hem het best toe in staat; Dat is opperbest, mijn jongen!*

Ook *hoogst* en *uiterst* komen, in de bet. van *ten hoogste*, *ten uiterste*, zonder lidwoord voor: *Zij was eene hoogst achtenswaardige vrouw, altijd uiterst beleefd.* Ook *liefst* mist niet zelden het lidwoord: *Hij wil er liefst niet van hooren spreken.* Hetzelfde kan ook van *meest* gezegd worden:

Laat mij, o Heer! altijd,
Maar meest in zwaren strijd,
Op U in 't lijden staren!

Andere bijw. mogen in den overtreffenden trap niet zonder 't lidw. van bep. gebruikt worden: daarom is *diepst* in den bovenstaanden versregel:

Gij, grootst, daar gij U diepst verzaakt,

niet te verdedigen.

Alleen de overtreffende trap *best* wordt als bijw. naamw. door *een* voorafgegaan: *'t Is een beste kerel.* Wordt de overtreffende trap door *aller* versterkt, dan duldt het bijw. naamw. het lidwoord van eenheid vóór zich en kan het bijwoord het lidwoord van bepaaldheid missen: *Dat is een allertreurigst lot; Er werd allermoorddadigst gevochten.*

44. De *voornaamwoorden* dienen om zelfstandigheden aan te wijzen of aan te duiden. Men onderscheidt ze in *persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende, onbepaalde, vragende* en *betrekkelijke* voornaamwoorden.

De voorn. zijn *bijvoeglijk* of *zelfstandig*. De *bijvoeglijke* staan als *bepalingen* vóór de zelfst. naamw., om de zelfstandigheden nader aan te wijzen: *deze man, dat kind, mijne moeder, uwe dochter* enz. De *zelfstandige* treden in den zin als plaatsvervangers van de zelfstandige naamw. op: *ik, wij, men, iemand, niets* enz. Zij dulden geene bepalingen vóór zich. Sommige voorn. kunnen zoowel zelfstandig als bijvoeglijk gebruikt worden: *mijn kind; dat kind is het mijne; wie zegt dat? enz*

45. Men onderscheidt de pers. voorn. in pers. voorn. van den 1en, den 2en en den 3en persoon.

De pers. voorn. van den 1en persoon wijzen den *spreker* aan; die van den 2en persoon wijzen den *aangesprokene* aan; die van den 3en persoon wijzen een derden persoon aan, of wel eene zaak, *waarover gesproken wordt*.

De persoonlijke voorn. behooren alle tot de zelfst.

Verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.

Eerste persoon.

Tweede persoon.

ENKELVOUD.

Mann. en vrouw.

Mann. en vrouw.

1. Ik, 'k.
2. Mijner, mijns, mijn.
3. Mij, me.
4. Mij, me.

1. Du (doe).
2. Dijner, dijns, dijn.
3. Dij (di).
4. Dij (di).

Derde persoon.

Mann.

Vrouw.

Onz.

1. Hij.	1. Zij, ze.	1. Het, 't.
2. Zijner, zijns, zijn.	2. Harer, haars, haar.	2. Zijner, zijns, zijn.
3. Hem.	3. Haar, heur.	3. Het, 't.
4. Hem.	4. Haar, heur, ze.	4. Het, 't.

MEERVOUD.

Eerste persoon.

Tweede persoon.

1. Wij, we.
2. Onzer, ons.
3. Ons.
4. Ons.

1. Gij, ge.
2. Uwer, uws.
3. U.
4. U.

Derde persoon.

1. Zij, ze.	1. Zij, ze.	1. Zij, ze.
2. Hunner, huns.	2. Harer, haars.	2.
3. Hun, ze.	3. Haar,	3.
4. Hen, ze.	4. Haar, ze.	4. Ze.

In plaats van de ontbrekende naamvallen van *het* gebruikt men in het meerv. die van *hij*, of de samengekoppelde bijwoorden *daarvan* en *daaraan*, waarvoor men ook *er van* en *er aan* schrijft; b. v.: *Denkt gij aan de kinderen?* — *Ja, ik denk aan*

hen, of daaraan, er aan. Ook in het enkelvoud gebruikt men de evengenoemde samengekoppelde bijwoorden: *Spreekt gij van het kind?* — *Ja, ik spreek daarvan, er van, of ook: van hetzelfde.*

Het voornaamwoord van den 2den persoon enkelvoud is verouderd. In sommige provinciën leeft het nog in de spreektaal voort. Men hoort het nog in het versje:

Heden mij,
Morgen dij.

Vooral bij Zuidnederlandsche dichters komt *du* nog vaak voor:

„Liefste duifken!” zei de jongling,
„Waarom zits du hier zoo treurig,
En zoo verre van dijn gaaiken,
En zoo verre van dijn nestken?
Heeft wellicht een wreede jager
Nest en gaaiken di ontroofd?

Mag ik op mijn hert di dragen,
Tot het leven mij ontvliedt —
Bloemken! ik vergat di niet.

J. VAN BEERS.

In plaats van het enkelv. *du* (doe) is het meervoudige *gij* (*gi*), *ge* gekomen, of, zooals men in de omgangstaal zegt: *jij* (*ji*), *je*, en *jou* (of *joe*) voor *u*. *Jij* en *jou* hoort men niet gaarne. Wil men beleefd spreken, dan zegt men *u*, of ook wel *uw*, *uwé*, *uwes*, *uwé's*, dat ontstaan is uit *Uw Edele*, *Uwe Edelheid*; b. v.: *U heeft u vergist* (soms ook: *U heeft zich vergist*); *Uwé heeft dat gezegd*; *U is ziek*. Hoewel *U* hier de derde persoon is, hoort men toch vaak, daar hij slechts beleefdheidshalve den 2den persoon vervangt: *U hebt u vergist*; *U zijt ziek*, enz. Wil men het meervoud sterk doen uitkomen, dan versterkt men *gij*, enz. met *lieden* of *lui*, als: *gijlieden*; *jijlui*, *jelui*; *juitie*, *jullie*; *ulieder*, *ulieden*; *wijlui*, *onslieder*, *onslieden*; *zijlieden*, *huntlieder*, *hentlieden*.

De onderscheiding van *hun* en *hen*, hoe algemeen ook aangenomen, is slechts op willekeur gegrond.

Waar de schrijver het dus om der welluidendheid wille oordeelbaar acht, staat het hem vrij, beide vormen in den 3en en den 4en naamv. aan te wenden.

Toen — toen wierp schoone MARGAREET,
 Die 't zorglijk schouwspel had gezien,
 Zich neder aan haars heeren kniën:
 „Vergifnis!” riep ze, met een kreet:
 „Ik ben van 't Vlaamsche bloed als zij:
 Vergeef hun trotschheid hen (3n.) om mij.”

TOLLENS. *De Voetval der Gentenaars.*

Toen hij met ernst en kracht van stem
 Hun taak hen (3n.) op het hart deed wegen,
 En hoe het pand, van God gekregen,
 Verantwoord worden moest aan Hem:
 Toen steeg door welf en tempeldaken
 Uit 's harten grond een plechtige eed.

TOLLENS. *Bij een Kind in de Wieg.*

Uit hun puinen delft gij Staten,
 Volken daagt gij uit hun graf,
 Slaat den blik zoo ver zij zaten,
 Hoort hen (3n.) spraak en klanken af.

P. A. DE GÉNESTET. *Vergeeten.*

Hier gebruikt de dichter *hen* in plaats van *hun*, opdat men 't persoonlijk voorn. niet aanzie voor een bezittelijk. Zoo ook TOLLENS in de volgende dichtregelen van *De Verovering van Damiate*:

Geen laffe zucht naar rust verlokt zijn matte scharen:
 Hun lauwren zijn hen (3n.) niets: de schoonste faalt hun haren!
 In Damiate zelf of op haar stuivend puin
 Wast de onverwelkbre krans, die staan moet op hun kruin.

In de uitdrukking *Met hun tien* is *hun* 4de n.

In 'sommige streken hoort men voor *haar* alleen *heur*. Bij Zuidnederlandsche schrijvers komt deze vorm dikwijls voor. Bij Noordnederlanders vindt men *heur* (zoowel als 't bezitt. *heure* voor *hare*, enz.) alleen dan, wanneer de welluidendheid dit schijnt te vorderen: *Hij bond heur den haarband om*; PAULINE, *de meest geliefde van NAPOLEONS zusters, leefde meestal te Rome, waar heur paleis, als de zetel van smaak en kunstzin, de verzamelplaats der uitgelezenste kringen werd.* (A. W. ENGELEN).

Nu drukt hij eens heur zachte hand,
 Daar hij een kusje steelt,
 En met de lokjes om haar hals,
 Heur bruine lokjes speelt.

J. BELLAMY. *Roosje.*

't Licht, in één polsslag, vliegt tweehonderdduizend mijlen:
 Toch wandelt zevenmaal de Aarde om heur zonne rond,
 Eer de allernaaste star heur licht op aarde zond!
 God noemt die ruimte — een span! hoe zal de Mensch haar heeten?

J. J. L. TEN KATE. *De Schepping.*

De Taal ontsloot hem al heur kofferen
 En voerde hem, waar hij verscheen,
 Om hem heur rijke schatten te offeren,
 Door heur geheimste kaamren heen.

DEZELFDE.

Gouden zomervogels sloegen
 Blij de vlerkjes, windjes droegen
 Door de lucht uw balsem rond;
 't Hart der meisjes sloeg U tegen;
 Paarlen, door heur haar geregen,
 Praalden op uw' rooden grond.

C. LOOTS. *De Roos.*

In de volgende zinnen staat de 4e n. der persoonl. voorn. in plaats van den eersten:

1°. *Wij gingen met ons vieren*, d. i. Wij gingen, wij vieren met elkander; *Zij deelden het onder hun [hen] drieën*, d. i. Zij deelden het, zij drieën onder elkander, enz. 1). 2°. *'t Is hem*, voor: 't Is hij; Hij is het; *'t Was haar*, 't Was haar zelve, voor: 't Was ze; *Zij was het zelve*; enz. 3°. *Den Heer geloofd en Hem gedankt*, voor: De Heer [worde] geloofd en Hij [worde] gedankt; enz.

In kanselarijstijl staat *wij* voor *ik*: *Wij WILLEM III, bij*

1) In de gemeenzame spreektaal zegt men ook, oneigenlijk en onjuist: *Zij waren met zijn drieën* voor: *Zij waren met hun drieën*. Dit komt wel daar vandaan, dat men *hun*, verkeerdelijk, voor een bezitt. voornaamw. hield, waardoor men onwillekeurig het eene bezitt. voorn. door een ander verving. Zoo ook hoort men: *Wij waren met zijn vieren, Gij waart met zijn achten*.

[door] *de gratie* [genade] *Gods Koning der Nederlanden*, enz. enz. 1).

In: *Ik heb het alles gezien is het persoonlijk voorn.*, gelijk in: *Ik heb dit alles, dat alles gezien*, dit en dat aanwijzende voorn. zijn.

46. *Zich* is een *terugwerkend* persoonlijk voornaamw., dat in alle drie de geslachten, in het enkel- en meervoud, in den 3en en den 4en naamval gebruikt wordt: *Hij wast zich; Zij geeft zich moeite; Zij kwetsen zich.*

41. *Elkander, elkaar, malkander* en *malkaar* zijn *wederkeerige* pers. voornaamw. De 2e naamval is *elkanders, malkanders*; de 3e en 4e naamval *elkander* of *elkanderen, malkander* of *malkanderen*.

Afkeuring verdient het gebruik van het terugwerkende *zich* voor het wederkeerige *elkander*, wat men bij dichters wel eens aantreft.

Zij bukken zich de lenden moe
En rapen hand aan hand,
En werpen zich de turven toe
En staaplen ze op den kant.

TOLLENS. *Het Turfschip van Breda.*

Zoo ook vindt men, bij dichters: *Weldra zien wij ons weder* (een gallicisme) voor: *Weldra zien wij elkander weder.*

Elkander beteekent *elk den ander*, dat is: *de eene persoon den anderen* of *de een den ander*. Dit laatste vindt men dan ook soms in plaats van *elkander*.

Komt, wandelaars op 't zelfde spoor!
Wij reizen met elkanderen,
Wij helpen d'een den andren.

Malkander is eene samentrekking van *manlijk* en *ander*. *Manlijk* heeft dezelfde beteekenis als *elk*.

1) Alleen de koningin van Spanje hield zich in staatsstukken aan het eenvoudige *ik*.

48. De aanwijzende voornaamwoorden *dezelve* en *die* worden soms aangewend ter vermijding van dubbelzinnigheid, als: *David hieuw den reus Goliath het hoofd af met deszelfs* (of ook: *diens*) *zwaard*; *De koning reed met zijn broeder en diens* (of *deszelfs*) *gemalin*.

Ook gebruikt men ter versterking het bijvoeglijk persoonlijk voornaamwoord *zelve*, dat zooveel beteekent als *in eigen persoon*: *ik zelve* of *ik zelf*, *wij zelven*, *werk uw(s) zelfs zaligheid met vreeze en beven*; *hij deed het om zijn(s) zelfs wille*; enz.

De verbuiging van *zelve* is als volgt:

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. De vader zelve, zelf.
2. Des vaders zelven.
3. Den vader zelven.
4. Den vader zelven, zelf.

Vrouwelijk.

1. De moeder zelve.
2. Der moeder zelve.
3. Der of de moeder zelve.
4. De moeder zelve.

Onzijdig.

1. Het kind zelve, zelf.
2. Des kinds zelven.
3. Den kinde zelven, het kind zelf.
4. Het kind zelve, zelf.

MEERVOUD.

1. De vaders, moeders, kinderen zelven.
2. Der vaders, moeders, kinderen zelven.
3. Den vaders, moeders, kinderen zelven.
4. De vaders, moeders, kinderen zelven.

Zelf staat voor *zelve*, eene verkorting van *zelve*.

49. In de volgende uitdrukkingen komt de 2de naamval der pers. voornaamw. voor: *Gedenk mijner*; *Ontferm u zijner*; *Erbarm u hunner*; *Wij zullen zijns daarbij gedenken*; *Ik zou mij zijns nog schamen?* *Wij schamen ons uwer*; *Hij is mijns*

niet waardig; Eén onzer; Drie hunner; Dit boek is mijn; Hij is mijns gelijke, zijns gelijke; Doe het om uw zelfs wille;

*Want Uw is 't koninkrijk, o Heer!
Uw is de kracht, uw is al de eer.*

*Zijns is 't heden;
Zijns, 't verleden:
Hij, Hij blijft in eeuwigheden.*

*Zijn is de zee: ze is door zijn kracht
Met al het droge voortgebracht.*

*Gij hebt, o Vader!
U mijns erbarmd.*

*Hier laat ik lief en leed, en al wat mijner was,
Tot eindelijk zich mijn stof zal mengen met uw asch.*

*Ons Nederland hebt Gij behoed
Voor 's vijands driesten overmoed
En 's drijvers geeselslagen.
Niet onzer, Heere! was de macht,
Die toen zijn val bewerkte:
Gij spraakt — verbroken was zijn kracht
En onzer was de sterkte.*

50. De *bezittelijke* voorn. duiden aan of iets aan den eersten, den tweeden, of den derden persoon toebehoort. Die van den eersten persoon zijn: *mijn* (enk.), *ons* (meerv.); die van den tweeden persoon: *dijn* (enk.), *uw* (meerv.); die van den derden persoon: *zijn*, *haar* of *heur* (enk.), en *hun*, *haar* (meerv.).

De *bezittelijke* voorn. zijn ontstaan uit den 2den naamval der persoonlijke voorn. Zij zijn alle bijvoeglijk.

In plaats van *hare*, *de hare* zegt men in sommige streken steeds *heure*, *de heure*. — *Dijn* is verouderd, en komt alleen nog voor in de uitdrukking: *het mijn en het dijn*. Bij Zuidnederlandsche dichters echter treft men het niet zelden aan (zie bladz. 78). In 't meerv. gebruikt men *huntlieder*, *haarlieder* *ulieder*.

Men ziet zoowel schrijven: *De moeders beminnen hunne kinderen*, als: *De moeders beminnen hare kinderen*; het laatste verdient verreweg de voorkeur. De Zuidnederlandsche taalleeraars echter verwerpen het vrouw. meerv. *hare*, dat in de spreektaal zelden of nooit gehoord wordt, geheel.

Verbuiging van het bezittelijk voornaamwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Mijn broeder.	1. Mijne zuster.	1. Mijn nichtje.
2. Mijns broeders.	2. Mijner zuster.	2. Mijns nichtjes.
3. Mijnen broeder, mijn broeder.	3. Mijner zuster, mijne zuster.	3. Mijn nichtje.
4. Mijnen broeder, mijn broeder.	4. Mijne zuster.	4. Mijn nichtje.

MEERVOUD.

1. Mijne broeders, zusters, nichtjes.
2. Mijner broeders, zusters, nichtjes.
3. Mijnen broeders, zusters, nichtjes.
4. Mijne broeders, zusters, nichtjes.

Meer en meer wint het gebruik veld om *mijnen*, *hunnen* enz. te verkorten tot *mijn*, *hun*; als: *Ik zie mijn vader*, *hun broeder*, *haar neef*; *Hij geeft zijn ouders en onderwijzers veel genoegen*, enz. De verkorting van het enkelvoudige *mijne*, *zijne*, *uwe*, *hare* enz. tot *mijn*, *zijn*, *uw*, *haar* verdient geene aanbeveling.

Men schrijft *mijns vaders vriend*, *uws broeders kind*, of: *mijn vaders vriend*, *uw broeders kind*, enz.; doch alleen *mijn moeders vriend*, *uw zusters kind*.

In 't dagelijksch leven en in lossen stijl zegt men: *mijn moeder haar vriend*, *mijn moeder der* 1) *vriend*, *uw zuster haar kind*, *mijn vader zijn vriend*; *de eene zijn dood*, *de andere zijn brood*; *een mensch zijn lust*, *een mensch zijn leven*; enz.

Ten mijnent, *ten uwent*, *ten zijnent* enz. beteekenen: *te mijnen huize*, *te uwen huize*, *te zijnen huize*, enz.; en, bij uit-

1) Dit *der* is de 2de naamv. vrouw. enk. van *die*. Uit *wie er* of *wie der* is de 2de naamv. vrouw. enk. *wier* ontstaan.

breiding van beteekenis, *in mijne woonplaats, in uwe landstreek* enz.

In de samenstellingen *mijnenthalve, uwentwege, zijnentwille* enz. is de *t* ingelascht om der welluidendheid wille.

Wat van de herhaling van het lidwoord van bepaaldheid is gezegd, geldt ook voor de bezittelijke voorn.: *Hij ontmoette onverwachts zijn vader, moeder, broeder en zuster; Hij ging tot zijn oom en zijn voogd; Zij ging tot haar oom en voogd; Ik stelde mijn geluk, mijn goed, mijn leven, ja alles in de waagschaal.*

Men zegt zoowel: *Ik heb pijn in het hoofd*, als: *Ik heb pijn in mijn hoofd*: zoowel: *Hebt gij pijn in den rechterarm*, als: *in uw rechterarm*; zoowel: *Hij heeft eene wonde aan het hoofd*, als: *aan zijn hoofd*, enz. Spreekt men van meer dan één persoon, dan schrijve men: *Wij hebben pijn in het hoofd*, of: *pijn in onze hoofden*; *Hebt gijlieden pijn in den rechterarm*, of: *in uwe rechterarmen*; *Zij hebben eene wonde aan het hoofd*, of: *aan hunne hoofden*. Zoo ook: *Zij haalden zich het hart op en*: *Zij haalden hunne hartjes op*, enz.

Staat *elk* of *ieder* na een meervoudig zelfstandig naamw. of voorn., dan kan het bezittelijk voorn. zoowel slaan op het enkelvoudige *elk* of *ieder*, als op het meerv. zelfst. naamw.: *De jaargetijden hebben elk hunne genoegens; Zij kwamen elk met zijn prijs; Zij werden elk op zijn beurt beantwoord.*

De millioenen bollen,
 Die elk op hunne baan,
 Door God geteekend, rollen
 Van 's werelds eerst ontstaan —
 Die werelden omringen
 Des Alregeerders troon.

't Is vol op d'oever. Vrouwen dragen
 En kindren zeulen, elk zijn vracht.

TOLLENS. *De Visschersweeuw.*

Daar laat Gods liefdestem zich hooren.
 Zij eischt ons op, met Land en Kerk,
 Tot diep ootmoedig biddagswerk.
 Komt, openen wij hart en ooren;

Belijden we elk ons snoed bestaan,
 Bij 't roemen van Gods liefdedaân.

Evang. Gez. 169, vs. 1.

Ook het volgende vers verdient onze aandacht:

Zoo ik de ontelbre starrenheren,
 Elk deeltje van het licht der zon,
 Elk zandje aan de oevers van de meren,
 Van hunnen oorsprong, tellen kon:
 Zoo zou ik mogelijk wijzer wezen,
 Dan immer mensch of engel wordt;
 Maar 'k schoot bij U, alwetend Wezen!
 Nog onbegrijpelijk veel te kort.

Ev. Gez. 9, vs. 2.

De beteekenis van den derden en vierden versregel is — dit schijnt ook uit den eersten regel te blijken —: *Zoo ik de zandjes aan de oevers der meren, elk van hunnen oorsprong tellen kon.* Het *hunnen* van den vierden regel slaat op een in de gedachten in te vullen meervoudig zelfst. naamw. *zandjes*.

Wanneer het geslacht van het zelfst. naamw. niet overeenkomt met het natuurlijk geslacht van den persoon dien het aanwijst, richt zich het bezittelijk voorn. zoowel als het persoonlijk voorn. naar het laatste: *Dat heerschap heeft zijne geldbeurs verloren; Dat wijf laat hare kinderen gebrek lijden.*

51. Verbuiging van het bez. voorn., zelfst. gebruikt.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De zijne.	1. De zijne.	1. Het zijne.
2. Des zijnen.	2. Der zijne.	2. Des zijnen.
3. Den zijnen.	3. Der zijne, de zijne.	3. Het zijne.
4. Den zijnen.	4. De zijne.	4. Het zijne.

MEERVOUD van alle drie de geslachten.

1. De zijne.
2. Der zijne.
3. Den zijnen.
4. De zijne.

De mijnen, de zijnen, de uwen enz. beteekent *mijne huisgenooten, zijne betrekkingen, uwe lieden* enz.

52. De *aanwijzende* voornaamwoorden geven door *aanwijzing* te kennen, wie of wat bedoeld wordt. Zij zijn: *die, dat; deze, dit; gene*: — *dezelve, hetzelfde, dezelfde* 1); *zulk, zoodanig, dusdanig, dergelijk; zulks*; b. v.: *Die man werkt; Dat jongetje speelt; 't Is altijd hetzelfde deuntje; Hij reisde met den vorst en deszelfs gemalin; Zulke heeren, zulke knechts; Dergelijke handelingen verdienen onze afkeuring; Zulks heb ik nooit van hem gehoord.*

Deze wijst de voorwerpen aan, welke zich het dichtst bij den spreker bevinden; *die*, de zoodanige, welke verder af zijn, b. v.: *Deze boom is dikker dan die; Dit kind leert beter dan dat. Gene* onderstelt, dat tusschen den spreker en het voorwerp, waarvan hij spreekt, zich een ander voorwerp bevindt, dat hem er van scheidt en waarachter het besproken voorwerp dus gevonden wordt: *Het huisje ligt aan gene zijde van den weg; Ik zal hem eerst wederzien aan gene zijde van den oceaen. Deze en gene, zelfstandig gebruikt, worden in 't meervoud dezen en genen.*

De overeenstemming van eene *aanwijzing in de gedachte* met eene *aanwijzing in de ruimte* (zooals hierboven plaats heeft), komt vooral uit bij het onderscheiden gebruik van *deze, die en gene*. *Deze* wijst op eene voorstelling, die pas voorbijgegaan is en die zich dus nog in de nabijheid bevindt: *Salomo werd opgevolgd door Rehabeam; 'deze (Rehabeam) verloor een deel van zijn rijk. Die* ziet op eene vroegere voorstelling, die reeds verder af is: *Gij zult u geen gesneden beeld noch eenige gelijkenis maken van hetgeen boven in den hemel is, noch van hetgeen onder op de aarde is, noch van hetgeen in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die (gesneden beeld en gelijkenis) niet buigen, noch hen dienen. Gene* wordt alleen gebezigd van eene vroegere voorstelling, waarop later eene

1) Men schrijft *dezelfde, hetzelfde, tenzelfden tijde, terzelfder tijd* enz., doch *deze zelfde, dat zelfde, die zelfde, een zelfde* enz.

andere gelijksoortige volgde, langs of over welke men dus heen moet zien: *Maurits en Frederik Hendrik hebben zich grooten roem verworven: gene (de eerstgenoemde) als veldheer, deze (de laatstgenoemde) als stedendwinger.*

Zulk kan alleen in 't meerv. zelfstandig gebruikt worden, in welk geval het gewoonlijk met het lidwoord van bepaaldheid verbonden wordt: *dezulken*.

Verbuiging der aanw. voorn. *die, deze en gene.*

		ENKELVOUD.	MEERVOUD.	
Man.		Vrouw.	Onzijdig.	
1. Die.		1. Die.	1. Dat.	1. Die.
2. Diens		2. Dier	2. Diens	2. Dier
	(dies, des).	(der).	(dies, des).	(der, er).
3. Dien.		3. Dier, die.	3. Dien, dat.	3. Dien.
4. Dien.		4. Die.	4. Dat.	4. Die.
1. Deze.		1. Deze.	1. Dit.	1. Deze.
2. Dezes.		2. Dezer.	2. Dezes.	2. Dezer.
3. Dezen.		3. Dezer, deze.	3. Dezen, dit.	3. Dezen.
4. Dezen.		4. Deze.	4. Dit.	4. Deze.
1. Gene.		1. Gene.		1. Gene.
2. Genes.		2. Gener.		2. Gener.
3. Genen.		3. Gener, gene.		3. Genen.
4. Genen.		4. Gene.		4. Gene.

In sommige streken zegt men nog: *de deze, de die*, als het voorn. zelfstandig gebruikt wordt; b. v.: *Ik spreek van dien man en gij van (den) dezen*. In de schrijftaal wordt nu het lidw. verworpen 1).

Dees te schrijven voor *deez'* van *deze*, is alleen in poëzij geoorloofd.

De 2de naamval mann. enk. en onz. van *die* is nog over in *desniettemin; desgelijks 2); deswege; destijds; deskundige; des-*

1) Nog leest men in sommige nieuwe drukken der H. S. II Cor. 2 vs. 15 en 16 aldus: *Want wij zijn Gode een goede reuk van Christus in dengenen, die zalig worden, en in dengenen, die verloren gaan. De n dezen wel een reuk des doods ten dood, maar de n genen een reuk des levens ten leven.*

2) Het aanw. voornaamw. *desgelijk*, waarvan het bijw. *desgelijks* gevormd is, is verouderd.

bevoegde; desnoods; om dies wil; wat dies meer zij; enz. Enkele malen komt hij op zichzelf voor. (Zie n°. 28.) Dies heeft het karakter van een besluitend voegwoord aangenomen: De Heer heeft groote dingen aan ons gedaan: dies zijn wij verblijd.

Gij hoort hen, die Uw heil verwachten,
o Hoorder der gebeên!
Dies zullen allerlei geslachten
Ootmoedig tot U treên.

De 2de naamv. vrouw. enk. komt voor in *derwijze, derhalve, dermate* en in uitdrukkingen als: *die vrouw der kind, enz.*

De 2de naamv. meerv. komt voor in: *Er waren der (of er) honderd; Ik heb er geen.*

De 3de naamv. onz. enk. komt voor in: *indien; mitsdien; dienaangaande, dienovereenkomstig, dienvolgens (niet: diensvolgens) 1); met dien verstande; verre van dien; te dien einde; een huis met den aankleve van dien, enz.*

De 3de naamv. onz. enk. van *dit* komt voor in: *Ik laat u bij dezen weten; Dat doet in dezen niets af; Het zal na dezen gaan, als vóór dezen; enz.*

De 3de naamv. vrouw. enk. komt voor in: *in dier voege.*

53. De samengekoppelde bijwoorden *hiervan, hieraan, hiermede, hieruit, daarvan, daaraan, daarmede, daaruit* enz. komen niet zelden in de plaats der aanwijzende voor-naamwoorden. B. v.: *Dacht gij aan die zaak? — Ja, ik dacht aan haar; liever: Ik dacht daaraan of ik dacht er aan.*

In plaats van *hiervan, hieraan* enz. gebruikt men vaak *er van, er aan, er mede, er in* enz.

54. De *bepaling-aankondigende* voornaamwoorden *kon-digen* eene bepaling aan, die in een bijvoeglijken zin bestaat. Zij zijn *degene, hetgene; diegene, datgene: Degenen,*

---

1) *Volgen* regeerde vroeger den 3en naamv. *Dienvolgens* luidde oud-tijds *dienvolgende*, waaruit *dienvolgend, dienvolgende, dienvolgens* ontstaan is.

die dit beweren, vergissen zich; Datgene, wat gij daar zegt, is moeilijk te bewijzen.

De *aanwijzende* voornaamw. die, dezelfde, dusdanig, zoodanig en zulk worden *bepaling-aankondigende* voorn., wanneer zij niet *aanwijzen*, maar, evenals *degene* en *diegene*, eene bepaling aankondigen, b. v.: *Die man, dien gij daar noemt, is gisteren overleden; Dezelfde, dien gij bedoelt, heeft het mij gezegd; Zulke menschen, die vuur dragen in de eene hand en water in de andere, kan ik niet achten; Deze wijst de voorwerpen aan, welke zich het dichtst bij den spreker bevinden; die, de zoodanige, welke verderaf zijn gelegen; Hij kocht den tuin van mijn oom en dien van mijn vader; Ik bedoel niet het huis in het midden der straat, maar dat op den hoek; Die van zijne partij handelen allen zoo.*

Uit de drie laatste voorbeelden ziet men, dat de bepaling hij die (*dat*) ook bestaan kan in een voorzetsel met zijne beheersching.

De *samengestelde* *aanwijzende* voorn. kunnen niet anders gebruikt worden dan met eene volgende bepaling, of met eene bepaling, welke in de gedachten moet aangevuld worden.

55. De *onbepaalde* [persoonlijke] voornaamw. dienen om zelfstandigheden aan te duiden, dat is, op eene onbepaalde of algemeene wijze te doen kennen. Ze zijn: *iemand, niemand, men, iets, niets, niemandal, alwie, wat, een en geen*. B. v.: *Er is iemand; niemand vreemds; iets nuttigs; wat vroolijks; een mijner vrienden; ik heb er een; een der gasten; geen der heeren; denkt gij aan iets? of: denkt gij ergens aan? hij bekommert zich over niets, of: hij bekommert zich nergens over.*

Een en geen staan, als ze op personen betrekking hebben, in beteekenis gelijk met *iemand* en *niemand*: *Wij hebben eenen gezien die in uwen naam duivelen uitwierp.*

Gij zijt mijn hoop en anders geen.

Evang. Gezangen.

Gij alleen kunt troost beloven,

Gij dien schenken, anders geen.

TOLLENS.

Geen wist iets over haar, maar zij was lief aan allen.

Niet, de oorspronkelijke vorm van *niets*, komt nog in een paar bijzondere zegswijzen en eene enkele maal op zich zelve voor: *Dat is al heel goedkoop; 't is bijna om niet; 't Is als het ware voor niet; Op dat uithangbord leest men: Vandaag voor geld, morgen voor niet; Als niet komt tot iet, kent het zichzelf niet, of: Is het allemans verdriet: hier bleef niet bewaard om des rijms wille; te niet doen, te niet gaan enz. Niemendal is ontstaan uit niet met al. Met al (ook wel met allen) had vroeger de beteekenis van gansch en al, geheel en al. Niet (d. i. niets) met al beteekende dus gansch niets, geheel niets. Zoo had men ook al met allen, dat alles te zamen beteekende.*

*En t' allen kant verneemt men niet dan vroolijk zingen;
En t' allen kant ontwaart men niet dan lustig springen.*

J. VAN BEERS. *Martha.*

Het onbepaald telwoord *iegelijk* wordt altijd door het onbep. voorn. een voorafgegaan.

De onbepaalde voorn. vertegenwoordigen alle den 3en persoon, en zijn. alle zelfstandig.

Alleen *zeker* zou men soms als een *bijvoeglijk* onbep. voorn. kunnen beschouwen, b. v.: *Zeker vader had twee zonen*, waarvoor men ook leest: *Een zeker vader had twee zonen* en *Een vader had twee zonen*.

Men kan alleen als onderwerp (1e naamval) voorkomen. Bij het gewone *Men wordt verzocht* schijnt de 3e naamv. door het gebruik gewettigd: *Men wordt verzocht hier niet te rooken; Men wordt verzocht, bij het nemen van plaatsbriefjes, het geld af te passen* 1); *Men wordt verzocht, vóór het gebruik der Woordenlijst, de voornaamste verbeteringen aan te teekenen.*

56. De *vragende* voornaamw. vragen naar personen of zaken, of naar bijzonderheden van personen of zaken. Zij zijn: *wie, welke, wat, hoedanig*, en de woordverbinding *wat voor een*. B. v.: *Wie is daar? — Wat is er gebeurd? — Wat voor een man is dat? — Wat voor man is hij? — Wat*

1) *Woordenb. der Nederl. Taal*, 1e serie, kolom 1230,

is dat voor eene vrouw? — Welke vorst zal dat doen? — Welk een vorst is hij!

Verbuiging van *wie, welke* en *wat*.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Mv. voor de 3 gesl.
1. Wie.	1. Wie.	1. Wat.	1. Wie.
2. Wiens.	2. Wier.	2. Wes.	2. Wier.
3. Wien.	3. Wie.	3.	3. Wien.
4. Wien.	4. Wie.	4. Wat.	4. Wie.
1. Welke, welk.	1. Welke.	1. Welk.	1. Welke.
2.	2.	2.	2.
3. Welken.	3. Welke.	3. Welken, welk.	3. Welken.
4. Welken.	4. Welke.	4. Welk.	4. Welke.

Wat heeft geen derden naamval. De 2e naamval *wes* komt alleen voor in *weshalve* en *weswege*. De 2e en 3e naamval van *wat* worden vervangen door *van wat* en *aan wat*, of *waarvan* en *waaraan*, B. v.: *Van wat* of *Waarvan spreekt gij?* *Aan wat* of *Waarvan denkt gij?*

In: *Vrouwe!* *Wat weent gij!* — *Wat twist gij met dezen?*

o Mijn ziel, wat buigt ge u neder?

Waar toe zijt ge in mij ontrust?

heeft *wat* de waarde van eene bijwoordelijke bepaling: *waar toe, ter oorzaak waarvan*.

In: *Wat baat het u, verlaten weezen?* is, zoowel als in: *Het baatte wat, wat* een onbep. voorn., dat in den zoogenaamden bijwoordelijken 4den naamv. van hoeveelheid staat, dien men ook aantreft in: *Het baatte u* (4n.) *niets* (4n.); *Het baatte hen* (4n.) *een beetje* (4n.); *Het hielp hem* (4n.) *iets* (4n.); *Het schaadde u* (4n.) *een weinig* (4n.); enz.

In *wat* voor een blijft een onverbogen.

57. De *betrekkelijke* voornaamw. dienen om een bepalenden zin met een hoofdzin te verbinden. Als zoodanig worden gebruikt: *die, dat; welke, welk* of *dewelke, hetwelk; wie, wat; hetgeen*. B. v.: *De man, dien* (of *wel-*

ken) gij gezien hebt, is hier; Hij, die gehoorzaam is, wordt geprezen; De pen, met welke hij schreef, is gevallen; Hij beweerde, hetgeen ik hem ten sterkste betwistte, dat de tiende penning Nederland had vrijgemaakt.

Op personen laat men zoowel *wie* als *welke* slaan; op zaken, liefst *welke*: *Dat was de persoon, op wien (of: op welken) hij het oog had; Dat was de zaak, op welke hij doelde; Hij beloofde eene jaarwedde aan die vrouw, welke (en niet die, om der welluidendheid wille) hare kinderen de beste opvoeding zou geven; enz.*

Verbuiging van *die, welke, dat en hetwelk*.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. Die, welke.
2. Wiens, welks.
3. Wien, welken.
4. Dien, welken.

Vrouwelijk.

1. Die, welke.
2. Wier, welker.
3. Die, welke.
4. Die, welke.

Onzijdig.

1. Dat, hetwelk.
2. Welks.
3. Dat, hetwelk.
4. Dat, hetwelk.

..a.

MEERVOUD.

1. Die, welke.
2. Wier, welker.
3. Wien, welken.
4. Die, welke.

Na voorzetsels gebruikt men niet *dien* of *die*, maar *wien* of *wie*; b. v.: *De man, met wien gij spreekt; De menschen, bij wie ik verkeer.*

58. De samengekoppelde bijwoorden *waaraf, waarvan, waarmede, waardoor, waarin, waaruit, waarop, waartoe* enz. komen niet zelden in de plaats der betrekkelijke voor-naamw.; b. v.: *Dit is het paard, waarmede (met hetwelk) ik gekomen ben; Dit is het woord, waarop (op hetwelk) wij vertrouwen, of: Dit is het woord, waar wij op vertrouwen, of: voor de welluidendheid, daar wij op vertrouwen.*

*Woord, waarop wij bouwen,
Daar wij op vertrouwen,
Evangeliewoord!
Zalig, die u hoort.*

Er is onderscheid in beteekenis tusschen: *Waarom lacht gij?* en *Waar lacht gij om?* Zoo ook tusschen: *Waarom zullen we wedden?* en *Waar zullen we om wedden?* — Ook de samengekoppelde bijwoorden *hierom* en *daarom* kunnen aanleiding geven tot eene verschillende opvatting, naar dat ze al of niet gekoppeld zijn: *Daarom komt hij; Daar komt hij om; Hierom komt hij; Hier komt hij om.*

Wie en *wat* sluiten niet zelden zoowel het aanwijzend als het betrekkelijk voorn. in zich, b. v.: *Het lijden is voor het leven, wat de regen is voor den akker; d. i.: Het lijden is voor het leven dat, dat de regen is voor den akker.* Zoo ook: *De achting is voor de vriendschap, wat de tak is voor de bloem, door welke zij gedragen wordt; Zij bleven niet, wie ze waren, d. i.: Ze bleven niet die, die ze waren.*

59. De *telwoorden* geven de hoeveelheid of de rangorde der zelfstandigheden te kennen. Zij worden verdeeld in *hoofd- of grondgetallen*, en *ranggetallen*. De eerste geven te kennen, *hoeveel* voorwerpen van dezelfde soort er worden genomen; de laatste, *het hoeveelste* voorwerp in zijne soort bedoeld wordt.

Hoofd- of grondgetallen zijn: *een, tien, honderd, duizend, millioen* enz.

Bepaalde ranggetallen zijn: *de eerste, de tweede of de andere, de elfde, de vijf en zestigste, de vierhonderd acht en twintigste, de duizendste, de drie duizend driehonderd drie en dertigste* enz.

Onbepaalde ranggetallen zijn: *de laatste, de zooveelste, de hoeveelste.*

De *hoofdgetallen* en *ranggetallen* noemt men *bepaalde telwoorden*. *Onbepaalde telwoorden* zijn: *al, alles, beide, gezamenlijk, geheel, gansch, ieder, iegelijk, elk, geen, eenig, ettelijke, sommige, menig, veel, weinig, genoeg, half,*

mat, luttel, enkele: verscheidene, onderscheidene, verschillende.

De onbepaalde telwoorden zijn eigenlijk bijvoeglijke naamwoorden of zelfstandig gebruikte bijv. naamw. Worden ze zelfstandig gebruikt, dan krijgen sommige den naam van gemeenschlachte zelfst. naamw., als: *ieder (ieders, eens ieders); iedereen (iedereens); een iegelijk (eens iegelijks, een iegelijk); menigeen (menigeens); elkeen (elkeens)*. Dit *een*, waarmede zij verbonden, of waardoor zij voorafgegaan worden, is het onbepaald voornaamw. *een*.

Nog rekent men onder de telwoorden: De *herhalingsgetallen* (ook *bijwoorden van herhaling* geheeten): *eenmaal, driemaal, achtmaal, acht malen, veelmaal, vele malen; eenmaal is geenmaal; zesmaal twee is twaalf; hij deed het een- en andermaal;— anderwerf, driewerf; eenerwerf, anderwerf, derdewerf;— ereis, 'reis, twee reizen, drie reizen; een keer is geen keer, twee keer, vier keeren enz.*

In *driemaal, driewerf, driekeer* en alle dergelijke woorden hebben *maal, werf* en *keer* nagenoeg de waarde van een achtervoegsel. In de niet samengestelde uitdrukkingen, *drie malen, drie keeren, drie reizen* daarentegen blijven *maal, keer* en *reis* zelfst. n., nemen daarom den meervoudsvorm aan en blijven van het grondgetal gescheiden. Nog dient aangestipt te worden, dat *driewerf* enz. minder in gebruik is dan de overige samenstellingen en min of meer ouderwetsch klinkt.

Dubbel zoo groot beteekent hetzelfde als *tweemaal* zoo groot. De *verdubbelgetallen*: *drievoudig, tienvoudig, tienvoud, veelvoudig, veelvuldig, menigvuldig* enz. De verdubbelgetallen op *voud* komen alleen voor als bijwoorden van hoeveelheid of hoegrootheid; die op *-voudig* tevens als bijvoegl. naamw.; die op *-vuldig* alleen als bijv. naamw.

Naast *tweevoudig* bestaat *dubbel*. *Driedubbel, vierdubbel* enz. worden in de spreektaal, minder juist, als bijvoegl. naamw. of bijv. van hoeveelheid gebruikt voor *drievoudig, viervoudig* enz. In de schrijftaal wachtte men er zich voor.

De *soortgetallen* (onverbuigbare bijv. n.): *eenerlei, tweërhande, drieërhande, drieërlei, vierderlei, vijfderhande, allerhande, menigerlei* enz.

Er is verschil in beteekenis tusschen *ééns* en *eens, ééne reis* en *een reis, ereis, reis*: *Ik ben er maar ééns (eenmaal) geweest;*

Er was eens (op zekeren tijd) een wijs vorst, die Salomo heette; Maar ééne reis heeft zij 't gedaan; Kom ereis hier!

Men schrijve niet: *Deze tuin is eens zoo groot als die 1)*, maar: *Deze tuin is tweemaal zoo groot als die*. Ook schrijve men liever: *Hij is meer dan viermaal zoo rijk als ik; Hij is ruim viermaal zoo rijk als ik*, dan: *Hij is viermaal rijker dan ik*, enz.

In allerlei soort van koopwaar, allerhande slag van volk, enz. zijn soort en slag overtollig. Men schrijve dus: *allerhande koopwaar of alle soorten van koopwaar; allerhande volk of alle slag van volk*.

Meer en meer wint het gebruik veld om in uitdrukkingen als de volgende het voorzetsel van weg te laten: *Er zijn meer van dat slag (van) gemeentebesturen; Dat is eene soort (van) hout, die zeldzaam is*; enz. Dit verdient geene aanbeveling. Men behoude in dergelijke uitdrukkingen het voorzetsel, of vindt men ze te stroef, zoo geve men er eene andere wending aan, b. v.: *Er zijn meer gemeentebesturen van dat slag; Dat is eene houtsoort, die zeldzaam is*; enz.

60. *Eén man, ééne vrouw, één kind* wordt verbogen als *een man, eene vrouw, een kind*.

Verbuiging van het lidwoord *een*, als zelfstandig beschouwd.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De eene.	1. De eene.	1. Het eene.
2. Des eenen.	2. Der eene.	2. Des eenen.
3. Den eenen.	3. Der eene, de eene.	3. Den eenen, het eene.
4. Den eenen.	4. De eene.	4. Het eene.

1) In *Deze tuin is eens zoo groot als die* is eigenlijk vóór *eens* het woordje *nog* uitgevallen. De zin beteekent dan: *Deze tuin is zoo groot als die met nog eenmaal die grootte er bij*. Ook in andere samengestelde zinnen wordt in den hoofdzin dit *nog* gemist. *Ik heb er (nog) eens zooveel als hij* (er heeft). — *Deze tuin is driemaal zoo groot als die* bet. eigenlijk: *Deze tuin is driemaal (de grootte van dien tuin) zoo groot als die* (tuin). Zoo alleen is het verklaarbaar, dat: *Deze weide is viermaal grooter dan die* in het dagelijksch leven beteekent: *Deze weide is vijfmaal zoo groot als die*. In de gedachte wordt de grootte van *die* weide aangenomen als de gemeene maat van beide weiden. Volledig zou dan de samengestelde zin luiden: *Deze weide is viermaal (de grootte van die weide) grooter dan die (weide)*.

Evenzoo verbuigt men *de andere*. In den 1sten en den 4den naamval schrijft men ook *de een en de ander, den een en den ander*. *Ander* wordt soms samengetrokken tot *aâr*, gelijk *anders* tot *aârs*. *Aâr* en *aârs* behouden, als ongewone vormen, het samentrekkingsteeken, dat *elkaar* en *malkaar* missen kunnen. *Eén* heeft soms de beteekenis van *dezelfde, hetzelfde*.

Komt! sterken wij den liefdeband!
 Eén strijd is 't, dien wij strijden,
 Eén lijden, dat we lijden,
 Op reis naar 't hemelsch vaderland.

In: *De eenen deden dit, de anderen dat*, is *eenen* een onbepaald telwoord, en beteekent zooveel als *sommigen*.

61. De hoofdgetallen kunnen ook in het meervoud gebruikt worden, b. v.: *Jezus met de twaalven; met ons vieren; met u achten; met hun tien*; *Noach was met zijn achten in de ark 1)*; *het is bij vijven; het was bij zessen; honderden menschen; duizenden engelen; hij wierp de twee tweeën; hij is van zessen klaar; de overzetting der Zeventigen; zij kocht bij den kaarsenmaker een pond achten 2)*; *hij vounde het in vieren; hij perkte het terrein in vieren af; ik geef het u in negenen te doen; alle goede dingen bestaan uit drieën; enz.*

Men zegt natuurlijk: *Het is bij ééne*.

Opmerking verdienen de Zuidnederlandsche vormen: *gedrieën, gevier* enz.: *Zij trokken gedrieën* (d. i. *met [hun] drieën*) *over den Rijn*.

62. Er is onderscheid tusschen: *zijn ééne paard* en *een zijner paarden*; *zijne twee paarden* en *twee zijner paarden*; enz.

Zij gaan twee en twee bet. zij gaan bij tweeën; *zij gaan twee aan twee* bet. zij gaan bij vieren. Deze onderscheiding wordt niet altijd in acht genomen; bijv.: *Een vierhoek. waarvan de*

1) Vroeger schreef men: *Noach zijn achtster* voor *Noach met zijn achten*.

2) In deze beteekenis heeft het telwoord zelfs een enkelvoud en komt het voor als verkleinwoord: *Geef mij eene zes* voor *den kandelaar* en *een zestientje* voor *de lantaren*.

zijden twee aan twee evenwijdig loopen, noemt men een parallelogram; In het bagno zijn de boeven twee aan twee aaneengeketend;

Den rug gekromd en 't hoofd gedoken,
Verstrooiden zij zich paar aan paar,
Terwijl zij fluistren tot elkaar:
„Nooit heeft een mensch alzoo gesproken.”

TOLLENS. *De overspelige Vrouw.*

En, het oudste en beste, wordt meer en meer door aan verdrongen: *En van alle vleesch, daar een geest des levens in was, kwamen der (er) twee en twee tot Noach in de arke.* Gen. VII: 15. *En Hij riep tot zich de twaalven en begon hen uit te zenden twee en twee.* Marc. VI: 7.

63. *De andere* beteekent *de tweede* 1). Nog zegt men *ten andere* voor *ten tweede*, *andermaal* voor *ten tweeden male*, *anderendaagsch* voor *wat om den anderen* (d. i. om den tweeden) *dag* plaats heeft en schrijft men *anderhalf* voor *tweedehalf*, dat is: *het eene geheel en het andere geheel* half. Zoo ook schrijft men *derdehalf* enz. voor *twee geheelen en het derde geheel* half. *Derdehalve week*, *vierdehalve dag* bet. dus: *twee en een halve week*, *drie en een halve dag*, dat is: *twee weken en eene halve week*, *drie dagen en een halve dag*. 2). Men zegt zoowel *twee en een halve cent*, d. i.: *twee centen en een halve cent*, als *twee cent en half*, d. i. *twee cent geheel en een cent half*, enz. Zoo ook *drie en een halve maand* of *drie maanden en half*.

64. Worden de onbepaalde telwoorden zelfstandig gebruikt, zoo schrijft men, van personen sprekende: *allen*, *velen*, *weinigen*, *beiden*, *eenigen*, *sommigen* enz.; spreekt

1) Zoo schreef men dan ook in het Middelned. immer *de andere dag van Maart* enz. voor *de tweede dag van Maart*.

2) Men ziet uit *derdehalf*, *vierdehalf*, *vijsdehalf* enz., dat *half* verbonden wordt met een ranggetal. *Achtehalf* is daar slechts schijnbaar mee in strijd. *Achte* is hier geen grond- of hoofdgetal, maar een ranggetal. Dezen vorm had het woord reeds in het Middelnederl., waar het oorspronkelijk *achtede* of *achte* luidde (voor *achtde*, waaruit, door den invloed der *t* van *acht*, *achtte* ontstond), of, met inschuiving eener *n*, *achtende*. Het Nederlandsch heeft thans *achtste*, het Hoogd. evenwel *achte*.

men van andere voorwerpen, zoo schrijft men: *alle, vele, weinige, beide, eenige, sommige* enz. B. v.: *De kinderen zijn allen ziek; De pennen zijn alle vermaakt; enz.*

Beiden en allen worden vaak door een voornaamwoord voorafgegaan: *wij beiden, die allen, zij allen; ons beider vrienden* (voor: *onzer beider vrienden*); *u beider ouders* (voor: *uwer beider ouders*); *hun aller vrienden* (voor: *hunner aller vrienden*); *u aller moeder*; enz. Eene enkele maal komt de onverkorte vorm nog voor:

*In hem is God ons aller God;
Eén Heiland, één behoeder
Is onzer aller broeder;
Eén uitzicht is ons aller lot.*

Al blijft voor een lidwoord of voornaamwoord 1) liefst onverbogen: *al de zorg, al mijne vreugd*, enz. Na *menig* staat het zelfst. naamw. steeds in het enkelvoud: *menig man, menige vrouw; menigmaal*.

Men schrijft zoowel *beide deze boeken, deze boeken beide, als deze beide boeken*; zoowel *geheel den dag, als den geheelen dag*; zoowel *al deze boeken, als deze boeken alle*; zoowel *al des konings vrienden, als des konings vrienden allen*; zoowel *zijn gansche vermogen, als gansch zijn vermogen*; enz.

Men vindt zoowel *Geef mij alle drie de boeken, Geef mij de boeken alle drie, als Geef mij alle drie de boeken, Geef mij al de drie boeken*. De laatste twee volzinnen klinken stroef en onwelluidend; daarom verdienen de eerste twee de voorkeur.

Staat *genoeg* achter het zelfst. naamw., zoo wordt het van een onbepaald telwoord een bijwoord van hoegrootheid: *Hij heeft geld genoeg*. Hetzelfde geldt omtrent *te veel* en *te weinig*: *Hij heeft te veel geld, Hij heeft geld te veel; Zij had te weinig koopwaren, Zij had koopwaren te weinig*. Er is zelfs een aanmerkelijk onderscheid in de beteekenis dezer volzinnen. De tweede zegt zooveel als: *Hij heeft meer geld, dan hem toekomt, of ook: Hij heeft meer geld, dan hij noodig heeft; Hij kan*

---

1) De aanwijzende voorn. *zoodanige, dusdanige* en *dergelijke* schijnen hierop eene uitzondering te maken. Men vindt ze ten minste gewoonlijk voorafgegaan door *alle: alle zoodanige menschen, alle dusdanige gesprekken, in alle dergelijke gevallen*, enz. De onverbogen vorm zou hier zelfs iets hard hebben.

wat missen; de vierde beteekent: *Zij had koopwaren te kort, minder dan haar toekwam.* De eerste en de derde volzin wijzen alleen aan, dat de hoeveelheid te groot of te klein was.

Geen 1) wordt verbogen als het telwoord *een*. Soms komt het voor als een ontkenkend lidwoord van eenheid, als een ontkenkend telwoord, of als een ontkenkend voornaamwoord; b. v.: *Dat is geen vogel, het is een zoogdier; Hij heeft geen cent op zak; Hij steekt geene hand uit; enz.*

Staat *geen* in beteekenis gelijk met het ontkenkend bijwoord *niet*, dan wordt het niet verbogen: *Karigheid is geen spaarzaamheid en mildheid is geen verkwisting; Geen wijsheid, geen overleg baatte hier; Ze zijn geen goede vrienden meer;*

*Geen heiligheid wordt hier gevonden,
Die niet aan dezen wortel groeit.*

Vele wijn beteekent *vele soorten van wijn, velerlei wijn; veel wijn* beteekent *eene groote hoeveelheid wijn.* Een gelijk onderscheid is er tusschen *weinige boter* en *weinig boter*; enz.

Worden *de eerste* en *de laatste* zelfstandig gebruikt, dan ontvangen ze altijd eene *n*: *Koeien en schapen zijn nuttige dieren; de eersten geven ons melk, de laatsten geven ons wol.*

Men zegge niet: *In den Rijn ontlasten zich meerdere rivieren*; maar: *vele of verscheidene rivieren.* *Meerdere* is hier een germanisme.

Ietwat, door sommigen afgekeurd, wordt door anderen met zekere voorliefde gebruikt.

Beteekent *eerste* zooveel als *eerstkomende, eerstvolgende* en *laatste* zooveel als *laatstleden, laatstverloopene*, dan kunnen ze door een hoofdgetal gevolgd worden; b. v.: *Gij moet mij in de eerste drie, vier dagen niet lastig vallen; We zullen hem in de eerste zes weken niet terugzien; Hij is in de laatste drie dagen hier niet geweest; Het uitroeien van wild gedierte kan binnen de eerste honderd jaren na den Zondvloed niet zulk eene groote weldaad geweest zijn; Geduchte bewegingen kenmerken de laatste vijf en twintig jaren onzer geschiedenis*; enz. Schreef men in den laatsten volzin: *de vijf en twintig laatste jaren*, zoo zou men onze geschiedenis als een afgesloten tijdperk voorstellen en we zouden verder geene geschiedenis meer hebben.

---

2) *Geen* was eerst *negeen*, later *egeen*. Eigenlijk is het *necheen* = *noch een*.

Behouden *eerste* en *laatste* hun karakter van rangschikkende telwoorden, dan kunnen ze door een hoofdgetal gevolgd worden; verliezen ze dit karakter, nemen ze dat van bijvoeglijke naamw. aan, dan kunnen ze door een hoofdgetal voorafgegaan worden; b. v.: *De leerlingen zullen de school drie en drie verlaten. De eerste drie worden op twee passen afstands door de tweede drie gevolgd en zoo gaat het tot de laatste drie toe; — De vier eerste (voorste) huizen dezer straat; De vijf eerste (voorste) letters van het alphabet; De zes laatste (achterste) boomen van deze rij; De drie eerste (voornaamste, aanzienlijkste) handelshuizen van Amsterdam; enz. Zoo schrijve men dan ook: de tien eerste verzen van dit hoofdstuk, de drie laatste dagen van de week, enz.*

In: *'t Is een eerste* (zeer groote) *deugriet* en soortgelijke uitdrukkingen heeft *eerste* de bet. van den volstrekt overtreffenden trap.

Men schrijve: *te drie uren, om drie uren, of, in gemeenzaamen stijl, met afkapping van den meervoudsuitgang: te drie uur, om drie uur enz., en niet ten drie ure. Hij kwam te halfdrie, te halfvijf* enz. verdient de voorkeur boven: *Hij kwam om halfdrie, om halfdrie uren.* Men kan ook schrijven: *halfdrie uur, halfvijf uur* enz.

Worden de termen van de schaal van het tientallig stelsel door een hoofdgetal voorafgegaan, dan nemen zij den meervoudsvorm niet aan: *zeshonderd, acht duizend, tien millioen, drie biljoenen* enz. De volgende volzinnen zijn dus niet onberispelijk: *Op onze aarde leven twaalfhonderd millioenen zielen; Men gaf Napoleon het eiland Elba als een eigendom, liet hem den titel van keizer en een jaarlijksch inkomen van 3 millioenen gulden.*

Hierbij valt op te merken, dat alleen de term *honderd* met het vermenigvuldigende hoofdgetal verbonden wordt; dat deze verbinding blijft bestaan, al komt de samenstelling voor als deel van een ranggetal: *de driehonderd vijf en zestigste dag des jaars; dat duizend, door een hoofdgetal voorafgegaan, te beschouwen is als een zelfstandig naamwoord.*

In de uitdrukkingen *twee duizend, twee millioen, twee biljoen*, enz. blijft *twee* een telw. *Duizend* is hier, gelijk met *millioen, biljoen* enz. altijd het geval is, als een zelfstandig naamwoord in den enkelvoudsvorm te beschouwen. In *tweehonderd* heeft, door de weglating van *maal*, *twee* de beteekenis van een bijwoord van herhaling. *Tweehonderd* is en blijft een bepaald telwoord. Het beteekent *tweemaal honderd*. *Twee duizend, twee millioen* daarentegen stemmen overeen met *twee el, twee last*,

twee dozijn, twee paar, twee koppel enz. Wat hier van *tweehonderd* en *twee duizend, twee millioen* enz. gezegd is, geldt natuurlijk voor *driehonderd, vierhonderd* enz., *drie duizend, vier duizend* enz.

Ook na de onbepaalde telwoorden *enkele, eenige, verscheidene, luttele* enz. verwerpen *honderd, duizend* enz., wanneer ze onmiddellijk door een zelfst. naamw. gevolgd worden, niet zelden den meervoudsvorm: *Eenige honderd el dichter bij; Enkele duizend passen verder; De Heer is gekomen met zijne veel duizend heiligen, om gericht te houden tegen allen;*

Wij zien d' onmeetbren oceaan,
 Waarin de ontelbre sferen drijven,
 Die ons des daags verborgen blijven,
 Maar in den nacht te schittern staan....
 't Is slechts een ondeel van 't heelal;
 't Zijn druppelen van onpeilbre bronnen;
 't Zijn luttele tien duizend zonnen
 Van 't nameloos miljoenental.

TOLLENS. *Avondwandeling.*

Men schrijve: *honderd en een soldaten, duizend en een paarden.*
 Zoo ook *duizend en een pennen*, en niet *duizend en een pennen*.

Enkelen schrijven: *Hij verdeelde het land onder de negen en een halve stammen*, in plaats van: *onder de negen en een halven stam*, hetgeen geene navolging verdient.

Men schrijft: *Er waren honderd soldaten, duizend ruiters, zonder, een millioen krijgsknechten*, daarentegen, met het lidwoord van eenheid 1). Er is onderscheid tusschen *honderd soldaten* en *een honderd soldaten, duizend paarden* en *een duizend paarden*. Deze onderscheiding bestaat bij *millioen, biljoen* enz. niet, daar deze steeds beschouwd worden als zelfstandige naamw. van het onzijdig geslacht, en in het enkelvoud niet anders kunnen voorkomen dan voorafgegaan door een of ander

1) Millioen is oorspronkelijk een benoemd getal en beteekent 10 tonnen gonds of scbats, de ton berekend op 100000 eenheden der gebruikelijke landsmunt, zoodat door millioen in verschillende landen verschillende geldsommen bedoeld worden. Tot in de 18e eeuw werd *millioen* in het tellen hardnekkig vermeden.

bepalend woord. In: *Hij bezit een millioen*, blijft het zelfst. n. *gulden* achterwege 2).

65. Het *werkwoord* stelt eene *werking* voor als eene *werking*. Het drukt òf eene eigenlijke werking uit, òf iets dat slechts als eene werking gedacht wordt; b. v.: *leggen*, *sleepon*, *schrijven*, *geven*; *liggen*, *siepen*, *blijven*, *leven*.

De zelfstandige naamw. *loop*, *val*, *slag*, *gebabbel*, *geloop*, *gedans* enz. stellen werkingen voor als *zelfstandigheden*. Van deze is bij de werkwoorden geen sprake.

66. Eene werking is niet denkbaar zonder een of meer *werkers*: personen of dingen, die werken. De *verschillende vormen*, die het werkwoord aanneemt, om het verband uit te drukken, dat er bestaat tusschen den werker en de werking, heeten de *personen* van het werkwoord.

Bij het denken gaat men van twee tijdpunten uit: òf van het *tegenwoordige*, òf van het *verledene*. In het eerste geval beschouwt men alles, zooals het zich liet aanzien op het oogenblik dat men denkt; in het andere, zooals het zich liet aanzien op het tijdstip, waarin men zich met zijne gedachten terugplaatst. Dit laatste heeft plaats bij het verhalen van gebeurde dingen. De werkwoorden drukken dit onderscheid in de beschouwing der werkingen door hun vorm uit: *Hij valt en breekt zijn been*; *Hij viel en brak zijn been*.

Eene werking is, ten aanzien van het *tegenwoordige* en *verledene*, òf *gelijktijdig*, òf *toekomstig*. De vormen van het werkwoord duiden die verschillende betrekkingen aan: *Hij belooft* (gelijktijdig ten aanzien van het tegenwoordige tijdstip), *dat hij het doen zal* (toekomstig ten aanzien van het teg. tijdstip); *Hij beloofde* (gelijktijdig ten aanzien van een verleden tijdstip), *dat hij het doen zou* (toekomstig ten aanzien van een verl. tijdstip).

Eene werking wordt òf gedacht als *aan den gang zijnde*,

---

1) In: *Zij is een ton of een tonnetje rijk*, laat men na *ton* het zelfst. naamw. *gouds* of *schat*s weg.

als *nog voortdurende*, als *onvoltooid* of *onvolmaakt*, dat is: als een *doen*; of als *gedaan zijnde*, als *voltooid* of *volmaakt*, dat is: als eene *daad*. Het werkwoord drukt deze onderscheiding door verschillende vormen uit: (*hij*) *leest*, *valt*, *lezen*, *vallen*; (*hij*) *heeft gelezen*, *is gevallen*, *gelezen hebben*, *gevallen zijn*.

Een werkwoord drukt derhalve door zijne vormen drie verschillende betrekkingen tot den tijd uit, die ieder tweeledig zijn. Door de vereeniging daarvan ontstaan acht verschillende tijdvormen.

De verschillende tijdvormen van een werkwoord worden de *tijden* van het werkwoord genoemd.

De *wijzen* der werkwoorden drukken de verschillende wijzen uit, *waarop eene gedachte gedacht is en voorgesteld wordt*.

67. De werkwoorden hebben *vijf* wijzen: *vier* eigenlijke en *éne* oneigenlijke wijs: de *aantoonende*, de *aanvoegende*, de *voorwaardelijke*, de *gebiedende* wijs, en de *onbepaalde* wijs. De *gebiedende* wijs is uit de *aanvoegende* wijs ontstaan en de *onbepaalde* wijs wordt ten onrechte eene *wijs* genoemd.

De *aantoonende* wijs stelt iets voor als *werkelijk*: *Hij komt*; *Hij kwam*; *Hij zal komen*; *Hij zegt*, dat *hij komen zal*; *Hij zeide*, dat *hij komen zou*; *Hij zeide*: *ik zal komen*. De *aanvoegende* wijs stelt iets voor als *mogelijk* of *wenschelijk*: *Hij kome!* *Kwame hij toch!* De *voorwaardelijke* wijs stelt *iets wenschelijks* voor als *onmogelijk*: *Och, leefde hij nog!* *Ware hij niet gestorven!* De *gebiedende* wijs stelt iets voor als een *gebod*, *verzoek*, *vermaning*, *raad* enz. *Kom*, *leer uwe les!* *Och, doe dat niet!* *Wees steeds beleefd!*

Komt het werkwoord zonder eenige vormverandering voor, dan zegt men, dat het in de *onbepaalde* wijs staat: *Leeren is nuttig*, *Reizen is aangenaam*, *Hij moet zijne les leeren*, *Zij zullen hier kunnen blijven wonen*.

De *onbepaalde* wijs wordt ook de *zelfstandig-naamwoordelijke* vorm van het werkwoord geheeten.

De *aantoonende* wijs heeft al de tijden, die verschillende tijdsbetrekkingen aanduiden, dat is acht, als: vier tijden in welke

men het tijdstip, waarin men met zijne gedachten verkeert, als *tegenwoordig* beschouwt, en vier tijden, in welke men dat tijdstip als *verleden* beschouwt.

De acht tijden der *aantoonende* wijs heeten:

Onvolm. tegenw. tijd: *hij spreekt* (gelijkt. *doen*),
 volm. tegenw. tijd: *hij heeft gesproken* (gelijkt. *daad*),
 onvolm. toek. tijd: *hij zal spreken* (toekomstig *doen*),
 volm. toek. tijd: *hij zal gesproken hebben* (toek. *daad*),
 onvolm. verleden tijd: *hij sprak* (gelijkt. *doen*),
 volm. verleden tijd: *hij had gesproken* (gelijkt. *daad*),
 verl. onvolm. toek. tijd: *hij zou spreken* (toek. *doen*),
 verl. volm. toek. tijd: *hij zou gesproken hebben* (toek. *daad*).

Soms wordt de onvolm. teg. tijd gebruikt in plaats van den onvolm. toek. tijd, als: *Morgen kom ik voor: Morgen zal ik komen; Wanneer vertrekt gij? voor: Wanneer zult gij vertrekken?*

De *aanvoegende* wijs heeft slechts de volgende vier tijden, als:

Onvolm. tegenw. tijd: *hij spreke*,
 volm. tegenw. tijd: *hij hebbe gesproken*,
 onvolm. verleden tijd: *hij sprake*,
 volm. verleden tijd: *hij hadde gesproken*.

De *onvolm. teg. tijd* (*hij spreke*) ziet op iets, waarvan men weet of meent te weten, dat het niet geschiedt, of niet geschied is. In den *volm. teg. tijd* (*hij hebbe gesproken*) geeft iemand den wensch te kennen, dat iets buiten zijn weten geschied zij. De *onvolm.* en de *volm. verl. tijd* kunnen slechts in verhalen en wel in voorwerpszinnen voorkomen: *Hij wenschte, dat zijn vriend ontkwame; Hij verklaarde te wenschen, dat hij er geen woord van gesproken hadde.*

Of de *onvolm.* en de *volm. teg. tijd* beschouwd moeten worden als *onvolm.* of *volm. toek.* tijden, hangt af van het *bijwoord van tijd*, dat het werkwoord vergezelt. Zoo heeft men b. v. in: *Ik wil, dat hij nu (dadelijk, oogenblikkelijk, terstond) spreke* aan een *onvolm. teg. tijd* —, en in: *Ik wil, dat hij straks (dan, morgen, overmorgen) spreke* aan een *onvolm. toek. tijd* te denken.

De *aanvoegende* wijs wordt gebruikt in voorwerpszinnen, na de werkwoorden *willen, begeeren, bevelen, verlangen, verzoeken, hopen, wenschen, bidden, smeeken, waken, zorgen, zorg dragen, zich hoeden, op zijne hoede zijn* en dergelijke, die een *wensch* of *bedoeling* uitdrukken, als: *Ik wil, dat hij mij groete; Ik begeer, dat hij kome; Draag zorg, dat het niet geschiede; enz.* In dit geval kan de *aanvoegende* wijs door *zullen* en *mogen* omschreven worden: *Ik wil, dat hij mij groeten zal; Ik begeer, dat hij komen zal; Draag zorg, dat het niet geschieden mag; enz.* Ook hoort men hier in het dagelijksch leven en vindt men niet zelden in lossen stijl den teg. tijd in plaats van den toekomstenden: *Ik wil, dat hij mij groet; Ik begeer, dat hij komt; enz.* Verder komt de *aanv. wijs* voor in voorwerpszinnen, na zelfst. naamw., die een *wensch* te kennen geven, als: *Hij geeft den wil, de begeerte, het verlangen, de hoop, den wensch enz. te kennen, dat het geschiede.*

Verder wordt de *aanvoegende* wijs gebruikt in *doelaanwijzende* zinnen: *Hij leert, opdat hij wijs worde; Zeg het mij, ten einde ik mij wapene; Hij behoeft een vriend, die hem de oogen opene.*

Ook komt de *aanvoegende* wijs voor na *tenzij, tenware* en *mits*, en in *wenschende, veronderstellende* en *toegevende* volzinnen: *Ik zal het doen, mits hij het ook doe; Ik kom niet, tenware hij kwam; God zegene u! Al ware hij nog zoo geleerd! Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen; Elk, hoedanig zijn stand in de maatschappij zij, is verplicht de wetten te gehoorzamen.*

Ten slotte moet nog aangestipt worden, dat de *verleden onvolm. toek. tijd* en de *verl. volm. toek. tijd* der *aantoonende* wijs vroeger verkeerdelijk tot de *aanvoegende* wijs werden gebracht.

De *voorwaardelijke* wijs heeft vier tijden, als: den
 onvolm. teg. tijd: *hij sprake, gewoonlijk hij sprak,*
 volm. teg. tijd: *hij hadde gesproken, gewoonlijk hij [had gesproken,*
 onvolm. toek. tijd: *hij zou spreken,*
 volm. toek. tijd: *hij zou gesproken hebben.*

De *voorwaardelijke* wijs komt voor in hoofdzinnen, die door een onderstellenden of *voorwaardelijken afhankelijken* zin in de *aantoonende* wijs voorafgegaan of gevolgd worden, b. v.: *Wist ik het, ik zou het u zeggen; Ik zou het u zeggen, indien ik*

het wist; Hij zou het aen, indien hij maar kon; Hij zou u verraden, als hij maar durfde; Durfde hij maar, hij zou u verraden.

Had ik uw adem, nachtegalen!

Uw zilvertoon —

Langs alle heuveln, alle dalen

Zou ik uw smeltend lied herhalen,

Zoo vol, zoo schoon!

Ik prees dien God in mijn gezangen,

Die veld en woud

Weer 't groene kleed heeft omgehangen,

Na zooveel maanden van verlangen

Zoo blijde aanschouwd.

N. BEETS. *De Lente.*

Hierbij valt het volgende op te merken:

1. Dat de tegenwoordige en toekomstige tijden elkander vervangen kunnen, zoodat men voor bovenstaande zinnen ook schrijven kan: *Wist ik het, ik zeide het u; Hij deed het, indien hij maar kon; Durfde hij maar, hij verried u.*

2°. Dat de gedachten, in de voorwaardelijke wijs uitgedrukt, meestal strijdig zijn met de *werkelijkheid*. Zoo blijkt uit de volzinnen: *Wist ik het, ik zeide het u; Hij zou het doen, indien hij maar kon; Hij zou u verraden, als hij maar durfde: dat Ik het niet zeg, wijl ik het niet weet; dat Hij het niet doet, omdat hij niet kan, dat Hij u niet verraadt, dewijl hij niet durft.*

3°. Dat de *voorwaardelijke* of *onderstellende* zinnen, welke van den hoofdzin afhangen, die in de *voorwaardelijke* wijs staat, zelve in de *aantoonende* wijs staan.

4°. Dat *onderstellende* of *voorwaardelijke* zinnen nooit in de *voorwaardelijke* wijs staan, maar òf in de *aantoonende*, òf in de *aanvoegende* wijs.

5°. Dat het onderscheid, hetwelk vroeger bestond tusschen de nu *gelijkluidende vormen* der aantoonende en der voorwaardelijke wijs, geheel is verloren gegaan.

De *voorwaardelijke* wijs dient ook om wenschen uit te drukken, wier vervulling *hopeloos* of zelfs *onmogelijk* is: *Och, leefde nu mijn goede vader nog! O, ware ik voor hem gestorven!*

De *aanvoegende* wijs, daarentegen, dient om wenschen uit te drukken, wier vervulling, menschelijker wijze gedacht, *mogelijk* is: *De Koning leve! God zegene u!*

De *gebiedende* wijs heeft maar één tijdvorm: een onvolmaakt tegenw. tijd *spreek*.

Uitdrukkingen als: *Den moed niet opgegeven! Den arbeid aangevangen! Goed werken, Jongens!* hebben de kracht van de gebiedende wijs: *Geef den moed niet op! Vang den arbeid aan! Werk goed, Jongens!*

Doordien zinnen als: *Den moed niet opgegeven! Den arbeid aangevangen!* de kracht hebben van de gebiedende wijs, wordt daarin de 1e naamval door den 4en naamval vervangen. De eigenlijke beteekenis van soortgelijke volzinnen is: *De moed (worde) niet opgegeven! De arbeid (worde) aangevangen!*

De *onbepaalde* wijs heeft de vier volgende tijden:

onvolm. teg. tijd: *spreken*,
 volm. teg. tijd: *gesproken hebben*,
 onvolm. toek. tijd: *(te) zullen spreken*,
 volm. toek. tijd: *gesproken (te) zullen hebben*.

De *onbepaalde* wijs wordt verbogen als een zelfstandig naamw. van het onzijdig geslacht, als: *achtenswaardig, zingens tijd; tot walgens toe, op beziens, tot weerziens, tot wederopzeggens toe*.

Men zegt: *de nog te drukken bladen, de te leeren lessen, de te doene werken* voor: *de bladen, die nog moeten gedrukt worden; de lessen, die moeten geleerd worden; de werken, die moeten gedaan worden*. — Onzijdige werkwoorden mogen op deze wijze niet gebruikt worden. Men zegge dus niet: *de te komen gasten*, en in het schrijven vermijde men zelfs uitdrukkingen als de bovenstaande zooveel mogelijk.

Men zegt zoowel: *Iets te pletter slaan*, als: *Iets te pletteren slaan*; zoowel: *Iets te morzel slaan*, als: *Iets te morzelen slaan*; en zoo ook: *Iets te barsten slaan*, d. i.: *Iets slaan, tot het verpletterd, vermorzeld, gebarsten is*. *Te morzel* of *te morzelen*, en *te pletter* of *te pletteren* beschouwe men als bijwoordelijke uitdrukkingen. *Pletter* en *morzel* zijn daarin m. zelfst. naamw.

68. *Sprekende* en *gesproken*, *leerende* en *geleerd* enz. zijn eigenlijk bijvoeglijke naamwoorden, doch worden ge-

woonlijk *deelwoorden* genoemd: het eerste heet dan *tegenwoordig deelwoord* of *deelwoord van den onvolmaakten tijd*; het tweede, *verleden deelwoord* of *deelwoord van den volmaakten tijd*.

Men schrijft zoowel: *Hij komt aanrijden*, als: *Hij komt aangereden*; *Zij kwamen aanloopen*, als: *Zij kwamen aangelooopen*; enz.

Men schrijft zoowel: *Ik heb leeren lezen*, als: *Ik heb lezen geleerd*; zoowel: *Zij had leeren teekenen*, als: *Zij had teekenen geleerd* of *Zij had het teekenen geleerd*. Zoo ook: *Ik heb leeren vergenoegd zijn* en *Ik heb geleerd, vergenoegd te zijn*; *Ik heb hem zijne ouders leeren beminnen* en *Ik heb hem geleerd, zijne ouders te beminnen*.

Men schrijft zoowel: *Hij heeft getracht, begeerd, gepoogd, verlangd, verkozen, gemeend, gevreesd hem te zien*, als: *Hij heeft hem pogen te naderen*; *Men had hem begeeren, verlangen te zien*; *Men heeft haar niet verkiezen te ontvangen*; *Iemand had hem meenen te ontdekken*; *Wij hadden hem vreezen te ontmoeten*. Zoo ook: *Hij had behooren te komen* en *Zij hadden behoord te komen*; *Zij zijn beginnen (te) werken* en *Zij zijn begonnen te werken*.

69. De werkwoorden worden ten opzichte van hunne betekenis verdeeld in *overgankelijke* (bedrijvende) en *onovergankelijke* (onzijdige).

Overgankelijke (of *bedrijvende*) werkwoorden zijn de zoodanige, die een *lijdend* of *rechtstreeksch voorwerp* bij zich kunnen nemen, dat de werking ondergaat, als: *slaan, kooopen, nemen, eten, betreden* enz.

Dit *lijdend* of *rechtstreeksch* voorwerp, dat altijd in den 4en naamval staat, heet in 't bijzonder *HET voorwerp*. Wordt het beheerscht door een voorzetsel, dan houdt het op *HET voorwerp* te zijn: 't vormt dan met dit voorzetsel eene *bepaling*. B. v.: *Ik sla den hond* (lijdend voorwerp, 4n.); *Ik sla op den hond* (bepaling); *Ik eet brood* (voorwerp); *Ik eet van het brood* (bepaling); enz.

Onovergankelijke (of *onzijdige*) werkwoorden zijn de zoodanige, die geen *lijdend* of *rechtstreeksch* voorwerp bij

zich kunnen nemen, als: *slapen, vallen, knielen, sterven, zitten* enz.

Onovergankelijke (onzijdige) werkw. kunnen een voorwerp in den 2en of 3en naamval bij zich hebben, als: *gedenken, betamen, toeschijnen: Gedenk mijner* (2n.); *Dat betaamt u* (3n.); *Dit scheen hun* (3n.) *zoo toe.*

Onovergankelijke (onzijdige) werkw. kunnen een voorwerp in den 4n. naamv. bij zich hebben, als: *Hij gaat zijn gang: Zij schreide heete tranen; Het sneeuwde groote vlokken; Hij ademt wraak; Hij wandelt zich moede; Zij lucht zich een ongeluk,* enz. (Zie bl. 15 en 16.)

Sommige werkwoorden kunnen zowel *overgankelijk* (bedrijvend) als *onovergankelijk* (onzijdig) zijn, b. v.: *Ik sla den hond* en *De klok slaat; De hond bijt mij* en *Kalk bijt; De jongen breekt een glas* en *Glas breekt ras; Hij neep u* en *De koude neep,* enz.

De *onovergankelijke* werkwoorden *af dalen, af klimmen, af kruipen, af rijden, af roeien, af glijden, af jilen, af klauteren, af kuieren, af loopen, af laveeren, af drijven* enz. kunnen van een vierden naamv. *als bepaling* vergezeld gaan, die echter geenszins als een rechtstreeksch voorwerp of voorwerp der werking te beschouwen is. Zij zijn en blijven *onovergankelijke* of *onzijdige* werkw., hetgeen ook daaruit blijkt, dat ze het hulpwerkv. *zijn* behouden; b. v.: *Hij daalt den heuvel af; zij is de trap afgeklommen; wij kropen de hoogte af; zij waren de rivier afgeroeid* enz.

Dezelfde opmerking geldt omtrent *op klimmen, op kruipen, op rijden* enz.: *Het kind is de ladder opgeklommen; zij was de trap opgekropen; men reed den heuvel op* enz.

Men zij er op bedacht, dat bovengenoemde en soortgelijke werkwoorden niet als *overgankelijke* of *bedrijvende* in den lijdenden vorm gebruikt kunnen worden. Men schrijve dus niet: *De heuvel werd (door hem) afgedaald, de berg werd (door hen) afgereden, de ladder werd (door het kind) opgeklommen,* enz. Zoo toch zou men eene plaatsbepaling (*de heuvel, de berg, de ladder*) behandelen als het rechtstreeksch voorwerp van een *overgankelijk* of *bedrijvend* werkwoord.

Sommige met *af* samengestelde *overgankelijke* of *bedrijvende* werkw. zijn *schijnbaar* *onovergankelijk* of *onzijdig*, wanneer het voorwerp der werking verzwegen is. Daartoe behooren o. a. *afbakken, afbraken, afdorschen, afdrakken, afduelen, afeggen,*

afeten, afhandelen, afkoken enz. b. v.: *Ik zal maar afbakken, dan heb ik gedaan werk; Hebt gij al afgebraakt, d. i. hebt gij het vlasbraken al ten einde gebracht?; Morgen heb ik afgedorscht (gedaan met dorschen); Dit cachet drukt fraai af; De meid moest eerst afdweilen, en dan aan het schuren gaan; Morgen heeft de knecht afgeëgd; Toe, jongen! eet af!; Hebt gij al met hem afgehandeld (het noodige besproken)?; Als de kookster afgekookt heeft, kan zij naar huis gaan.*

Sommige onovergankelijke werkwoorden worden bij voorkeur of uitsluitend met *hebben*, andere bij voorkeur of uitsluitend met *zijn* vervoegd. Bij de eerste heeft men voornamelijk de *handeling* op het oog, bij de laatste den *toestand*, welke daarop gevolgd is. Tot de eerste behooren o. a. *staan, arbeiden, streven, lachen, weenen, sneeuwen, regenen, slapen, kunnen, mogen, willen* enz. Tot de laatste: *komen, weggaan, vluchten, landen, groeien, te gemoet gaan, sterven, vallen, ontwaken, veranderen, verouderen* enz. Sommige onovergankelijke werkwoorden worden met *hebben* en *zijn* beide vervoegd: met *hebben* weder, wanneer men 't verhaal der *werking*, met *zijn*, wanneer men de *vermelding* van den veranderden toestand bedoelt; b. v.: *Ik heb hard gelooopen, Ik heb mij moe gelooopen, en Ik ben hard naar huis gelooopen, Ik ben moe gelooopen, d. i.:* na het loopen bevond ik mij te huis, was ik moede. Met *hebben* antwoordt het onderwerp op de vraag: *Wat hebt gij gedaan?* Met *zijn* geeft het onderwerp inlichting omtrent zijn toestand, *nadat hij 't gedaan heeft*, en zegt dus *waar* of *hoe* het zich dan bevindt, *waarheen* het zich begeven heeft, enz. Dit blijkt vooral bij de beschouwing der terugwerkende werkwoorden *zich afpeinzen* en *zich afpennen* b. v. Men vergelijkte slechts: *Hij heeft zich afgepeinsd*: hij heeft zich afgemat door ingespannen peinzen, met *Hij is afgepeinsd*; *Ik heb mij gisteren afgepend*, d. i. afgemat door veel te schrijven, met: *Nu ben ik letterlijk afgepend.*

De overgankelijke werkwoorden *vergeten, volgen, beginnen* 1) en eenige andere, die vroeger onovergankelijk waren, worden dáárom zowel met *zijn* als met *hebben* vervoegd. Beteekent *vergeten verzuimen mede te brengen*, dan heeft het uitsluitend *hebben*: *Ik heb mijn boek vergeten*; doch *Ik ben mijne*

1) *Beginnen* en *vergeten* regeerden in het Middelnederl den 2en, *volgen* den 3en naamv. Nog wordt in het Hoogd. *vergeten* door den 2en en *volgen* door den 3en naamv. gevolgd.

les vergeten. Zoo zegt men dan *Ik heb mijn werk begonnen* en *Ik ben mijn werk of aan mijn werk begonnen* 1); *Ik ben hem* (3n.) *nagevolgd*, d. i. nagegaan, en *Ik heb hem nagevolgd*, d. i. heb zijn voorbeeld gevolgd. De werkw. *achternagaan*, *achternaloopen* en *achternarijden* zijn, in den eigenlijken zin gebruikt, onovergankelijk of onz. Ze worden dan met *zijn* vervoegd, als men de beweging als eene *plaatsverandering*, doch met *hebben*, wanneer men ze als eene *handeling* beschouwt: *Ik ben hem* (3n.) *tot aan de poort achternagegaan*; *Ik heb hem* (3n.) *een half uur achternageloopt*; *Zij zijn hem* (3n.) *achternagereden*. Worden ze figuurlijk opgevat, dan zijn ze overgankelijk of bedrijvend en worden alleen met *hebben* vervoegd: *Hij ging zijn vader achternagaan* (trad in diens voetstappen, volgde hem in handel en wandel); *Ik heb hem zorgvuldig nagegaan* (zijn gedrag bespied); *maar hem op niets kwaads betrapte*; *Die huisvrouw loopt, rijdt hare dienstboden den geheelen dag achterna*, past op haar, let op hare handelingen, om haar telkens tot plichtsbetrachting aan te drijven. *Achternazitten*, dat alleen bedrijvend is, wordt, zoowel in eigenl. als figuurl. zin alleen met *hebben* vervoegd. *De huzaren zaten den vijand achterna*; *Die onderwijzer heeft zijne leerlingen achternagezeten*. *Achternagaan*, *achternarijden*, *achternaloopen* en *achternazitten* zijn eigenlijk bloote versterkingen van *nagaan*, *narijden*, *naloopen* en *nazitten*. Daarom geldt, wat van de eerstgenoemde werkw. is gezegd, ook grootendeels voor de laatste: *Hij is haar tot aan de kerk nagegaan*; *Men heeft zijne handelingen weken lang nagegaan*; *Gij hebt dien knaap niet genoeg nagereden*; *De hond is mij nageloopt*; *Hij zit zijn knecht den geheelen dag na*.

Zoo zijn er meer werkw. die, met *zijn* vervoegd, in eenen eigenl., met *hebben* vervoegd, in eenen fig. zin opgevat worden: *Ik ben hem voorbijgegaan*; *Men heeft hem schandelijk voorbijgegaan*.

---

1) Er is eenig verschil in bet. tusschen *aan iets beginnen* en *iets beginnen*. In de eerste uitdrukking is *beginnen* onz. of onovergankelijk, ziet dus geheel op het onderwerp en staat derhalve *de persoon die begint* op den voorgrond. In de tweede uitdr. is *beginnen* bedr. of overgankelijk. Daar staat dus *de zaak of de handeling, die begonnen wordt*, op den voorgrond: *Zijt ge nog niet aan het werk begonnen? Wanneer zult ge er aan beginnen? — Wat zal hij nu beginnen? Wat heb ik begonnen? Zij zal eenen winkel beginnen.*

Tot de *overgankelijke* (bedrijvende) werkwoorden behooren de *terugwerkende* werkwoorden.

Terugwerkende werkwoorden zijn de zoodanige, waarbij het onderwerp, waarvan de werking uitgaat, tevens het voorwerp is, dat die werking ondergaat, zooals: *zich wasschen, zich schamen, zich inbeelden, zich veroorloven.*

Zich schamen, zich inbeelden, zich aanmatigen enz., die niet zonder *zich* kunnen voorkomen, heeten *noodwendig* terugwerkende; *zich wasschen, zich kleeden, zich prijzen* enz., die ook zonder *zich* gebruikt worden, heeten *toevallig* terugwerkende. Deze hebben vaak het woordje *zelve* bij *zich*, als: *Hij prijst zich zelve; Hij wast zich zelve; Ik kleed mij zelve.* Men schrijve liefst niet: *Ik schaam mij zelve, Ik beeld mij zelve in.*

70. Wanneer een werkwoord zoo gebruikt wordt, dat de persoon of zaak, waarvan de werking uitgaat, niet uitdrukkelijk genoemd, maar door het onzijdig voornaamwoord *het* uitgedrukt wordt, dan heet zoo'n werkwoord *onpersoonlijk*.

Echte of *wezenlijk* onpers. werkw. zijn: *het regent, het waait, het hagelt, het is koud, het is warm; mij (4n.) dorst, hem (4n.) hongerde; mij (4n.) duizelt; hen (4n.) huiverde; het ontbreekt hem (3n.) aan moed, het faalt hem (3n.) aan krachten, het scheelt hem (3n.) aan het hoofd; mij (4n.) droomde, dat ik koning was; mij (4n.) docht, dat hij het ernstig meende; mij (4n.) heugt, dat ik hem meer gezien heb; enz. 1).*

Bij sommige onpersoonlijke werkw. wordt het voorn. *het* gemist. Zoo staat *Mij dorst* voor *Het dorst mij*, enz.

Voorbeelden van *onechte* of *schijnbaar* onpers. werkw. vindt men in de volgende zinnen: *Het smart hem, dat gij ziek zijt; Het bevreedt mij, dat hij niet hier is; Het verheugt hem, dat gij hier zijt; Het geschiedde, dat hij ziek was, enz., welke be-*

1) De volzinnen, met echte onpersoonl. werkw. samengesteld, behooren tot de bestaanszinnen.

teekenen: *Dat gij ziek zijt, smart hem; Dat hij niet hier is bevreemd mij; Dat gij hier zijt, verheugt hem; Dat hij ziek was, geschiedde.*

De onpersoonl. werkw. *regenen, sneeuwen, hagelen* enz. worden soms gevolgd door een zelfstandig naamw., waaraan de werking, door het werkw. uitgedrukt, wordt toegekend: *Het regent slagen; Het regent asch; Het sneeuwt bloesems; Het hagelde kogels;* enz. In deze en soortgelijke volzinnen staat het zelfst. naamw., als het *ware* onderwerp van den volzin, in den 1en naamval. *Het regent slagen* toch zegt zooveel als: *Slagen regenen, er regenen slagen; Het regende asch,* zooveel als: *Er regende asch, asch regende;* enz. Duiden echter de zelfstandige naamw., welke op de evengenoemde werkwoorden volgen, de *gewone*, de *natuurlijke* voortbrengselen aan van de werking, die door het werkw. uitgedrukt wordt, dan staan ze in den 4en naamv.: *Het regent water; Het sneeuwt vlokken; Het vriest ijs.* (Zie bl. 15.)

Nog verdienen genoemd te worden de *werkwoorden* van oorzak en van herhaling: *zetten* (eigenlijk: *doen zitten*), *leggen* (*doen liggen*), *drenken* (*doen drinken*), *zoogen* (*doen zuigen*), *voeren* (*doen varen, d. i. rijden*), *sleepen* (*doen slepen*), *leiden* (*doen lijden, d. i. doen gaan*), *vellen* (*doen vallen*); — *trappelen, wippelen, trippelen, krabbelen, klapperen, bibberen, stotteren, hinkelen, blakeren* enz.

Er is geen onderscheid van beteekenis tusschen: *bevochten* en *bevochtigen*, *begiften* en *begiftigen*, *vergiften* en *vergiftigen*, *nuttigen* en *nuttigen*, *verkonden* en *verkondigen*, *vesten* en *vestigen*, *kruisen* en *kruisigen*, *einden* en *eindigen*, *voleinden* en *voleindigen*, *spijzen* en *spijzigen*, *nooden* en *noodigen*, *uitnooden* en *uitnoodigen*, *verzaden* en *verzadigen*, *vereenen* en *vereenigen*, *hereenen* en *hereenigen*, *hulden* en *huldigen*, *zich verlusten* en *zich verlustigen*, *afpijnen* en *afpijnigen*.

Men houde in het oog, dat wel de vormen op *-en* in dezelfde beteekenis gebruikt worden als die op *-igen*, maar dat niet het omgekeerde plaats heeft. Zoo hebben b. v. *kruisen* en *nuttigen* beteekenissen, welke *kruisigen* en *nuttigen* niet hebben: *een weg kruisen; dat schip kruist in de Zee der Molukken; wat nut u al die moeitevolle arbeid?; Jezus werd gekruisigd, gekruist; Hij heeft spijsze noch drank genuttigd, genut.*

71. Onder de werkwoorden zijn er eenige, die *hulpwerkwoorden* heeten.

Hulpwerkwoorden van den *tijd* zijn: *hebben*, *zijn* en *zullen*: *Ik heb gegaan*, *Ik ben gegaan*, *Ik zal gaan*.

Hebben en *zijn* zijn de hulpwerkw. van den *verleden* (volmaakten), *zullen* is dat van den *toekomenden* tijd.

Ook *gaan* en *blijven* komen soms als hulpwerkwoorden van den tijd voor: *Ik ga lezen*, *ik blijf lezen*.

Hulpwerkwoorden van de *wijze* zijn: *zullen*, *mogen* en *laten*, als: *Ik wil*, *dat hij mij groeten zal* voor: *Ik wil*, *dat hij mij groete*; *Wanneer het gebeuren mocht* voor: *Wanneer het gebeurde*; *Laat hem leeren!* — *Zullen* en *mogen* zijn de hulpwerkw. van de *aanvoegende*; *laten* is dat van de *gebiedende* wijs.

Doen werd vroeger in het Middelnederlandsch, en zoo ook in het Oudnederlandsch, éene enkele maal gebruikt, gelijk nu nog in het Engelsch, als het hulpwoord van de onbepaalde wijs.

's Werelds goed,
Dat dikwijls doet
Den mensch bekoren,
Wordt moeilijk vergaard,
Met zorg bewaard,
Met rouw verloren.

VONDEL.

Hier bet. *doet bekoren* blijkbaar *bekoort*.

In het Wilhelmuslied legt de beroemde MARNIX VAN SINT ALDEGONDE den grooten Zwijger de volgende regelen in den mond:

Na 't zuur zal ik ontvangen
Van God, mijn Heer, dat zoet:
Daarnaar zoo doet verlangen
Mijn vorstelijk gemoed.

Doet verlangen bet. hier *verlangt*.

Nog heden ten dage komt in de spreektaal en in lossen

stijl *doen* voor als hulpwerksw. van de onbep. wijs. Zoo zal men op de vraag: *Wat doet het buiten?* antwoorden: *Regenen*: een betrekkelijk onvolledige zin, die, aangevuld, luiden zal: *Let doet regenen*, d. i. *Het regent*. Op: *Wat deed hij, toen gij bij hem kwaamt?* zal het antwoord b. v. wezen: *Lezen, schrijven, teekenen* enz., d. i. *Hij deed lezen, hij deed schrijven, hij deed teekenen*: hij las, hij schreef, hij teekende. Zoo ook hoort men niet zelden: *Schrijven doet hij goed, maar rekenen doet hij slecht. Lachen deed zij zelden*. — Op het gezegde: *Dat verwondert me*, volgt niet zelden de vraag: *Doet het?*, d. i. *Doet het u verwonderen*: *Verwondert het u?*

De werkwoorden *kunnen, mogen, moeten, willen* en *durven*, die niet zonder een ander werkwoord in de onbepaalde wijs, waarmede zij één begrip vormen, kunnen voorkomen, kan men als *hulpwerkwoorden van wijze* of, liever, als *wijzigende hulpwerkwoorden* beschouwen, daar zij als het ware eene wijzigende bepaling geven aan den inhoud der onbepaalde wijs. B. v.: *Ik mag komen; Hij kan lezen; Zij moet gehoorzamen; Ik wil schrijven; Hij durft liegen*. Vroeger noemde men deze werkwoorden *hulpbehoevende* werksw. — Soms is de onbep. wijs, die van deze werksw. afhangt, verzwegen, als:

De kloeke Rijp wil mee en met hem samenspannen,

d. i. *wil meegaan; Ik mag leeren teekenen. Moogt gij ook? d. i. ook leeren teekenen?* Zoo ook in: *Ik wil, ik zal, ik moet! Zij kunnen niet buiten hem; De taal kan niet zonder zekere klanken die, des noodig, aangeven hoeveel voorwerpen er zijn.*

Heeft *willen* de bet. van *eischen*, dan is het natuurlijk geen wijzigend hulpwerkwoord; b. v.: *De nood wil spoed*.

Ook de werksw. *vermogen, behooren, behoeven, trachten, pogen, zoeken, hebben*, die in bet. nauw met *kunnen, mogen, moeten, willen* en *durven* samenhangen, komen niet zelden als wijzigende hulpwerkwoorden voor, als: *Hij vermag, behoort, tracht, poogt, zoekt te komen; Zij behoeft niet te komen; Hij heeft mooi praten; Zij heeft veel te arbeiden*.

Hulpwerkwoord van het *geslacht* is *worden*, dat het *lijdende* geslacht uitdrukt van de overgankelijke en onover-

gankelijke werkwoorden, als: *ik sla, ik sloeg, ik heb geslagen*, enz.: bedrijvend geslacht; *ik word geslagen ik werd geslagen, ik zal geslagen worden*, enz.: lijdend geslacht. Zoo ook: *Er wordt hier druk gewerkt; Er wordt hier te veel gelachen en gepraat.*

Alle volzinnen, waarin een *lijdend voorwerp* voorkomt, kunnen in den *lijdenden vorm* worden overgebracht. Het lijdend voorwerp (4n.) wordt dan onderwerp (1n.): *Ik sla den hond* (bedr. geslacht), *De hond wordt geslagen door mij* (lijdend geslacht); *Ik eet brood, Brood wordt gegeten door mij; Ik betreed uw dorpel, Uw dorpel. wordt betreden door mij.*

72. Het werkwoord *zijn* heet zelfstandig werkwoord. Eerst met een bijvoeglijk naamwoord of zelfst. naamwoord verbonden, vormt het een volledig gezegde, als: *God is groot; God is de Almachtige.*

Dit laatste geldt ook van de werkwoorden: *heeten, blijven blijken, worden, schijnen, en lijken* of *gelijken* in de bet. van *schijnen*. Zij hebben alle twee eerste naamvallen bij zich, als: *hij is een held; zij heet mijne vriendin; gij blijft een bloodaard; zij schijnt een deugdzzaam meisje; hij werd een geacht man; hij leek een razende; gij blijkt een eerlijk man te zijn. Hij leek (geleek) een razende* (1n.) moest eigenlijk 'zijn: *Hij leek (geleek) eenen razende* (3n.).

73. De werkwoorden *vragen, onderwijzen* en *leeren* hebben twee verschillende voorwerpen in den 4den naamval bij zich als: *Hij vraagt het hen; Ik leer hen de aardrijkskunde; Gij onderwijst hen de geschiedenis.*

Sommigen zijn evenwel van een ander gevoelen. Zij nemen tot regel aan dat, wanneer bij deze drie werkwoorden geen zaak als voorwerp staat, dan de persoonsnaam in den vierden naamval komt te staan; doch dat, zoodra er eene zaak als voorwerp bij komt, de persoonsnaam in den derden naamval staat. Dezen schrijven dus: *Ik vraag hen* (4n.); *Ik vraag hun* (3n.) *iets* (4n.) *Hij onderwijst u* (4n.); *Hij onderwijst u* (3n.) *de geschiedenis* (4n.); *Hij leert mij* (4n.); *Zij leert mij* (3n.) *de aardrijkskunde* (4n.). Brengt men deze volzinnen in den lijdenden vorm over, dan krijgt men: *Zij worden gevraagd door mij; Iets wordt hun gevraagd door mij, of: Hun wordt iets gevraagd door mij; Gij wordt onderwezen door hem; De geschiedenis wordt u onderwezen door hem.*

Schrijft men: *Ik vraag hen iets*, zoo zou dit, in den lijdenden vorm overgebracht, dienen te luiden: *Zij worden iets* (4n.) *gevraagd door mij*; doch daar dit te hard klinkt, schrijft men: *Zij worden door mij NAAR iets gevraagd*. Zoo ook schrijft men niet: *Gij wordt de geschiedenis* (4n.) *onderwezen door hem*; maar: *Gij wordt IN de geschiedenis onderwezen door hem*, of liever: *Gij wordt door hem in de geschiedenis onderwezen*. Zoo ook niet: *Ik word de aardrijkskunde* (4n.) *geleerd door hem*, maar liever, met verzaking van den lijdenden vorm: *Ik leer de aardrijkskunde bij hem*. Hierbij moeten wij ten slotte nog doen opmerken, dat in: *Ik leer hem de aardrijkskunde, leeren* de bet. heeft van *DOEN weten, DOEN leeren*. Ook de werkwoorden *heeten, noemen, doopen, achten, rekenen, prijzen, schatten, bevinden, maken, vinden, schelden, zich betoonen, zich gevoelen* kunnen twee 4de naamvallen bij zich hebben, die hetzelfde voorwerp beduiden: *Ik heet hem uw vriend; Ik noem hem uw vijand; Ik acht hem uwen weldoener; Men vond het eene schandelijke daad; De eene geleerde schold den anderen weetniet* (of voor weetniet).

Prijst vrij den nachtegaal

(Als hij u menigmaal

Verlust en schatert uit)

Een zingend vedertjen en een gewiekt geluid.

MARIA TESSELSCHADE VISSCHER. *De Nachtegaal*.

O eens, eens had men haar geprezen

De schoonste uit Juda's dochtrental.

A. BEELO. *Naomi* 1).

Worden bovenstaande zinnen in den lijdenden vorm overgebracht, dan krijgt men twee eerste naamvallen: *Hij wordt uw vriend geheeten; Hij wordt uw vijand genoemd; Hij wordt uw weldoener geacht*; enz.

Ook in: *Iemand iets heeten liegen* komen twee voorwerpen in

1) Soms vindt men na *geprezen* eene komma. Daardoor wordt dan *de schoonste uit Juda's dochtrental* eene bijstelling van *haar*: een verkorte bijvoeglijke volzin: *die de schoonste was van Juda's dochtrental*. Dit heeft de Dichter blijkbaar niet bedoeld. Twee schoone versregels worden alzoo door die komma bedorven, waarom zij er onmogelijk geduld kan worden.

den 4den naamval voor. *Heeten* beteekent hier *maken* en de geheele uitdrukking zegt zooveel als: *Maken, dat iemand voor een leugenaar doorgaat. Iemand* is dan het voorwerp van het samengevatte begrip *heeten liegen; iets, dat van liegen.*

Heeten wordt gevolgd door een voorwerp in den 3en naamv., wanneer het de beteekenis heeft van *gebieden*:

Hij heet de knechten [de staat hier voor den], die genaken, Zich meester van den prijs te maken.

TOLLENS. *De Jongeling van Westzanen.*

Hoe heet God? vraagde ik een voerman op zijn wagen:

Hoe God heet, Heer, daartoe zijn gij en ik te bot,
En, zaid' hij, zoo 't u lust, gij moogt het hem gaan vragen,
Maar doet een ieder goed en geen kwaad, dat heet God.

C. HUYGENS.

Men schrijft zoowel: *Herinner hem* (4n.) *aan onze afspraak*, als: *Herinner hem* (3n.) *onze afspraak* (4n.) 1). *Herinneren* kan ook den 2en naamval bij zich hebben: *Ik kan mij* (4n.) *zijner* (2n.) *niet herinneren.* — In: *Herinnert gij u* (4n.) *dien dag* (4n.) *nog* is de 2de vierde naamv. de bijwoordelijke 4n. van tijd.

Ontmoeten, eigenlijk onovergankelijk, wordt ook overgankelijk gebruikt. Men vindt zoowel: *Ik heb hem* (4n.) *ontmoet*, als: *Hij is mij* (3n.) *ontmoet*; zoowel: *Ik ben hem* (3n.) *ontmoet*, als: *Hij heeft mij* (4n.) *ontmoet*.

Gehoorzamen, schaden en baten worden gewoonlijk tot de onoverg. werkw. gerekend. Zij bezitten echter deze eigenschap, dat de 3de naamv. van den bedrijvenden vorm in den lijdenden vorm als onderwerp (1n.) optreedt: *Men gehoorzaamde hun* (3n.); *Zij werden gehoorzaamd*; *Dat baatte mij* (3n.); *Ik ben er mee gebaat*; *Het heeft u* (3n.) *geschaad*; *Gij zijt er door geschadd*.

74. Bij de werkwoorden *laten* en *doen* komen twee vierde naamvallen voor in uitdrukkingen als de volgende: *Hij laat*

1) *Iemand iets herinneren* en *iem. aan iets herinneren* is niet hetzelfde. Het eerste beteekent: hem de geheele zaak te binnen brengen; het tweede: de zaak als het ware slechts eventjes aanroeren, er hem als terloops aan doen denken.

den kleermaker een rok maken; Hij doet den scholier zijne les leeren. Daar in: *Ik laat mijn zoon een nieuwen rok maken, mijn zoon* zoowel derde als vierde naamval zijn kan, en de zin dus zoowel kan beteekenen: *Ik laat een nieuwen rok maken voor mijn zoon*, als: *Ik laat een nieuwen rok maken door mijn zoon*, verdient soms, ter vermindering van dubbelzinnigheid, de aanwending van een voorzetsel hier de voorkeur boven den derden of den vierden naamval.

75. Er is tweeërlei verbuiging of vervoeging der werkwoorden: de *sterke* of ongelijkvloeiende, en de *zwakke* of gelijkvloeiende.

Door *sterke* werkwoorden verstaat men de zoodanige, die in den onvolmaakt' verleden tijd, of in het deelwoord van den volm. tijd, of wel in beide, een anderen klinker hebben dan in den tegenwoordigen tijd, als: *lezen, las, gelezen; bersten, borst, geborsten; stelen, stal, gestolen.*

In sommige sterke werkwoorden is de klinker van den onv. verl. tijd gelijk geworden aan dien van den teg. tijd. Daartoe behooren: *bakken, malen, braden, brouwen, heeten, spannen, lachen* e. m. a.

De *zwakke* werkwoorden hebben *geene* klankverwisseling. Hun onvolmaakte verleden tijd eindigt op *de 1)* (of *te*), en hun lijdend deelwoord, dien overeenkomstig, op *d* (of *t*), als: *leeren, leerde, geleerd; plukken, plukte, geplukt; misen, miste, gemist; vonnissen, vonniste, gevonnist.*

De derde persoon enk. van den onvolm. tegenw. tijd en de tweede persoon van den onvolm. tegenw. en den onvolm. verl. tijd eindigen op *t*, als: *gij hoort, gij hoordet; gij leest, gij laast; hij hoort, zij leest, men speelt, iemand spit, hij houdt, wie zendt, enz.*

Uitzonderingen zijn: *hij is, kan, mag, zal* en *wil.*

De tweede persoon van den zwakken onvolm. verl. tijd mist, om der welluidendheid en om des rijms wille, in lossen stijl

---

1) Dit *de* is eigenlijk een overblijfsel van den onvolm. verl. tijd van *doen*. Wij *hoorden* was oorspronkelijk: wij *hoorededen*. Uit *de* is na een scherp medeklinker *te* ontstaan.

en in dichtmaat vaak de *t*: *Jongen! Jongen! wat lette je slecht op en wat hinderde je me!*

Niet waar? Toen hebt gij vreugd beleefd,
Toen schein de rijkswong niet te drukken,
Toen gij den schuldbrief scheurde aan stukken
En in de plaats een kwijtbrief schreeft.

TOLLENS. 's *Konings Vrijspraak.*

Doch gij, die wel ten hemel blikte,
De handen vouwde, maar niet badt,
Die tranen, maar geen woorden hadt,
Die niet dan zuchte, niet dan snikte!
Tradt gij, gij onverhoord naar buiten?

Het roerendst en welsprekendst bidden —
Het is een snik, een zucht, een traan.

TOLLENS. *Het Gebed.*

Het meerv. van den onvolm. verl. tijd der werkwoorden *zetten*, *redden*, *putten*, *schudden*, en dergelijke, schrijft men op drieërlei wijze: *wij zetten*, *zett'en* of *zeteden*; *gij reddet*, *red-d'et* of *reddedet*; *zij putten*, *putt'en* of *putteden*; *genen schudden*, *schudd'en* of *schuddeden*.

De zwakke werkwoorden *leggen* en *zeggen* hebben in den onvolm. verl. tijd:

ik legde, ik leide, ik lei;	ik zegde, ik zeide, ik zei;
gij legdet, gij leidet, je lei;	gij zegdet, gij zeidet, je zei;
hij legde, hij leide, hij lei;	hij zegde, hij zeide, hij zei;
wij legden, wij leiden;	wij zegden, wij zeiden;
zij legden, zij leiden;	zij zegden, zij zeiden.

't Verleden deelwoord is: *gelegd* of *geleid*; *gezegd* of *gezeid*. Men zegt ook: *hij zeit* voor *hij zegt*; *je zeit* voor *je zegt*; *hij leit* voor *hij legt*; en verkeerdelijk: *het leit op tafel* voor *het ligt op tafel*; *ik lei te bed* voor *ik lag te bed*, enz.

De vervoeging van *oorlogen* en *bewaarheiden* of *bewaarheden* luidt: *Ik oorloog*, *oorloogde*, *heb geoorloogd*; *Ik bewaarheide*, *bewaarheidde*, *heb bewaarheid*.

76. *Onregelmatige* werkwoorden zijn de zoodanige, die in hunne vervoeging van die der *zwakke* en *sterke* beide afwijken. Het zijn de 19 volgende, wier onvolm. verl. tijd en verleden deelwoord wij tevens opgeven.

1. *Kunnen*, *konde* of *kon*, *gekund* of *gekunnen*. 2. *Moeten*, *moest*, *gemoeten*. 3. *Mogen*, *mocht*, *gemoogd*, *gemogen*, *gemocht*. 4. *Weten*, *wist*, *geweten*. 5. *Zullen*, *zoude* of *zou*. 6. *Durven*, *dorst* of *durfde*, *gedurven* of *gedurfd*. 7. *Gaan*, *ging*, *gegaan*. 8. *Staan*, *stond*, *gestaan*. 9. *Doen*, *deed*, *gedaan*. 10. *Zijn*, *was*, *geweest*. 11. *Willen*, *wou* of *wilde*, *gewillen*, *gewild*. 12. *Hebben*, *had*, *gehad*. 13. *Plegen*, *pleegde*, *plag*, *placht* 1, *gepleegd*. 14. *Werken*, *wrocht*, *werkte*, *genrocht*, *gewerkt*. 15. *Koopen*, *kocht*, *gekocht*. 16. *Zoeken*, *zocht*, *gezocht*. 17. *Brengen*, *bracht*, *gebracht*. 18. *Denken*, *dacht*, *gedacht*. 19. *Dunken*, *docht*, *dacht*, *gedocht*.

Aanmerkingen.

a. *Gekund*, (*gekunnen*); *gemoeten*; (*gemoogd*, *gemogen*, *gemocht*); *gedurfd*, (*gedurven*); *gewild*, (*gewillen*) worden vaak in de spreektaal, zelden of nooit in de schrijftaal gebruikt. Men schrijft dan ook liever, waar zulks mogelijk is, in plaats van *Ik heb gekund*, *gemoeten*, *gedurfd*, *gewild*: *Ik heb het kunnen*, *moeten*, *durven*, *willen doen*. De tusschen haakjes geplaatste vormen behooren alleen tot de spreektaal. — 't Verleden deelwoord van *vermogen* is *vermocht*.

b. Van *weten* komt *bewust*. *Bewust* staat voor *bewist* 2), dat een spoor bewaart van het oorspronkelijk zwakke verleden deelwoord *gewist*, nu sterk *geweten*. Van *wezen* komt *gewezen*, dat alleen bijvoeglijk gebruikt wordt. Men zegt: *de bewuste zaak*, *de gewezen burgemeester*. — *Geweest* staat voor *geweesd*, gelijk *gezant* voor *gezand* (van *zenden*), *verwant* voor *verwand* (van *wenden*). 3) *Wezend*, het deelwoord van den volm. tijd van *we-*

1) Volgens de *Woordenlijst* der Heeren DE VRIES en TE WINKEL alleen *placht*.

2) Van het Middelned. *hem bewissen* = *zich vergewissen*.

3) *Behept* komt niet, gelijk men vroeger meende, van *hebben*, maar van *schoppen*, d. i. *vangen*. *Hij is met leelijke ondeugden behept* (niet *behebt*) bet. dus: *Hij is met leelijke ondeugden bevangen*.

zen, komt alleen voor in samenstellingen: *aanwezend*, *afwezend*. *Aanwezend* en *afwezend*, bijna geheel door *aanwezig* en *afwezig* verdrongen, zijn niet afgeleid van de werkw. *aanwezen* en *afwezen* — deze toch bestaan niet —, maar van de uitdrukkingen *aan wezen*, *af wezen*. *Aanwezend* komt nog voor in de samenstelling *eerstaanwezend*: de *eerstaanwezende* *ingenieur*, *ambtenaar*, *officier* enz. Men schrijve: *dank weten* en niet *dank wijten*.

c. In plaats van *moest* hoort men vaak *most*. Dit *most* wordt dikwerf verward met *mocht*. Men zegt *Ik mocht het doen* voor *Ik most het doen*, en omgekeerd.

d. In plaats van *ik kon* hoort men vaak *ik kost*.

e. *Ik dorst* is eigenlijk de onvolm. verl. tijd van het verouderde werkwoord *dorren* (*derren*, *darren*), dat *wagen* beteekende. *Durven* (*dorven*, *derven*) beteekent oorspronkelijk *behoeven*. Later is de beteekenis van *dorren* (*wagen*) op *durven* overgegaan. *Nooddruft* (dringende behoefte) staat voor *nooddurft*, *nooddruftig* voor *nooddurftig*. — *Derven* beteekent thans *missen*: *Hij moest die winst derven*.

*Als wij alles, alles derven,
Blijft Gods liefde ons bij in smart.*

Gez. 130, vs. 6.

*Geen muschje, over 't aardrijk zwervend,
En hongrig 't laatste voedsel dervend,
Valt buiten U op 't aardrijk neer.*

B. TER HAAR.

f. *Placht* is de onvolm. verl. tijd van *plegen* in de beteekenis van *gewoon zijn*; b. v.: Peter de Groote *placht* alle morgen te vijf uur op te staan. *Pleegde* en *gepleegd* worden gebruikt in de beteekenis van *doen*, *begaan*; b. v.: *eene misdaad plegen*, *een roof plegen*, *met iemand raad plegen*, *iemand raadplegen*; *deugd plegen*, *wijsheid plegen*, *godsdienst plegen*, enz. Dit *plegen* komt nog voor in *verplegen*: *Een zieke verplegen*.

g. *Wrocht* en *gewrocht* zijn deftiger dan *werkte* en *gewerkt*. In Noord-Nederland worden de eerste vormen zelden, in Zuid-Nederland dagelijks in de spreektaal gehoord. *Werken* staat

eigenlijk voor *worcken* 1). Hieruit werd regelmatig zwak gevormd *workte* en *geworckt*. Door niet ongewone letterwisseling 2) ontstond hieruit *wrokte* en *gewrokt*, welke door verscherping der *k* tot *ch* de vormen *wrochte* en *gewrocht* opleverden. *Wrochte* verloor later de *e* van den uitgang *te*.

h. Kunnen en *kennen* worden vooral in de spreektaal niet zelden verward. *Kunnen* bet. *vermogen*, *in staat zijn iets te doen*, en heeft altijd een werkwoord in de onbep. wijs na zich: *Ik kan lezen; Hij kan schrijven; Kunt gij komen? Ja, ik kan (komen)*. — *Kennen* bet. *met iemand of iets bekend zijn, iets kunnen onderscheiden* enz.; als: *Ik ken dien man; Ik ken mijne les; Ik ken hem aan zijne stem*.

i. Kunnen, moeten, mogen, weten en zullen heeten *werkwoorden met een opgeschoven verleden tijd*, omdat de oorspronkelijke vorm van hun verleden tijd die van den tegenwoordigen is geworden. Zoo is *ik kan* eigenlijk de oude sterke onvolm. verl. tijd van *konnen* (hetzelfde als *kunnen*), en *ik zal* die van *zollen* (hetzelfde als *zullen*). Later vormde zich een nieuwe zwakke verleden tijd: *ik konde (kon)* en *ik zolde (zoude, zou)*. — *Mag, weet* en *moet* zijn evenals *kan* en *zal* oorspronkelijk vormen van den onvolm. verl. tijd en dáárom missen *hij kan, hij mag* en *hij zal* de *t*. De werkwoorden, waartoe die vormen behooren, zijn echter in het Nederlandsch niet aan te wijzen.

j. Hebben staat voor *haben* (of *haven*: een bijvorm van *hebben*, die o. a. nog in het zelfst. naamw. *handhaaf, handhave*, waarvan het werkw. *handhaven* afgeleid is, bewaard is, doch nooit in het Nederlandsch in levend gebruik is geweest). *Hij heeft* is eigenlijk *hij hevet* (*heven* is weder hetzelfde als *haven*). *Ik had* staat voor *ik havede (haafde)*, samengetrokken en verkort tot *had*, en *gehad* staat voor *gehaved (gehaafd)*.

k. Zijn ontleent zijne vormen aan verschillende stammen. 't Werkwoord zelf is ontleend aan de meervoudsvormen van de aantoonende wijs: *wij zijn, gij zijt, zij zijn*, die met *hij is* en de vormen der aanvoegende wijs: *ik zij* enz. tot een wortel behooren, die in het Ned. niet gevonden wordt.

De onvolm. verl. tijd *was* en 't verleden deelwoord *geweest*

1) Het Eng. heeft nog *to work*, en in den onv. verl. tijd en het verl. deelw. *wrought*.

2) Men denke aan *nooddruft* voor *nooddurft*, *godsvrucht* voor *godsvurcht* (godsvrees), *bron* voor *born* enz.

zijn die van het sterke werkwoord *wezen*, dat *wonen*, *blijven* beteekent. *Ik ben*, oorspronkelijk *ik bem*, staat weder geheel op zich zelf.

l. *Willen* mist vanouds de vormen der aantoonende wijs, waarvoor die der aanvoegende wijs in de plaats treden. Dáárom mist *hij wil* (eene verkorting van *hij wille*) de *t*. 't Verleden deelw. *gewild* is tot een bijv. n. geworden (dat zelfs de uitgangen van den vergelijkenden en den overtreffenden trap kan aannemen) in den zin van *begeerd*, *verlangd*, *gezocht*: *Deze koopwaren zijn meer gewild dan die*.

Nevens *willen* bestond de vorm *wollen*. Van het eerste hebben wij den onvolm. verl. tijd *wilde*; van het tweede, *wou* (voor *wolde*, *woude*).

m. *Gaan* staat voor *gangen*, *gegaan* voor *gegangen*; vandaar: *voetganger*, *gang* enz.

Staan staat voor *standen*, *gestaan* voor *gestanden*; vandaar: *stand*, *omstand*, *voorstander* enz.

Gedaan staat voor *gedaden*. Eene onbepaalde wijs *dad* kent men echter niet; wel de zelfst. naamw. *daad*, *dader* enz. Men schrijve niet *een reisje maken*, *eene wandeling maken*; maar *een reisje doen*, *eene wandeling doen*. Zoo schrijve men ook niet: *eene keuze maken*, maar *eene keuze doen*; wél: *verkiezing maken*.

Bracht, eigenlijk *brachte*, is ontstaan uit *bragde*, den onvolm. verl. tijd van een zwak werkwoord, welks bestaan zich slechts vermoeden laat 1). Naar dezen onvolm. verl. tijd is het verl. deelw. gevormd. Uit den stam *brag* ontstond, door inlassching der neusletter *n* en de verzwakking der *a*, de tegenwoordige tijd *breng*. *Dacht* (van *denken*, eig. *danken*), en *docht* (van *dunken*) bestonden, evenals *bracht*, reeds in het Gothisch. 't Zijn samengetrokken onvolm. verl. tijden van zwakke werkwoorden. Uit *zoeken* ontstond *zocht*, *gezocht*, voor *zoekede*, *gezoeked*; uit *koop*: *kocht*, *gekocht*, voor *koopede*, *gekooped*.

o. *Moest* is ontstaan uit *moetede*, *moet'de*. Eerst werd na de *t* eene *s* ingelascht om de samenstooting der *t* en *d* te vermijden. Zoo ontstond *moetsde*. Vóór de *s* viel de *t* van den stam weg en ontstond de vorm *moesde*. In dezen werd, door den

1) Het Gothische *brahta* (brachte) is eene samentrekking van *braggida* (braggede, bra(n)gede, bragde). Deze onvolm. verl. tijd moet afkomstig zijn van een zwak werkwoord *braggjann* (bra(n)gen), waarvan hij even regelmatig gevormd is, als o. a. *thagkida* (dankede), dat, samengetrokken, *thahta* (dachte) leverde, van *thagkjan* (danken, denken).

invloed der *s*, *de* tot *te* en verkreeg men *moeste*. De *e* is later afgekapt, gelijk in *kochte*, *zochte*, *brachte* enz.

Op gelijke wijze als *moest* uit *moetede* is ontstaan, onstond *wist* uit *wetede*, *weet'de*.

77. Het volgende betrekkelijk de vervoeging van enkele sterke werkwoorden verdient bijzondere aandacht. De vormen, welke tusschen haakjes staan, zijn minder aanbevelenswaardig.

a. *Komen* staat in de plaats van *kwemen*: daarom heeft de onvolmaakte verl. tijd *kwam*.

b. *Zweren*, *etteren*, heeft *zwoor*, *gezwoven*. *Zweren*, een eed doen, heeft *zwoer*, *gezwoven*.

c. *Schrikken* heeft *schrikte*, (*schrok*); *geschrikt*, (*geschrokken*).

d. *Verschrikken*, zelf *verschrikken*, heeft *verschrikte*, *verschrikt*, (*verschrokken*). *Verschrikken* = doen *verschrikken*, heeft *verschrikte*, *verschrikt*.

e. *Delven* heeft *dolf*, (*delfde*); *gedolven*. *Melken* heeft *molk*, (*melkte*); *gemolken*.

f. *Wenken* heeft *wenkte*, *gewenkt*. *Erven* heeft *erfde*, *geërfd*.

g. *Helpen* heeft *hielp*, (*holp*); *geholpen*. *Zwerven* heeft *zwierf*, (*zworf*); *gezworven*.

h. Van *gerennen* (samenvloeien), *geron*, *geronnen*, wordt alleen *geronnen* nog gebruikt, als in 't versje: Zoo gewonnen, Zoo *geronnen*, en in de uitdrukking *geronnen bloed*. Van *rennen*, dat vroeger sterk was, is *geronnen* afkomstig in de uitdrukkingen: *Nimmer; moe geronnen tijd* en *afgeronnen tijd*. Men vindt ook: *Nimmer moe gerende tijd*.

i. *Barsten* heeft *barstte*, *gebarsten*, en *bersten* heeft *borst*, *geborsten*.

j. *Eten* heeft *at*, (*geeten* 1).

k. *Lachen* heeft *lachte*, oudtijds *loech*, nu *loeg*, *gelachen*. *Laden* heeft *laadde*, oudtijds *loed*; *geladen*. *Loed* komt nog eene enkele maal, *loeg* komt nog vaak in verzen voor.

De zonne blonk,
En wonnig (*vroolijk*) zong

1) Men schrijft *gy at* of *gij aat* en zoo ook *gij tradt* of *gij traadt*, *gij badt* of *gij baadt* enz. In sommige streken zegt men *ik heb al geten* voor *geëten*, *gegeten*. Men zegt daar ook *glooven* voor *gelooven*; *gegloofd* voor *geloofd*. *Glijden* is ontstaan uit *gelyden*, gelijk *blijven* uit *be-lijven*, *gunnen* uit *ge-unnen*, *erbarmen* uit *er-be-armen*. Dit *armen* beteekent *medelijden met iets hebben*. *Ontfermen* staat voor *ontbermen*, *ontbarmen*, *ont-be-armen*.

In 't groen het vogellij.
 En zoet van geur,
 En bont van kleur
 Loeg menig bloemekijn.

Nu dekt de sneeuw de wei,
 Stom is 't gevleugeld heer,
 Maar lieve Mei
 In prachtlivrei
 Brengt loof en liedjes weer.

FRANS DE CORT. *De Winter des Levens.*

Ik vraagde een bedelaar, hoe hij zoo lustig leefde,
 In 't felste van de vorst, daar hij loeg en ik beefde?
 Heer, sprak hij, lett' hierop; 'k heb al mijn kleeren aan;
 Gij zoudt zoo koud niet zijn, hadt gij dat ook gedaan.

C. HUYGENS.

Glimlachen, grimlachen en *schaterlachen* zijn zwak. Men vindt ook de verleden deelw. *gelacht* en *belacht*, die, o. i., geene aanbeveling verdienen. Dichters handelen echter ook hierin naar welgevallen.

Wat is toch ongeduld in pijn?
 't Is om zijn droefheid droevig zijn.
 Zoo wordt hij dan met recht belacht
 En als een groote dwaas geacht,
 Die, omdat droefheid kwalijk smaakt,
 Zijn droefheid des te grooter maakt.

DIRK RAFELS CAMPHUYZEN.

l. *Waaien* heeft *waaide*, *woei*; *gewaaid*.

m. *Jagen* heeft *jaagde* of *joeg*; *gejaagd*. *Vragen* heeft *craagde* of *vroeg*; *gevraagd*. De zwakke vorm is de oorspronkelijke en verdient daarom volgens sommigen de voorkeur.

n. *Scheppen*, met een lepel, emmer enz., heeft *schepte*, *geschept*. *Scheppen*, uit niets voortbrengen, heeft *schiep*, *geschapen*. Men zegt zoowel *Hij schepte er behagen in* als *Hij schiep er behagen in*.

o. *Hijschen*, *mijden* en *vermijden* worden liefst *sterk*, *hijgen*, *benijden* en *bezwijmen* liefst *zwak*, *krijschen* en *aantijgen* (be-

schuldigen) zoowel *sterk* als *zwak* verbogen. In de spreektaal en in dichtmaat komen de drie eerste niet zelden in den *zwakken*, de drie volgende niet zelden in den *sterken* vorm voor.

p. *Krijgen*, oorlog voeren, heeft *krijgde*, *gekrijgd*. *Krijgen*, ontvangen enz., heeft *kreeg*, *gekregen*.

q. *Stijven*, doen verharden in 't kwaad, sterken, heeft *stijfde*, *gestijfd*. *Stijven*, stijf maken, heeft *steef*, *gesteven*. *Verstijven* heeft *verstijfde*, *verstijfd*. Men hoort ook *versteef*, *versteven*.

r. *Vrijen* of, liever, *vrijden* (vrijmaken, bevrijden), heeft *vrijdde*, *gevrijd*; *vrijen* (minnekoozen), heeft *vrijde*, *gevrijd* en *vree*, *gevreën*.

s. *Vriezen* heeft *vvoor*, (*vroos*); *gevroren*, *gevroren*. *Verliezen* heeft *verloor*, *verloren*. *Kiezen* heeft *koos*; *gekozen*, *gekoren*; *verkiezen* heeft *verkoos*, *verkozen*.

t. *Klieven* heeft *kliofde*, (*kloof*), *gekliefd*, (*gekloven*). *Kluiven* heeft *kloof*, *gekloven*. Voor *kluiven* zegt men in sommige streken ook *knuiven* 1). *Knuiven* heeft *knoof*, *geknoven*. *Klooven* (houtklooven) heeft *kloofde*, *gekloofd*.

u. *Kruien* heeft *krooi*, *kruide*; *gekrooien*, *gekruid*. *Schuilen* heeft *school*, *schulde*; *gescholen*, *geschuld*.

v. *Zieden* heeft (*ziedde*), *zood*; *gezoden*.

w. *Tijgen* (eigenlijk *tiegen*) heeft *toog*, *getogen*. *Opgetogen* komt van het verouderde *optiegen*. In zijne eigenl. beteekenis (*opgetrokken*) vindt men het o. a. in de volgende dichtregelen van CATS.

De ziel is als een boot, die met ons gansch vermogen
 Wordt tegen stroom geroeid en krachtig opgetogen.
 Gewis, zoo ons de riem maar eenmaal stille staat,
 't Is zeker, dat de schuit in haast teruggegaat.

Verder treft men het aan in de bekende figuurlijke uitdrukking *met een opgetogen zeil*.

Als bijv. naamw. en bijw. beteekent het *verrukt*, *in een staat van aangename verrukking*.

x. *Raden* heeft *raadde*, *ried*; *geraden*.

1) De *l* en *n* wisselen in meer woorden met elkander. Men denke aan *kluppel* en *knuppel*, *middel* en *midden*. Zoo vindt men in het Middeld. zelfs *cnippel* voor *clippel* (klepel).

y. *Spugen* heeft *spooq*, *gespogen*; *spuwen* heeft *spuwde*, *gespuwd*.

z. *Zweeten* heeft *zweette*; *gezweet* (*gezweeten*).

aa. *Beraadslagen* 1), *verwelkomen*, *glimlachen*; *dwarsdrijven*, *pluimstrijken*, *beeldhouwen*, *kanthouwen*, *psalmzingen* worden *zwak verbogen*: *beraadslaagde*, *verwelkomde*, *glimlachte*, *dwarsdrijfde*, *pluimstrijkte*, *beeldhouwde*, *kanthouwde*, *psalmzingde* *beraadslaagd*, *verwelkomd*, *geglimlacht*, *gedwarsdrijfd*, *gepluimstrijkt*, *gebeeldhouwd*, *gekanthouwd*, *gepsalmzingd* 2).

bb. *Liggen* en *leggen* worden vaak met elkander verward. *Leggen* is een *overgankelijk* (bedrijvend), *liggen* een *onovergankelijk* (onz.) werkwoord. Men schrijve: *zich aan iets gelegen laten zijn* of *zich aan iets gelegen laten*; en niet: *zich aan iets gelegen laten liggen*.

cc. *Zijgen* (de melk *zijgen*, *filtreren*) heeft *zeeg*, *gezegen*.

1) In *beraadslagen* ontmoeten wij 't werkwoord *slagen*, waarvan *slaan* de *samentrekking* is. Eene enkele maal ontmoet men, om des rijms wille, dit *slagen* nog:

Men hoort bekoord
 In bosschig oord
 De tortel kirrend klagen,
 En langs de baan,
 Waar hazelaars staan,
 De lijster lieflijk slagen.

FRANS DE CORT. *In Oogstmaand gedicht.*

Want medicus en brouwer slagen
 Den spijker vast niet op den kop.

DEZELFDE. *Koffielied.*

De geneesheer veroordeelde de koffie als giftdrank; de brouwer gaf de voorkeur aan het sterke bier.

2) De vorm *handenwring*, dien men bij TOLLENS vindt (*Laatste Gedichten*, II. *De Levensgidsen*), verdient geene aanbeveling. Een werkwoord *handenwringen* bestaat er niet, en zelfs wanneer het bestond, zou men moeten schrijven *handenwringde*. *Handenwring* staat, als dichterslijke vrijheid, voor *de handen wong*.

Hoe klom mijn onrust dag aan dag,
 Sinds een der knapen, hoe ik bad,
 En hoe ik handenwring en kreet,
 Gevoelloos aauzag wat ik leed.

Van dit werkwoord komt *uitzigen* (waarvoor men verkeerdelijk hoort en leest *uitzuigen*) in het gezegde: *de mug uitzigen en de kemel doorzwelgen*.

dd. Ruiken is hetzelfde als *rieken*. Sommigen gebruiken, zonder grond, *ruiken* overgankelijk (bedrijvend) en *rieken* onovergankelijk (onzijdig); als: *De hond ruikt het wild; De bloem riekt*. Men zegt altijd *welriekende bloemen* en niet *welruikende bloemen*. Zoo ook: *Het riekt naar den mutsaard* 1).

ee. Raken heeft *raakte, geraakt*. *Deugen* heeft *deugde, ge-deugd*. In de spreektaal hoort men vaak *rocht, gerocht; docht, gedocht, gedeugen*.

ff. Stooten heeft *stootte, stiet; gestooten*. *Wasschen* heeft *wiesch, waschte; gewasschen*.

gg. Wassen (met was bestrijken) heeft *waste, gewast; wassen* (groeien) heeft *wies, gewassen*.

Pluizen (rafelen, plukken) heeft *ploos, geplozen; pluizen* (pluizen afgeven) heeft *pluisde, gepluisd*.

Brouwen (bier brouwen) heeft *brouwde, gebrouwen; brouwen* (met de stem) heeft *brouwde, gebrouwd*.

Bijten (happen) heeft *beet, gebeten; bijten* (eene bijt hakken) heeft *bijtte, gebijt*.

Pijpen (op de fluit spelen) heeft *peep, gepepen; pijpen* (eene pijp rooken) heeft *pijpte, gepijpt*.

hh. Koordedansen, buikspreken, kroegloopen nemen bij de vervoeging een verzegen voorzetsel aan: *Ik dans op de koord, Hij sprak uit (of met) den buik, Zij liepen in de kroeg*.

ii. Geboren is het verl. deelwoord van *beren* (dat o. a. ook *voortbrengen* beteekent); het bijvoeglijk gebruikte deelw. *verbolgen* komt van *belgen*; *verholen* komt van *helen*; *beloken* (in *Beloken Paschen*) van *beluiken* (sluiten); *beschoren* van *bescheren*

1) Niet zelden hoort men: *Het riekt naar den mosterd voor Het riekt naar den mutsaard*, d. i. naar den takkenbos: naar den brandstapel, die van mutsaards werd opgebouwd. *Tot den mutsaard veroordeelen bet, tot den brandstapel veroordeelen*. De zegswijze is afkomstig nit den tijd, toen eene uitdrukking, in strijd met de leer der Katholieke kerk, in Nederland genoegzaam was om iemand ten vure te doen doemen. Zoo zwaar moest men zijne onvoorzichtigheid of onverschrokkenheid boeten; op zulk een duren prijs kwam de niting der overtuiging te staan. Vandaar dat *het riekt naar den mutsaard* langzamerhand toegepast werd op voorwerpen, die duur in prijs zijn. Het woord *musterd* luidt in sommige streken *musterd*. In andere streken weer is het geheel onbekend. Daardoor kon *musterd* te lichter *mosterd* worden.

(toebedeelen, beschikken). Eene enkele maal komt *bescheren* nog bij dichters voor:

Wat vreugden ook het goud bescheer',
 Gelukkig ben ik. Wie is 't meer?
 Ik heb u lief, gij mint mij weer:
 Meer wensch ik niet.

78. Voorbeeld van *zwakke* verbuiging.

Het overgankelijke (bedrijvende) werkwoord *leeren*.

Bedrijvend geslacht.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolmaakte tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.

1. Ik leer.	1. Ik leere.
2. Gij leert.	2. Gij leeret.
3. Hij leert.	3. Hij leere.

Meervoud.

1. Wij leeren.	1. Wij leeren.
2. Gij leert.	2. Gij leeret.
3. Zij leeren.	3. Zij leeren.

Volmaakte tegenwoordige tijd.

Enkelvoud.

1. Ik heb geleerd.	1. Ik hebbe geleerd.
2. Gij hebt geleerd.	2. Gij hebt geleerd.
3. Hij heeft geleerd.	3. Hij hebbe geleerd.

Meervoud.

1. Wij hebben geleerd.	1. Wij hebben geleerd.
2. Gij hebt geleerd.	2. Gij hebt geleerd.
3. Zij hebben geleerd.	3. Zij hebben geleerd.

Onvolm. verl. tijd der AANV. WIJS.

Onvolm. tegenw. tijd der VOOR-
 WAARDELIJKE WIJS.

Onvolm. verledene tijd.

Enkelvoud.

1. Ik leerde.
2. Gij leerdet.
3. Hij leerde.

1. Ik leerde.
2. Gij leerdet.
3. Hij leerde.

Meervoud.

1. Wij leerden.
2. Gij leerdet.
3. Zij leerden.

1. Wij leerden.
2. Gij leerdet.
3. Zij leerden.

Volm. verl. tijd der AANV. WIJS.

Volm. tegenw. tijd der VOORWAAR-
DELIJKE WIJS.

Volm. verledene tijd.

Enkelvoud.

1. Ik had geleerd.
2. Gij hadt geleerd.
3. Hij had geleerd.

1. Ik hadde geleerd.
2. Gij haddet geleerd.
3. Hij hadde geleerd.

Meervoud.

1. Wij hadden geleerd.
2. Gij hadt geleerd.
3. Zij hadden geleerd.

1. Wij hadden geleerd.
2. Gij haddet geleerd.
3. Zij hadden geleerd.

Verl. onvolm. toek. tijd der AANT. WIJS.

Onvolm. toekomstige tijd.

Onvolm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal leeren.
2. Gij zult leeren.
3. Hij zal leeren.

1. Ik zoude (zou) leeren.
2. Gij zoudet (zoudt) leeren.
3. Hij zoude (zou) leeren.

Meervoud.

1. Wij zullen leeren.
2. Gij zult leeren.
3. Zij zullen leeren.

1. Wij zouden leeren.
2. Gij zoudet (zoudt) leeren.
3. Zij zouden leeren.

Verl. volm. toek. tijd der AANT. WIJS.

Volmaakte toekomstige tijd.

Volm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal geleerd hebben.	1. Ik zoude (zou) geleerd hebben.
2. Gij zult geleerd hebben.	2. Gij zoudet (zoudt) geleerd hebben.
3. Hij zal geleerd hebben.	3. Hij zoude (zou) geleerd hebben.

Meervoud.

1. Wij zullen geleerd hebben.	1. Wij zouden geleerd hebben.
2. Gij zult geleerd hebben.	2. Gij zoudet (zoudt) geleerd hebben.
3. Zij zullen geleerd hebben.	3. Zij zouden geleerd hebben.

GEBIEDENDE WIJS.

Onvolmaakte teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij leeren; laat ik leeren.
2. Leer.
3. Hij leere! Laat hem leeren; laat hij leeren.

Meervoud.

1. Leeren wij! Laat ons leeren; laten wij leeren.
2. Leert.
3. Zij leeren! Laat hen leeren; laten zij leeren.

Naamwoordelijke vormen van het werkwoord.

ONBEPAALENDE WIJS.

DEELWOORDEN.

Onvolm. teg. tijd.	Deelw. van den onvolm. tijd.
Leeren.	Leerende, leerend (bedr. deelw.).
Volm. teg. tijd.	Deelw. van den volm. tijd.
Geleerd hebben.	Geleerd (lijdend deelwoord).
Onvolm. toek. tijd.	Geleerd hebbende.
(Te) Zullen leeren.	
Volm. toek. tijd.	
Geleerd (te) zullen hebben.	

Aanmerkingen. De 2de persoon enkelv. ontbreekt eigenlijk in alle tijden; doch men vervangt dien door den 2den persoon meerv.

Bij Zuidnederlandsche schrijvers komt hij niet zelden voor. Dezen schrijven b. v.: *du leers, du hoors* enz. De gebiedende wijs heeft slechts één tijdvorm, en wel dien, welke den overal ontbrekenden 2den persoon enkelvoud aanwijst. In het meervoud ontvangt deze eene *t*. De ontbrekende tijdvormen worden vervangen of door de *onbep.* wijs van het werkwoord, vergezeld van het hulpwerkwoord *laten* in de *gebiedende* of in de *aanv.* wijs, of door vormen, aan de aanvoegende wijs van het werkwoord ontleend. *Laat mij leeren, laat hem leeren, laat ons leeren, laat hen leeren* beteekent: *Sta toe, dat ik leere; dat hij leere; dat wij leeren; dat zij leeren.* — In: *Laat ik leeren, laat hij leeren, laten wij leeren, laten zij leeren* ligt eene aansporing, eene vermaning, welke men tot zichzelf en anderen richt. *Laten* bet. hier *doen* en staat eigenlijk in de *aanvoeg.* wijs.

In het Middelnederlandsch werd *laten* in de geb. wijs ook bij den 2en persoon gebruikt. Zoo schreef men b. v. voor *Leid ons niet in verzoeking: Laat ons niet leiden in verzoeking;* voor *Schuw zulk eene daad: Laat schuwen zulk eene daad.* Ook was *laten* niet het hulpwerkw. van de gebiedende wijs alleen: men schreef b. v. in de aantoonende wijs: *Zij lieten henen gaan voor Zij gingen henen.*

79. Voorbeeld van *sterke* verbuiging.

Het onovergankelijke (onzijdige) werkwoord *vallen*.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolmaakte teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik valt.
2. Gij valt.
3. Hij valt.

1. Ik valle.
2. Gij vallet.
3. Hij valle.

Meervoud.

1. Wij vallen.
2. Gij valt.
3. Zij vallen.

1. Wij vallen.
2. Gij vallet.
3. Zij vallen.

Volm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik ben gevallen.	1. Ik zij gevallen.
2. Gij zijt gevallen.	2. Gij zijt gevallen.
3. Hij is gevallen.	3. Hij zij gevallen.

Meervoud.

1. Wij zijn gevallen.	1. Wij zijn gevallen.
2. Gij zijt gevallen.	2. Gij zijt gevallen.
3. Zij zijn gevallen.	3. Zij zijn gevallen.

Onvolm. verl. tijd.

Onvolm. verl. tijd der AANV. WIJS.
Onvolm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik viel.	1. Ik viele.
2. Gij viel.	2. Gij vield.
3. Hij viel.	3. Hij viele.

Meervoud.

1. Wij vielen.	1. Wij vielen.
2. Gij vield.	2. Gij vield.
3. Zij vielen.	3. Zij vielen.

Volm. verl. tijd.

Volm. verl. tijd der AANV. WIJS.
Volm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik was gevallen.	1. Ik ware gevallen.
2. Gij waart gevallen.	2. Gij waret gevallen.
3. Hij was gevallen.	3. Hij ware gevallen.

Meervoud.

1. Wij waren gevallen.	1. Wij waren gevallen.
2. Gij waart gevallen.	2. Gij waret gevallen.
3. Zij waren gevallen.	3. Zij waren gevallen.
- Onvolm. toek. tijd. Verl. onv. toek. tijd der AANT. WIJS.
Onvolm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

1. Ik zal vallen.
Enz.
Volm. toek. tijd.

1. Ik zou'e vallen.
Enz.
Verl. volm. toek. tijd der
AANT. WIJS.

Volm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

1. Ik zal gevallen zijn.
Enz.

1. Ik zoude gevallen zijn.
Enz.

GEBIEDENDE WIJS.

Onvolm. teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij vallen; laat ik vallen.
2. Val.
3. Hij valle! Laat hem vallen; laat hij vallen.

Meervoud.

1. Vallen wij! Laat ons vallen; laten wij vallen.
2. Valt.
3. Zij vallen! Laat hen vallen; laten zij vallen.

Naamwoordelijke vormen des werkwoords.

ONBEPAALENDE WIJS.

DEELWOORDEN.

Onvolm. teg. tijd. Deelw. van den onvolm. tijd (bedr. deelw.).
Vallen. Vallende, vallend.

Volm. teg. tijd. Deelw. van den volm. tijd.
Gevallen zijn. Gevallen (lijd. deelw.)

Onvolm. toek. tijd. Gevallen zijnde.

(Te) Zullen vallen.

Volm. toek. tijd.

Gevallen (te) zullen zijn.

80. Vervoeging van het overgankelijk (bedrijvend) werkwoord *beloonen* in 't lijdende geslacht.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

Onvolm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik word beloond.
2. Gij wordt beloond.
3. Hij wordt beloond.

1. Ik worde beloond.
2. Gij wordet beloond.
3. Hij worde beloond.

Meervoud.

1. Wij worden beloond.	1. Wij worden beloond.
2. Gij wordt beloond.	2. Gij wordet beloond.
3. Zij worden beloond.	3. Zij worden beloond.

Volm. teg. tijd.

Enkelvoud.

1. Ik ben beloond, of: ik ben beloond geworden. Enz. Onvolm. verl. tijd.	1. Ik zij beloond, of: ik zij be- loond geworden. Enz. Onvolm. verl. tijd der AANV. WIJS. Onvolm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik werd of wierd beloond.	1. Ik werde of wierde beloond.
2. Gij werdt of wierdt beloond.	2. Gij werdet of wierdet beloond.
3. Hij werd of wierd beloond.	3. Hij werde of wierde beloond.

Meervoud.

1. Wij werden of wierden beloond.	1. Wij werden of wierden beloond.
2. Gij werdt of wierdt beloond.	2. Gij werdet of wierdet beloond.
3. Zij werden of wierden beloond.	3. Zij werden of wierden beloond.
	Volm. verl. tijd der AANV. WIJS.
Volm. verl. tijd.	Volm. teg. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik was beloond, of: ik was beloond geworden. Enz. Onvolm. toek. tijd.	1. Ik ware beloond, of: ik ware beloond geworden. Enz. Verl. onvolm. toek. tijd der AANT. WIJS. Onvolm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal beloond worden. Enz. Volm. toek. tijd.	1. Ik zoude beloond worden. Enz. Verl. volm. toek. tijd der AANT. WIJS. Volm. toek. tijd der VOORW. WIJS.

Enkelvoud.

1. Ik zal beloond zijn, of: ik zal beloond geworden zijn. Enz. Verleden volm. teg. tijd.	1. Ik zoude beloond zijn, of: ik zoude beloond geworden zijn. Enz. Volm. verl. tijd der VOORW. WIJS.
1. Ik ben beloond geweest. Enz.	1. Ik ware beloond geweest. Enz.

GEBIEDENDE WIJS.

Onvolm. teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij beloond worden; laat ik beloond worden.
2. Wordt beloond.
3. Hij worde beloond! Laat hem beloond worden; laat hij bel. worden.

Meervoud.

1. Laat ons beloond worden; laten wij beloond worden.
2. Wordt beloond.
3. Zij worden beloond! Laat hen bel. worden; laten zij beloond worden.

Volm. teg. of toek. tijd.

Enkelvoud.

1. Laat mij beloond zijn; laat ik beloond zijn.
2. Wees beloond.
3. Hij zij beloond! Laat hem beloond zijn; laat hij beloond zijn.

Meervoud.

1. Laat ons beloond zijn; laten wij beloond zijn.
2. Weest beloond; zijt beloond.
3. Laat hen beloond zijn; laten zij beloond zijn.

Naamwoordelijke vormen des werkwoords.

ONBEPAALENDE WIJS.

DEELWOORDEN.

Onvolm. teg. tijd.	Deelw. v. d. onvolm. tijd.
Beloond (te) worden.	Beloond.
Volm. teg. tijd.	Beloond zijnde.
Beloond te zijn.	Beloond wordende.
Beloond geworden (te) zijn.	Deelw. v. d. volm. tijd.
Onvolm. toek. tijd.	Beloond geworden zijnde.
Beloond te zullen worden.	Beloond geweest zijnde.
Volm. toek. tijd.	
Beloond te zullen zijn.	
Beloond geworden te zullen zijn.	

81. *Bijwoorden* dienen om een werkwoord, bijvoeglijk naamwoord, telwoord, of ander bijwoord nader te bepalen, als: *Hij schrijft fraai; Hij schrijft zeer fraai; Dit is vrij goed schrift; Er is hier zeer veel goed schrift.*

De *zinwijzige* (modale) bijw. dienen om den denk- of spreekvorm, en de *voegwoordelijke* om het zinverband duidelijker aan te wijzen.

Men verdeelt de bijwoorden in de volgende soorten.

1. *Bijwoorden van hoedanigheid en wijze*, als: *schoon, fraai, schriftelijk, kortelijk, blindelings, zoetjes, stilletjes, zachtken, rechts, links, averechts, hoe, zoo, dus, anders*. B. v.: *Hij schuldert schoon; Zij schrijven slecht; De jongen leest vlug; Hij deed het blindelings; Ik zal 't u kortelijk zeggen; Hij deed het averechts; De eene doet het zus, de andere zoo.*

2. *Bijwoorden van hoegrootheid en graad*, als: *genoeg, half, veel, tienvoud; hoogst, uiterst, uitermate* (voor *uit der mate*), *bijzonder, te, al te, tamelijk, vrij, driewerf, zeer*. B. v.: *Hij*

heeft genoeg gegeten; Ik ben half gereed; Zij was uiterst beleefd; Ik was bijzonder tevreden; Driewerf gelukkig is de tevredene.

3. *Bijwoorden van omstandigheid, als: tevergeefs, tersluiks of ter sluik, terloops; gaarne, mede, te gelijk; altemaal, samen, slechts of maar, minstens, eerstens, ten tweede, anderdeels, ten slotte, wijders, voorts; als: Hij deed het gaarne; Zij smeekte tevergeefs; Ik heb maar drie zusters; Zij sprak wijders over u.*

4. *Bijwoorden van plaats en ruimte; als: aan, achter, bij, in, na, nabij, dichtbij, op, voor, heinde en veer (nabij en ver), naast, nevens, beneden, binnen, buiten, onder, ver, wijd en zijd, overal, ergens, nergens, hier, daar, er, vandaan, ginds, ginder, daarboven, rechts, links, onderweg, halfweg, halverveegen, allere-wegen, thuis of te huis, elders; af, daar, om, rond, rondom, toe, van, uit, heen, her, henen, voort, weg, naarboven, voorwaarts, herwaarts, derwaarts, vandaar, daarheen, waarheen, bergaf, bergop, noordwaarts, huiswaarts, te mijwaart, d. i. tot mij. B. v.: Ja, die landouwen, als heinde en veer wij hier aanschouwen, zijn nergens meer.*

Waar Maas en Waal te zamen spoelt
 En Gorkum rijst van ver,
 Daar heft zich op den linker zoom,
 En spiegelt in den breeden stroom
 Een slot van eeuwen her.
 't Is Loevestein.

TOLLENS. *Herman de Ruiter.*

5. *Bijwoorden van tijd: ooit, nooit, nimmer, nimmermeer; eens, weleer (ontstaan uit wijlen eer) 1), voorheen, dan, nu,*

1) 't Bijwoord *wijlen* staat voor *in wijlen*. *Wijlen* is het bekende zelfst. naamw., dat hier in den 3en naamval m erv staat. In het Middelnederlandsch wisselde *wijlen* met *weleer*, of, liever, *wilen* met *wilen ere*. Later werd *wijlen wijlend*, met paragogische *d*, die 't woord echter niet heeft mogen behouden. Eene enkele maal komt, bij dichters, *wijlen* nu nog voor in de bet. van *weleer, vroeger*. De Zuidnederlandsche dichter DAUTZENBERG schrijft o. a.:

Toen ik in mijne dorpiens kerke wijlen diende als outerknaap,
 Zag ik velen op der bare slapen hunnen lesten slaap.

Nu staat *wijlen* alleen voor namen van personen, om aan te duiden, dat zij overleden zijn: *Wijlen J. M. DAUTZENBERG was een dichter vol gevoel.*

heden, vandaag (eigenlijk van dage), thans, gisteren, toen, hierna, dadelijk, juist, reeds, wanneer, wen, terstond, aanstonds (aan [dezen] stond, met bijwoordelijke s), nog, weldra, dra, eerlang (eer iets lang), straks, strakjes, meteen, zoometeen, pas, kortelings, eindelijk, 's nachts, 's avonds, t' avond, eerstdaags; steeds altoos, altijd, immer, immermeer, sedert, voortaan, onderwijl, ondertusschen, onderdies, van lieverlede; zelden, dikwijls, dikwerf, vaak, telkens, weder, opnieuw, somtijds, tusschentijds, soms (sometemets), altemet, temet, nu eens — dan eens, gewoonlijk, doorgaans, toenmaals, voormaals, nogmaals, telkenmale, enz. B. v. Zal het ooit gebeuren? Is hij andermaal hier geweest? Ik zie hem zelden; Er was eens een koning.

6. De bijwoorden van voorstellingswijze, ook modale geheeten, worden onderscheiden in bevestigende: *ja, wel, voorzeker, voorwaar, waarlijk, immers, stellig, degelyk, volstrekt, gewis, werkelijk, wezenlyk, waarachtig, trouwens; ontkennende: neen, niet, geenszins; vermoedende: waarschijnlijk, misschien (ontstaan uit magschiën d. i. 't mag (kan) geschieden), mogelijk, wellicht, vermoedelyk, wel; wenschende: dan, toch. B. v.: Hij zal 't wel doen; 't Is stellig waar; o Kom toch!*

7. Voegwoordelijke bijwoorden zijn: *nu, evenwel, niettemin 1), toch, desnietteenstaande, intusschen, integendeel, daarentegen, diensvolgens 2), derhalve enz.*

Onder de bovenstaande bijwoorden zijn er verscheidene, welke uit meer dan één woord bestaan en die daarom *bijwoordelijke uitdrukkingen* heeten. Daartoe behooren o. a.: *Wijd en zijd, heinde en veer, af en aan, af en toe, van lieverlede, ten slotte, in allerijl, onverrichter zake, van ganscher harte* enz. Een groot aantal bijwoordelijke uitdrukkingen zijn tot samengestelde bijwoorden geworden, als: *inderdaad, metterdaad (voor met der daad), uitermate (voor uit der mate), mettertijd, terloops, ternauwernood, opnieuw, tevergeefs, bijtijds, vandaag, van-nieuws, altemet, alegader* enz.

82. Uit het bovenstaande blijkt, dat een bijwoord nu eens tot deze, dan eens tot gene soort behooren kan; b. v.: *Hij leest zeer wel; Hij zal 't wel doen; Hij zal 't wèl doen.*

In veel gevallen is er geen onderscheid tusschen de bijv.

1) *Niettemin* staat voor *niet de min*, dat letterlijk *niet daardoor minder* beteekent.

2) *Vroeger, verkeerdelyk, diensvolgens.*

naamw. en bijwoorden. Van enkele bijwoorden op *s* worden bijv. naamw. op *sch* gevormd; als: *schaarsch* van *schaars*; *vergeefs* van *vergeefs*; *averechtsch* van *averechts*: *fluksch* van *fluks*; *linksch* van *links*; *gindsch* van *ginds*; *dagelijksch* van *dagelijks*. Van de bijwoordelijke uitdrukkingen *onderhands*, *buitendijks*, *ouderwets* vormt men evenzoo *onderhandsch*, *buitendijksch*, *ouderwetsch*.

Dwars en *paars* worden als bijv. naamw. soms, verkeerdelyk, met *ch* geschreven. Ook *bits*, *spits*, *wars* en *flets* nemen geene *ch* aan.

Het bijwoord van tijd *wijlen* wordt steeds vóór het zelfst. naamw. en deszelfs bepalingen geplaatst: *Wijlen WILLEM II was een dapper krijgsman*; *wijlen uwe moeder*; *wijlen zijne jongste zuster*.

Men make behoorlijk onderscheid tusschen *zelden* en *zeldzaam*. Men schrijve: *Dit ziet men zelden* en niet: *Dit ziet men zeldzaam*.

Er is onderscheid in beteekenis tusschen *daags* en *'s daags*: *Hij doet het driemaal daags* (per dag); *Hij doet het driemaal 's daags* (over dag) en *driemaal 's nachts*.

In: *Hij gaat vooraan*, *Zij komt achteraan*, *Wij gaan middenin* enz., zijn *vooraan*, *achteraan*, *middenin* samengestelde bijwoorden. In: *Hij woont voor aan de straat*, *Zij speelt achter aan de deur*, *Hij woont midden in de stad*, zijn *voor*, *achter* en *midden* plaatsbepalende bijwoorden. In: *Hij schreef van uit zijne gevangenis*, *Hij riep van op het dak* enz. zijn *van*, *uit* en *op* voorzetsels.

Men wachte zich voor het gebruiken eener dubbele ontkenning, als: *Ik zag hem nergens niet*, voor *Ik zag hem nergens*. Ook wordt de ontkenning weggelaten, wanneer ze in het werkwoord opgesloten ligt. Tot deze werkw. behooren: *verbieden*, *ontkennen*, *loochenen*, *zich wachten*, *zich hoeden*, *afraden*: als: *Wacht u, zulks te doen*; *Hij loochende, dat hij 't gedaan had*; *Hij raadt u af, dat te beginnen*.

Ooit en *nooit* zien op het verleden en de toekomst: *immer* en *nimmer* alleen op de toekomst; als: *Hij heeft het nooit gedaan*; *Zij zal 't nimmer of nooit doen*.

In *vaakmalen* is 't woordje *malen* overtollig.

Alleen *heen* heeft de beteekenis van *naar* of *naar toe*: *waarheen*, waar naar toe, naar waar; *daarheen*, daar naar toe; *hierheen*; *er heen*: *elders heen*; *ergens heen*; *nergens heen*; *overal heen*. In den zin van *van hier*, *weg*, gebruikt men zoowel *henen*

als *heen*. Het eerste klinkt echter wat deftiger dan het tweede:
Wilt gijlieden ook niet henengaan? — loop heen! —

Na het voorzetsel *om* en zijne beheersching vindt men gewoonlijk *heen*, zelden *henen*: *Wij voeren om het eiland heen*, d. i. het geheele eiland rond; *Hij sloeg de armen om hem heen*.

Met komt niet zelden voor als bijwoord van tijd, met de beteekenis van *op hetzelfde oogenblik*, b. v.:

De October-ochtend lichtte pas
Op Breeroos torentrap,
Toen REYNOUT op zijn stalboef schold,
En hief, het hart van toorn vervold,
Zijn staf tot lijfstraf op.
Met kwam daar vrouw JOANNA toen
De breede trappen af.

W. J. HOFDIJK. *De Stalboef.*

Een dief, riep Jan, aan 't venster; hoe,
Al zoetjes daar, hoe gaat dat toe?
Met is de dief met broek en mantel doorgelopen;
Het hadd' een beter vraag geweest, hoe gaat dat open?

C. HUYGENS.

„k Zie hem! daar is hij! Tiran, voor den dag!”
Met rukt hij 't zwaard uit en dreigt hem den slag.

Met is hier oorspronkelijk het eenige woord, dat van den tijdbepalenden bijwoordelijken zin: *met dat hij dit zegt, met dat hij dit doet*, d. i.: *terwijl hij dit zegt; terwijl hij dit doet*, is overgebleven. In den volledigen zin blijft *met* den naam van voorzetsel behouden.

Kwansuis, waarvoor men ook *kwanswijs* en *kwansijs* vindt, wordt in het dagelijksch leven zeer verschillend uitgesproken. 't Is een oud woord, aan het Latijn ontleend, en beteekent: *in schijn, geveinsd* enz. B. v.:

Bestje wilde boter sparen; doch de kinders werden 't wijs.
Om daar beter in te varen, viel de kaars omver, kwanswijs.

C. HUYGENS.

d. i.: viel de kaars als bij ongeluk omver; was het, alsof de kaars omver viel; had het den schijn, dat de kaars omver viel, terwijl men haar met opzet omver wierp.

83. De *voorzetsels* duiden verschillende betrekkingen tot eenig voorwerp aan, en wel voornamelijk betrekkingen van *plaats* en *tijd*. Zij zijn: *a, aan, achter, bij, door, in, iegens, met, na, naar, om of omme, onder, op, over, te, tegen, tot, tusschen, uit, van, voor, zonder.*

Enkele bijwoorden worden als voorzetsels gebruikt, zooals: *aangaande, behalve, behoudens, beneden, betreffende, bezijden, boven, buiten; gedurende, krachtens, langs, luidens, naast, nevens, benevens, niettegenstaande, nopens, omstreeks, omtrent 1), ongeveer, ondanks, sedert, sinds, spijt, tijdens, trots, volgens, wegens.*

84. Onder deze voorzetsels zijn er eenige, die wij reeds onder de bijwoorden hebben opgenoemd. Zegt men b. v.: *Hij komt in de kamer, Hij gaat uit de kamer; Hij loopt op den berg*, dan zijn *in, uit en op* voorzetsels; zegt men echter: *Hij komt de kamer in; Hij gaat de kamer uit; Hij loopt den berg op*, dan zijn 't bijwoorden.

In de laatste drie volzinnen ligt niet onduidelijk opgesloten, dat de persoon, van wien er sprake is, zich *opzettelijk* beweegt in de richting, die door het zelfstandig naamwoord bepaald wordt. In de eerste drie volzinnen wordt dit meer *toevallig* voorgesteld.

In beide gevallen staan de zelfstandige naamw. in den vierden naamval. In de laatste drie volzinnen toch hangen de zelfst. naamw., die de voorwerpen aanwijzen, welke de *richting* bepalen, van het eene of andere voorzetsel af, dat niet uitgedrukt wordt, omdat het na het zelfst. naamw. geplaatste bijwoord (dat eigenlijk tot het onovergankelijke werkwoord behoort)

1) *Omtrent* beteekent in het Middennederl. *rondom*. *Omtrent* staat voor *trentom*. Het oude *trend* of *trent* beteekent *rond*.

dit voorzetsel overtollig maakt. Zoo is b. v.: *Hij klimt den berg af* zooveel als *Hij klimt van den berg af*; *Hij loopt den berg op* zooveel als *Hij loopt langs of tegen den berg op*; *Hij komt de kamer in* hetzelfde als *Hij komt in de kamer in*.

Alle voorzetsels regeeren tegenwoordig den vierden naamval. Dat dit vroeger zoo niet was, blijkt nog uit de uitdrukkingen: *binnenslands, binnensmonds, binnenshuis, binnengaats, buitenshuis, buitengaats, buitenslands, voortijds, vanouds, tusschendecks, ter kerk, ter prooi, ter elfder ure, ten huize, ten gronde, ten dienste, ten behoefte, ten berde* 1), *uit dien hoofde, uitermate, van den lande, van den bloede, in den bloede, te goeder uur, te zijner tijd, in der minne, na den eten* enz.

Behalve en benevens, uitgezonderd en uitgenomen worden ook gevolgd door den eersten naamval; als: *Hij zag niemand, behalve mij; Er was niemand, behalve ik; Zij spraken allen, uitgezonderd gij; Zij prezen allen, uitgezonderd u*.

Het voorzetsel *te* smelt met de lidwoorden *den* en *der* tot *ten* en *ter* samen. Het komt voor in: *ternauwernood, ter goeder uur, ten eenenmale, ter prooi, ter zee* (ook *te zee*), *ten gronde* (ook *te gronde*), *ten tijde, ter maaltijd* enz.

Staat vóór het zelfst. naamwoord een bijvoeglijk voornaamwoord, dan gebruikt men zoowel *te* als *ten*; als: *te dien tijde, ten dien tijde; ten zijnen behoefte; te dezen aanzien*. Sommigen keuren het gebruik van *ten* hier af.

Ten prooi staat voor *te prooi*; *ten spijt* voor *te spijt*. Men zegt ook: *ter halver wege, ter goeder naam en faam, ter been, ter leen*, hoewel *weg* en *naam* mannelijk, *been* en *leen* onzijdig zijn.

In sommige uitdrukkingen is *te* weggefallen, als: *scheepgaan, schoolgaan, doodgaan, zoekraken*, voor *te scheep gaan, te school gaan, te dood gaan, te zoek raken*. Men maakt nu onderscheid tusschen *scheepgaan* en *te scheep gaan*.

Om komt nooit voor als *voegwoord*. Zoo ook *te* niet. In de volgende volzinnen zijn *om* en *te* ware voorzetsels: *Wij eten om te leven; om kort te gaan: hij weigerde het; om de waarheid te zeggen: ik ben het niet met u eens; de mensch is bestemd om te sterven; dat is geen werk (geschikt) om spoedig af te doen; dat is yeld (bestemd) om eten te koopen; ik ben begeerig*

---

1) *Berd*, dat *plank, bord, tafel* beteekent, is door letterwisseling ontstaan uit *bred*.

om het te weten; 't is aardig om te zien; hij maakt toebereidselen om te vertrekken; hij had den vasten wil om zijn plan door te zetten; ik heb nu geene gelegenheid om met u te spreken.

Om behoort altijd een doel, eene bestemming of eene strekking aan te duiden, evenals in de bovenstaande zinnen. Doet het dit niet, dan kan het niet geduld worden: In: *hij besloot om te vertrekken; hij beval hem om te zwijgen; het is wenschelijk om dit te doen; hij is gewoon om te wandelen; het is onnoodig om hierover uit te weiden is om overbodig.*— Wordt eene terugstooting, eene verwijdering van iets bedoeld, dan wordt of het voorzetsel te alleen, of van te geëischt. Dit is dus het geval na de woorden *vrees, angst, beduchtheid* enz.; na de bijvoegl. naamw.: *bang, benauwd, bevreesd* enz., de werkwoorden: *aarzelen, vreezen, duchten* enz.; b. v.: *de vrees van argwaan te wekken, weerhield hem; hij was bevreesd, hij vreesde hem te kwetsen; ik ben er verre af, hem te veroordeelen;* enz.

Omme, de oudere vorm van *om*, veroudert meer en meer. Men hoort het bijna nog alleen in uitdrukkingen als de volgende: *'t Is omme en bij* (omstreeks, ongeveer) *de vijf jaar geleden; 't was omme en bij de dertig gulden* enz. — Als onvolledige volzin komt het voor in het gewestelijke *omme!*, d. i. *ga om, schuif om*.

Om negen uren en *te negen uren* beteekenen niet hetzelfde. Het eerste bet. *omstreeks negen uren*: eenige minuten vóór of na negenen; het tweede, precies te negen uur, met klokslag van negenen. *Om* beteekent *in den omtrek, in de nabijheid* en laat dus eenige speelruimte over; *te* bepaalt de juiste plaats. Daarom wordt in het dagelijksch gesprek meestal om gebruikt, doch *te* is het gepaste woord waar nauwkeurigheid vereischt wordt. Wie *om* bezigt, geeft te verstaan, dat het op eene minuut vroeger of later niet aankomt; doch met de nauwkeurigheid eener sterrenkundige opgaaf zou het strijden. Men zal zeggen: *Ik kom om twee uur bij u; maar te zóó en zóó laat passeert de zon de linie. Precies om vijf uur* inoge men zeggen; maar men behoort het niet te schrijven.

Jegens wordt gewoonlijk in een gunstigen, vriendschappelijk, *tegen* in een ongunstigen, vijandelijken zin gebezigd; als: *eerbied jegens zijne ouders; vriendelijk, beleefd, minzaam jegens iedereen; haat tegen de zonde; vijandschap tegen God*. Men zegt daarom liever: *tot iemand spreken, zeggen, dan tegen iemand spreken, zeggen*. In het dagelijksch leven en in lossen stijl gebruikt men algemeen *tegen*.

Naar geeft eene richting te kennen; *na*, eene opvolging in den tijd of de volgorde; b. v.: *Het eene schip zeilde naar het andere; Het eene schip zeilde na het andere uit; Hij komt na mij, die vóór mij is geworden.*

Men lette dus op het onderscheid, dat er bestaat tusschen *na zich slepen* en *naar zich sleepen*.

Men schrijft *van zijne jeugd af, van zijne jeugd aan* en *van zijne jeugd af aan*. Daar het bijwoord *aan* reeds duidelijk genoeg te kennen geeft, dat de voorgaande uitdrukking de bepaling is van een begin, is *af* in de laatste uitdrukking, strikt genomen, overtollig: *van zijne jeugd aan* is voldoende. *Af* behoort alleen behouden te worden, wanneer men met bijzonderen nadruk spreekt: *Hij heeft u van den beginne af aan ernstig gewaarschuwd; Van dat oogenblik af aan veranderde hij van gedrag; Van nu af zal ik beter oppassen; Van dezen oogenblik af aan verbied ik u allen omgang met dien deugniet.* Uitdrukkingen als: *van af de markt tot toe de poort; van af den 1sten Maart verdienen afkeuring.* Men schrijve: *van de markt af tot aan de poort toe; van de markt tot aan de poort; van den 1sten Maart af; van den 1sten Maart.* *Af* en *toe* zijn in het Nederlandsch uitsluitend bijwoorden 1) en staan achter het zelfstandig naamwoord.

In de volkstaal hoort men niet zelden: *Hij weet van niets af; Hij wist er niets van af; Hij wist van de wereld niet af, zoo dronken was hij,* enz. *Af* is hier overtollig. Men wachte zich dus in goeden stijl voor het gelijktijdig gebruik van *af* en *van* in deze en soortgelijke zinnen.

Men schrijve liever *Drie pond koffie tegen 75 cent het pond* dan *Drie pond koffie a 75 cent het pond.*

Men mag schrijven *Drie a vier gulden, Zes a acht stuivers,*

1) *Af* was oorspronkelijk een voorzetsel. In het Nederl. heeft het die kracht nog in enkele samenstellingen, als: *afgrond, afhandig, afstandig, vijfzig.* Ook in de uitdrukkingen *er af, hier af, daaraf, waaraf, ergens af, nergens af, overal af,* staat *af* in waarde en beteekenis met het voorzetsel *van* gelijk. *Ga er af* beteekent zooveel als: *Ga van die plaats.* Men hoort dan ook zoowel: *Ga er van* als *Ga er af, Hij weet er af; Hij is overal af* enz.

Ook *toe* was oorspronkelijk een voorz. 't Heeft nog de bet. van *tot in hiertoe, waartoe, daartoe, ergens toe* enz. Alleen als *gewestelijk woord* staat het nog, als waar voorzetsel, vóór zijne beheerschiug: *Toe wat dient dat? Hij woont toe Brugge; Hij at een stuk kaas toe zijne boterham* enz.

•

doch niet: *Drie a vier personen, Zes a acht schepen. Hier moet a door of vervangen worden.*

Men schrijve in deftigen stijl liever *Drie tot vier uur dan drie a vier uur.*

In uitdrukkingen als: *Ik 'zal 'n Zondag komen, Hij komt 'n Maandag, Ik sprak hem 'n Dinsdag*, is 'n een overblijfsel van het voorzetsel aan. Men schrijft nu *Ik zal Zondag komen, d. i. den aanstaanden, eerstkomenden Zondag.*

Men schrijft zoowel: *Zij bleven hier omstreeks vijf uren als: Zij bleven omtrent vijf uren*; doch alleen: *Zij kwamen hier omstreeks vijf uur.*

Sedert en *sinds* duiden een voortdurenden toestand aan: *Sedert* of *sinds verleden jaar ben ik hier*; *Hij is ziek sedert (sinds) gij vertrokken zijt*. Men schrijve dus niet: *Hij is sedert verleden jaar hier gekomen*; *Hij is ziek geworden, sinds gij vertrokken zijt*. In den eersten volzin moet *sedert* wegvallen; in den tweeden volzin moet *sinds* door *nadat* vervangen worden.

Wegens geeft een grond aan, die in den persoon ligt; *uit* een grond, die buiten den persoon ligt: *Hij week wegens lafhartigheid*; *Hij was ongeschikt wegens gebrek aan bekwaamheid*; *Zij deden het uit gebrek*; *Hij werd een dief uit armoede.*

Tusschen beteekent eigenlijk in het midden van twee: daarom spreekt men van *de vriendschap tusschen vader en zoon en van de vriendschap onder de leden des huisgezins.*

Men lette op het onderscheid, dat er bestaat tusschen *vergelijken bij* en *vergelijken met*: men vergelijkt het leven bij eene bloem des velds, de jeugd bij de lente, den ouderdom bij den winter; men vergelijkt Napoleon met Cesar, Amsterdam met Venetië enz.

In: *Hij is boos op mij* heeft op de beteekenis van *tegen* 1).

Men schrijve: *Het is vóór drie weken gebeurd* en; *'t Zal over drie weken weer gebeuren.*

In: *WILLEM III, bij de gratie Gods koning der Nederlanden* enz. enz., heeft bij de beteekenis van *door*. Zoo ook in: *Het menschedom is een geslacht van Koningen bij Gods genade*; het geijkte: *Ik laat u bij dezen weten*; verder in de gewone uitdrukkingen: *bij besluit, bij missive, bij eene verordening, bij reglement.*

---

1) In het Middelnederlandsch had op niet zelden deze beteekenis.

85. De *voegwoorden* duiden den samenhang aan, die er tusschen verschillende volzinnen of verschillende deelen van een volzin bestaat.

Men heeft verschillende soorten van *voegwoorden*; als:

1. *Koppelende of aaneenschakelende*: *en; ook; zoowel — als-ook, niet alleen — maar ook; noch; en een aantal voegwoordelijke bijwoorden: daarna, wijders, bovendien, desgelijks, alsmede, daarenboven, mitsgaders, insgelijks, desgelijks enz.*

2. *Tegenstellende*: *maar, doch, edoch, nu, dan; en de bijwoorden: toch, evenwel, nochtans, echter, niettemin, desniettegenstaande, intusschen, veeler, alleenlijk, daarentegen, ja, ja zelfs, integendeel.*

3. *Scheidende*: *of; of — of; hetzij — hetzij.*

4. *Plaats- en tijdbepalende*: *waar, alwaar, vanwaar, waarheen, werwaarts, als, toen, wanneer, wen, zoodra (als), zoohaast (als), zoo spoedig (als), zoo dikwerf (als), nu (dat), tot (dat), terwijl (dat), daar, gedurende (dat), zoolang (als), na (dat), sedert (dat), sinds (dat), vóór (dat), eer (dan), eer (dat), thans (dat).*

5. *Vergelijkende*: *gelijk (als), even (als), zoo (als), dan.*

6. *Verhoudingaanwijzende*: *hoe — des te, hoe — hoe, naar-mate, (al) naar (dat), naar gelang.*

7. *Beperkende*: *in zoo verre, voor zoo verre (als), zoo ver.*

8. *Besluitende*: *zoodat, weshalve; dus, dies, derhalve, vandaar dat, bijgevolg, dienvolgens, alzoo.*

9. *Redengevende*: *want, immers, toch; om reden (dat), op grond (dat), daar, dewijl of wijl, vermits, overmits, nademaal, naardien, doordien, doordat, aangezien; sinds, sedert, nu.*

10. *Doelaanwijzende*: *opdat, dat, ten einde.*

11. *Veronderstellende en voorwaardelijke*: *wanneer, als, zoo, indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenware, mits.*

12. *Toegevende*: *schoon, ofschoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, al, niettegenstaande; wie — ook, welke — ook enz.*

13. *Verklarende en uitzonderende*: *als, dan, dat, of.*

Tenzij en *tenware* zijn ontstaan uit *het en zij, 't en zij; het en ware, 't en ware*; d. i.: *Het zij niet, Het ware niet*: ontkenkende veronderstellende zinnen. *En* staat hier in de plaats van *ne*, een ontkenkend bijwoord, dat in de schrijftaal niet meer alleen voorkomt, in de spreektaal vooral in den ondergeschikten zin of bijzin voorkomt, b. v.: *Hij zegt, dat hij 't niet en weet;*

Hij kwam niet, omdat hij niet en kon, en met iets, iemand, ergens enz. in niets, niemand, nergens enz. tot één woord is samengesmolten. Nog zegt men in sommige streken 't En doet voor: Het doet niet; b. v.: Die man is immers hier geweest? — 't En doet; d. i.: Hij is hier niet geweest.

Die beschilderde wereld
En beteekent niet veel;
Is een weide, bepereld
Van den hemelschen dauw, niet een schooner tooneel?

J. M. DAUTZENBERG. *Land en Stad.*

In plaats van *hoe langer hoe grooter* schrijft men ook: *hoe langs zoo grooter en zoo langs zoo grooter.*

Wijl is eene verkorting van *dewijl*. Bij dichters komt het ook voor als verkorting van *terwijl*; b. v.:

*Wat fronst ge dus den wenkbrauwboog,
Wijl heel de wereld bloost en gloeit van vreugdeglansen,
Wijl alles zingt en juicht, beneden en omhoog?*

J. VAN BEERS. *Jakob van Maerlant.*

Wen komt bij dichters voor in plaats van *wanneer*:

*De Schelde, Maas en Waal bespoelden
De zoomen van uw vruchtibren grond,
Waar gij, wen hooge vloedden woelden,
Der stroomen moedwil tegenstondt.*

A. SIMONS. *Aan mijne Landgenooten.*

Sommige voorzetsels en zuivere bijwoorden, die als voegwoorden optreden, kunnen al of niet door 't voegwoord *dat* gevolgd worden. Daartoe behooren o. a: *na, naar, voor, tot; sedert, sinds, terwijl, gedurende, eer*; b. v.: *Na (dat) hij hier was geweest; naar (dat) het valt; vóór (dat) het zoo ver is; sedert (dat) gij hier zijt*; enz.

Na woorden, die uitsluitend voegwoordelijk zijn, moeten *dat* en of wegblijven; b. v.: *Zie nu in, hoe verkeerd gij (niet dat*

*gij, of gij) gehandeld hebt; Hij deed het, schoon, ofschoon, hoe-
wel, alhoewel, hoezeer ik (niet dat ik) het hem verboden had.*

*Met, zonder, behulve en in plaats van kunnen, als voegwoor-
den gebruikt, dat niet missen; b. v.: Het licht ging uit, met
dat hij de deur toesloeg; Hij leeft voort, zonder dat hij aan
sterven denkt; enz.*

*In als het ware staat als voor alsof: men mag dus zoowel
schrijven als het ware als als ware het. Aan het laatste wordt
door sommigen, doch zonder grond, de voorkeur gegeven. Als
het ware behoort tot de vergelijkingszinnen.*

*Voor omdat 1), opdat en zoodat wordt soms alleen dat gebe-
zigt, als: Ik ben blijde, dat gij gekomen zijt; Hij doet zijn
best, dat hij zijn brood verdiene; Het vriest, dat het kraakt;
Hij lachte, dat hij schudde; Gij werkt, dat gij zweet; Nu klinkt
de hamerslag, dat rots en ree 't herhalen.*

De volken zullen, Heer, U loven!
O Heer, U loven allemaal,
Die de aarde vruchtbaar maakt van boven,
Dat ze ons op haar gewas onthaal'.

Ps. 67.

Schep me, o Heer! een rein geweten,
Dat ik, trouw aan uw gena,
U mijn Vader durve heeten,
Als ik biddend voor U sta.

J. J. L. TEN KATE. *Bede om Reiniging.*

Het meisje roept en bidt vergeefs:
Hij gaat, al fladdrend, voort:
Het water spat, en klotst, en bruist,
Dat hij haar nauwlijks hoort.

J. BELLAMY. *Roozje.*

1) Zie o. a. Gezang 106, vers 5, regel 4.

Ofschoon en schoon, alhoewel en hoewel, alsof en of kunnen elkander vervangen, als: De nacht verdwijnt, schoon (ofschoon) nog onwillig, loom van tred; Hij deed het, hoewel (alhoewel) ik het hem tweemaal verboden had; Hij ligt, of (alsof) hij dood ware.

In: *Hij schaamt zich als de bewerker van dat ongeval; Ik erger mij als uw leermeester, staan bewerker en leermeester in den eersten naamval; in: Hij doet zich kennen als mijn vriend; Hij beveelt zich als een deskundige aan staan vriend en deskundige in den vierden naamval. In de eerste twee volzinnen, waarin de werkwoorden noodwendig terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met het onderwerp overeen; in de laatste twee volzinnen, waarin de werkw. toevallig terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met het voorwerp overeen.*

Het gebruik van als, in volzinnen als de volgende, is niet aan te bevelen: *Liefdadig als hij was, had hij alles voor anderen veil; Hij wilde van geen toegeven hooren, halsstarrig als hij was; Ik, nietige, als ik ben.*

En mengt zich ook een traan met 'd' ingegoten wijn,
Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als ze zijn.

TOLLENS. *Nova Zembla.*

Daar lag hij, op het stroo gestrekt,
Ter dood verwezene als hij was.

TOLLENS. *Dirk Willemsz. van Asperen.*

Terug! 't is nog geen bloeienstijd,
Vermeetle pronkster als gij zijt.

DE GÉNESTET. *Een vroege Heesterbloesem.*

Die gezelschappen worden alleen bezocht door zulke studenten als begeerte hebben om te werken; Hij had een ontzettend geheugen, dat niet alleen belangrijke feiten en gebeurtenissen bewaarde, maar ook zoodanige kleine bijzonderheden en anecdoten als bijna elk ander vergeet.

De bepaling, welke door middel van het voegwoord als met

het zelfstandig naamw. of voornaamw. verbonden wordt, kan in den 1en, 4en en 3en naamval staan, al naardat zij bij het onderwerp, het voorwerp, of eene bepaling behoort. Bij voorbeeld: *Hij stierf als held of als een held; Hij vereert hem als dankbaar leerling; Gij zorgdet voor hem, als zijn voogd; Als uw vriend, behartigde ik uwe belangen; — Hij vereert hem als zijn vriend; Ik bemin hem als mijn broeder; Ik beschouw hem als mijn vijand; — Hij is mij, als zijn leermeester, veel dank verschuldigd; Zij hebben hun, als hunne trouwe vrienden, veel dank te weten; — De raad uws vaders, als mijn vriend, is geld waard.* In dezen laatsten volzin staat als mijn vriend voor (die) mijn vriend (is) en daarom mijn vriend in den 1en naamval. Eigenlijk zou de volzin moeten luiden: *De raad uws vaders, als mijns vriend, is geld waard;* doch men vermijdt deze harde constructie te liever daarom, wijl mijns vriend eene bepaling van raad zou schijnen en niet van vader.

In: *Hij stierf als held of als een held* ziet de bepaling op het karakter van den persoon; in *Hij stierf zooals een held* ziet de bepaling op de wijze van zijn sterven. Volledig luidt deze zin: *Hij stierf zooals een held sterft.*

En was vroeger ende. Dit ende, vóór een klinker soms tot ent verscherpt en verkort, hoort men nog in enkele uitdrukkingen. Zoo zegt men: *Zij gelijken elkander opentop* (op 'n top) voor op ende op, en zoo hoort men nog *rommetom* voor rond ende om, *openduit* voor op ende uit, *overantover* voor over ende over enz. Daar weinigen den oorsprong dezer uitdrukkingen kennen, is 't niet vreemd, dat velen in *opentop* aan een top en in *openduit* aan een duit denken.

Maar en doch zijn zinverwant. Alleen het eerste wordt in het dagelijksch leven gehoord. In de schrijftaal wijst maar eene sterkere tegenstelling aan dan doch: *Hij is bekwaam, maar lui* (en dit vermindert de waarde van zijne bekwaamheid); *Hij is rijk, maar bijna altijd ziek* (en daardoor heeft hij het ware genot van zijn rijkdom niet); *Hij belooft veel, maar doet weinig; Hij was vriendelijk, maar hij meende er niets van; Hij is geleerd, doch verwaand* (maar daarom niet minder geleerd); *Hij is rijk, doch gierig* (terwijl men eerder zou mogen verwachten, dat hij mild was); *Hij belooft zelden; doch wat hij belooft, doet hij; Hij was vriendelijk jegens allen, doch voornamelijk jegens zijne meerderen; FREDERIK II was even matig, spaarzaam en arbeidzaam als zijn vader FREDERIK WILLEM I; doch een voorstander*

ran *wetenschap en kunst* (waarvan zijn vader een vreeselijken afkeer had).

86. *Tusschenwerpsels* zijn of nabootsingen van geluiden. of uitingen van gevoel, hartstocht, begeerte of verlangen. Tot de *klanknabootsingen* behooren o. a.: *tiktak; bom, bam; piepaspooef; krik, krak; klets; bons; plomp; holderdebolder; klingeling; boe, boe; miaauw; kukeleku, enz.*

De gebruikelijkste *gevoelsklanken* en *hartstochtelijke uitroepen* zijn: *ach, och, o, ei, ha, brrr, ba, foei, aba, heisa, hoera, hoezee, he, hm hm, hm, oei, ai, au, aau, ah ah, aha enz.*

Tot de uitingen van *begeerte* of *verlangen* behooren: *ei, eilieve: he, hei, ho, heidaar, hm, holla; pst; st 1); top enz.*

Voorts rekt men tot de *tusschenwerpsels* andere rede-deelen, die bij uitroepen gebezigd worden, als: *voort, weg, marsch, stil, halt, kom, kom aan 2), zachtjes enz.* Men beschouwe deze liefst als onvolledige volzinnen.

1) Voor dit *st!* leest men eene enkele maal *ust* en hoort men niet zelden *nust!*

*Ust! stilte nu — de kaarten zijn gevallen,
Geen teerling rolt, er wordt geen stoel verzet.*

FRANS DE CORT. *De Herbergzangster.*

2) *Kom aan!* is de gewone opwekking om eene handeling te beginnen. Zij zegt eigenlijk zooveel als *kom nader, tred toe* (om te doen, wat u te doen staat). Doch de uitdrukking wordt bijna als een *tusschenwerpsel* opgevat, met *welaan* gelijkstaande. Daarom zouden we de schrijfwijze *komaan*; verkiezen boven *kom aan!*, vooral wanneer zij overdrachtelijk opgevat wordt, b. v. *Welnu, komaan!* (uitroep van verbazing) *wat zal er nu nog gebeuren; Komaan! wie heeft u dat wijsgemaakt?; Nu komaan! dat ziet er fraai uit.* Na *komaan!* moet in de gedachten een volzin ingelascht worden, die de aandacht op iets vestigt, als op iets merkwaardigs: *zeg eens, hoor eens, denk eens* of een dergelijke. Als *tusschenwerpsel* beschouwd, blijft het *samengekoppelde komaan* natuurlijk onveranderd. Ook in eigenlijken zin zegt men, tot meer dan één persoon sprekende, *Kom aan, niet kom! aan: Kom aan, jongens! toeyetast!*

In de *samengekoppelde uitdrukking welaan!* is *aan* te beschonwen als eene verkorting van *ga aan*, d. i. *begia, vang aan*: de opwekking om tot eene handeling over te gaan.

O en *och* worden vooral als versterking verbonden met andere uitroepen, of andere als zoodanig gebezigde uitdrukkingen: *o foei! o God! o jee, o jeetje (Jezus)! o jeminie (Jezus Maria)! o jemeniejoosje (Jezus Marie Jozef)! och grut (God)! och toe! och wat! och heden (Heere)! enz.*

O is eene uiting van verrukking, bewondering, verwondering, verbazing; vreugde of voldoening; smart, verdriet, pijn enz.; angst, vrees, schrik, bezorgdheid; verontwaardiging, toorn, gemelijkheid, ontevredenheid, ongeduld; begeerte of wensch enz. enz. Staat *o* bij een aangesproken persoon, dan dient het alleen ter versterking.

Och is eene uiting van verdrietelijkheid, misnoegen of ongeduld; van vergoelijking en verschoonende welwillendheid, van begeerte of verlangen; van schertsende of onverschillige gering-schatting; van min of meer ontevredene berusting, van spotziek medelijden, enz.

Och had vroeger gelijke kracht als *ach*. Met het verbogen bijv. naamw. *armen* vormt het 't verouderende *ocharm* of *ocharmen*, een uitroep van smart, ongeveer gelijkstaande met *ach* of *helaas*.

Smart, droefheid en beklag worden uitgedrukt door *ach*, *ocharm* (acharm), *helaas*, *wee*, *o wee*, *och Hemel*, *ach God*.

Lichamelijke pijn, door *ai*, *au*, *aau*, *oei*. Vreugde, door *ha*. Opwekking tot vreugde, door *heisa*, *hopheisa*, *heisasa*. Volksvreugde, door *hoezee*.

Hoera (hurra 1) is een krijgsmanskreet. Wreede lust, door *ha*. Aanhitsing, door *tsa*. Bescheiden uitnoodiging, door *ei*, *eilieve* 2). Bevreemding, verwondering, verbazing, door *hé*, *ei*, *aha*. Bevrediging na bekomen inlichting, door *ah ah*, *aha*. Overblijvende twijfel, door *hm*, *hm hm*. Een wensch, door *och*, *ai*. Afschuw en walging, door *foei*, *ba*, *aba*, *brrr*.

87. Men schrijft met eene hoofdletter:

1°. Het eerste woord van elken volzin: *De tijd baart rozen; De mensch wikt, maar God beschikt; O er is zooveel te leeren!*

1) *Hurra* is de gebiedende wijs van het werkw. *hurren*, d. i. *ijlen zich spoeden*, met het tusschenwerpsel *a*.

2) Oorspronkelijk *ei lieve*, *ei liever*, *ah, mon ami*; *ah, très-cher*; *de, grâce, je vous prie, mon ami*.

Blijft van een éénlettergrepig woord, aan 't begin van een volzin, door afkapping of verkorting slechts eene enkele letter over, dan krijgt het daaropvolgende woord van den volzin de hoofdletter: b. v.: *t' Avond zal 't hier bruiloft zijn; 's Menschen lot komt van God; 'k Wil nimmer iemands nadeel zoeken; t' Is God, die 't licht heeft voortgebracht; 't Menschdom valt als bladeren af.*

Een enkele volgt echter ook in dit geval den regel, en schrijft: *'K wil u, o God! mijn dank betalen; 'S werlds loon is — on-dank; 'T eindje zal den last dragen.*

Is het tusschenwerpsel *O!* het eerste woord van den volzin, dan schrijven velen het, verkeerdelijk, met eene gewone letter. Er bestaat geene enkele gegronde reden, waarom men ten opzichte van dit woord van den gewonen regel afwijken zoude.

2°. Het eerste woord eener aanhaling: *JEZUS zeide: »Heb God lief boven alles en uw naaste als u zelve,»*

3°. Het eerste woord van elken versregel:

*O! dat van mijne levensdagen
Geen uur geheel verloren ga!
Verloren uren — zij doorknagen
Het hart door naberoow te spa.*

Er zijn er, die het eerste woord van een versregel eerst dan met eene hoofdletter schrijven, als het tevens het eerste woord van eenen volzin is. Dit voorbeeld zal hoogstwaarschijnlijk navoring vinden. Wellicht strekt het ter bevordering van het natuurlijk lezen en verdient het ook daarom aanbeveling. Het bovenstaande zal dan aldus geschreven worden:

*O! dat van mijne levensdagen
geen uur geheel verloren ga!
Verloren uren — zij doorknagen
het hart met naberoow te spa.*

4°. De eigennamen en eigen-soortnamen: *Amsterdam.*

Noord-Holland, West-Friesland, de Oost-Indiën, de Alpen, de Franschen, Paschen, Allerheiligen, Januari, Herfstmaand, Zondag, Hervormden, Katholieken, het Christendom, het Islamismus, de Middellandsche Zee, de Kust van Guinea, de Kaap de Goede Hoop, de Dam te Amsterdam, koning Willem I is de Titus van Nederland, Vondel is de Homerus der Nederlanders enz.

Wanneer de eigennamen van personen uit de vereeniging van twee woorden bestaan, wordt ieder hoofddeel met eene hoofdletter geschreven; b. v.: *Jan Steen, De Witt, Ter Haar, Van Effen, Ten Kate* enz.

Bij namen, die uit drie deelen bestaan, van welke het eerste een voorzetsel en het tweede een lidwoord is, behoudt het middelste de kleine letter, als: *Van den Berg, Van der Woord, Van der Thijnen* enz.

Ook de zelfstandige naamw. en bijvoeglijke naamw., als toenames achter eigennamen gevoegd, hebben eene hoofdletter, b. v.: *Willem de Veroveraar, Richard Leeuwenhart, Hendrik de Vogelaar, Johannes de Dooper, Hendrik de Vierde, Willem de Derde, Karel de Stoute, Boudewijn de IJzeren* enz.

In toenames als: *met den ijzeren arm, met den langen degen met de bult* en dergelijke krijgen de bijvoegl. naamw. en zelfst. naamw. eene hoofdletter: *Boudewijn met den IJzeren Arm, Willem met den Langen Degen, Godevaart met de Bult, Jan zonder Land, Jan zonder Genade, Wouter zonder Have* enz.

5°. De bijvoeglijke naamwoorden, die van eigennamen zijn afgeleid: *de Russische taal, het Deventer bier, het Haarlemmer meer, Holsteinsche boter, Deensche ossen, de Latijnsche kerk, de Grieksche godsdienst, de Oostindische eilanden, de Zuidamerikaansche republieken, de Christelijke leer, de Joodsche godsdienst* enz.

Uitgezonderd zijn *godeloos; goddelijk* in de beteekenis van *heerlijk, uitstekend*, en *christelijk* in de bet. van *den Christen betamende, passende: Alwetendheid, almacht en overalteenwoordigheid zijn Goddelijke eigenschappen*, d. i. eigenschappen der Godheid; *Dat meisje zingt goddelijk; Zijn wandel is verre van*

christelijk; De leerlingen moeten opgeleid worden tot alle maatschappelijke en christelijke deugden.

Godvreezend, godvruchtig, godverheerlijkend, godgevallig, godebehaaglijk, godonteerend en soortgelijke samenstellingen worden zonder hoofdletter geschreven.

't Bijvoeglijk naamw. *generaal*, dat achter zijn zelfst. naamw. wordt geplaatst, wordt met eene hoofdletter geschreven: *Staten-Generaal, Luitenant-Admiraal-Generaal, Advocaat-Generaal, Procureur-Generaal* enz.

6°. De namen van het Opperwezen: *God, de Almachtige, de Voorzienigheid, de Hemel, de Alomtegenwoordige, de Alwetende* enz.

7°. De voornaamwoorden *hij, hem* en *dien*, wanneer zij treden in de plaats van den naam van het Opperwezen, b. v.: *Vertrouw u aan Hem (of Dien), die der menschen lot bestuurt.*

Zoo ook: *de Zoon des menschen; Vader, Zoon en Heilige Geest.* Verder persoonsverbeeldingen: *de Fortuin, de Nacht, de Vrede, de Godsdienst* enz., die alle als eigennamen kunnen beschouwd worden.

8°. De woorden, die het onderwerp van een verhaal uitmaken; de titels van boeken; de namen van schepen, herbergen, maatschappijen enz., die min of meer het karakter van eigennamen hebben, als: *Deze les handelt over de Dankbaarheid; Dit boek heet de Negerhut; Zij las de fabel van De Vos en de Druiven; Dit vers van Tollens draagt ten opschrift: De School des Menschen; Hij logeert in het Hof van Brussel; Zij is vertrokken met de Telegraaf; Ik ben lid van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* enz.

9°. De gemeene zelfstandige naamw., die als eigene gebezigd worden, b. v.: *De Koning zal afstand doen van den troon; De Burgemeester is herbenoemd; Verlos ons van den Booze; De overzetting der Zeventigen; — Zet, Zangster! zet dien tocht op de aangeslagen snaren; Gij, strenge Waarheid! Gij alleen spoort me aan tot zingen; enz.*

10°. De bijvoeglijke en zelfstandige naamw. en voor-naamw., welke in titels voorkomen, als: *de Heer A., Mijnheer B., Mevrouw, Mijne Heeren, Weleerwaardē Zeergeleerde Heer, de Hooge Raad, Zijne Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken, de Commissaris des Konings, Hare Majesteit de Koningin, Hij is Ridder van de Militaire Willemsorde, Bij de eere teekenen, die op de borst en aan den hals van den held van Quatre-Bras reeds schitterden, voegde de keizer van Rusland (Aug. 1815) de versierselen der Tweede Klasse van de Orde van Sint George, de koning van Pruisen die der eerste van den Rooden Adelaar en de keizer van Oostenrijk het Kommandeurskruis der Militaire Orde van Maria Theresia.*

11°. De woorden, welke door hunne bijzondere beteekenis eene opzettelijke aanwijzing of onderscheiding verischen: *Het Ministerie ijverde voor de rechten der Kroon; de Regeering is niet gelukkig geweest in de verdediging van dat wetsontwerp; Deze zaak zal voor het Hof dienen;*

In 't Voorleden Ligt het Heden;
In het Nu, Wat worden zal.

12°. In brieven de voornaamw. van den tweeden persoon.

13°. Verkortingen van eeretitels, van de namen der windstreken enz., als: Z. M., H. M., Z. K. H., H. K. H., H. H. K. K. H. H.; Z. W., N. O., N. O. t. O.; N. B. voor *nota bene*, d. i. *let wel*; P. S. voor *postscriptum*, d. i. *na-schrift*; O. E. W. M., d. i. *onvoorziene-brandwaarborgmaatschappij* enz.

J. J. F. VON AESCH
Bockbinder
Amsterdam.

